

# KÜRD xalqı mübariz və qəhrəman xalqdır.

Heydər Əliyev

# DIPLOMAT

№ 01 (513) 02-09 yanvar, Çileyə paş, sal. il 2023  
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin

Həftəlik İctimai-siyasi qəzet  
Rojnama heftename civakî û siyasî

Qiyməti: 40 qəpik  
Həjəy: 40 qəpik

Bilirsən, nə etmiş kürdlər bir zaman?  
Qurtarmış İslamı çox ağır dardan!

Qədim Avropanın xaçpərəstləri,  
Yüz illər sındırmış göy məscidləri.

Müsəlman keçmişin öyrənsə əgər,  
Kürdün dərgahına daim baş əyər.

Səbāhəddin Eləglu



Səh. 2

Prezident İlham Əliyev "Bakı KOB evi"nin açılışında iştirak edib



Səh. 7

1947-ci il. Mustafa Bərzani və onun kürd peşmərgələri Azərbaycanda



Səh. 5

Başkan Mesud Barzani'den Kakeyi Kürtlerine mesaj!



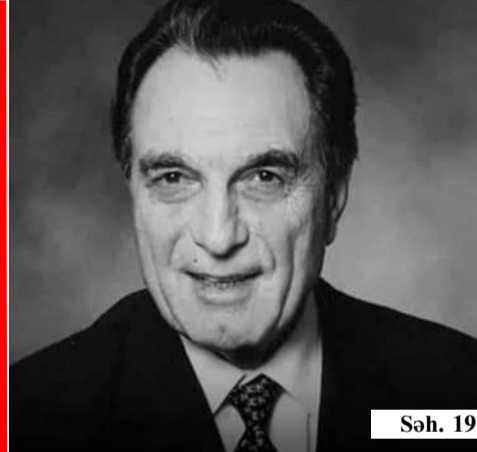
Səh. 10

Serokê Herêma Kurdistanê İnsiyatîfek girtiye ser milê xwe



Səh. 9

Neçirvan ve Mesrur Barzani'den Kakeyi Kürtlerine mesaj!



Səh. 19

Академику Надиру Каримовичу Надирову могло бы исполниться 91 год



Səh. 3

BİZİM DƏ BƏRZANİ KİMİ XALQINA, VƏTƏNİNƏ BAĞLI BİR LİDERİMİZ OLSAYDI, YƏQİN Kİ, SSSRİ- DƏGİLMƏZDİ VƏ DÜNYA QARIŞMAZDI

Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Bakıda Uşaq-Gənclər İnkişaf Mərkəzində əsaslı təmir və bərpadan sonra yaradılan şəraitlə tanış olublar

Səh. 2

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN "ŞƏRƏFNAMƏ" ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

Səh. 6

QƏDİM DÜNYA FİLOSOF VƏ COĞRAFŞUNASLARI, KARDUXİLƏRİN İNDİKİ KÜRD XALQININ BABALARI OLDUĞUNU İSBAT EDİRLƏR

Səh. 5



Səh. 8

Şəhid avtomatından açılan atəş



Səh. 4

HEÇ KƏS KÜRD VƏ AZƏRBAYCAN XALQLARININ BİRLİYİNƏ XƏLƏL GƏTİRƏ BİLMƏZ



Səh. 10

Buldan: Em bi hemû hevalbendên xwe re namzedê serokomariyê diyar dikin



Səh. 13

Şêx Abdülselam Barzani û Dewleta Kurdistanê û Otonomi û Dewleta Federe ya Kurdistanê...

## Prezident İlham Əliyev "Bakı KOB evi"nin açılışında iştirak edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev "Bakı KOB evi"nin açılışında iştirak edib.

Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin (KOBİA) İdarə Heyətinin sədri Orxan Məmmədov paytaxtın Nərimanov rayonunda yerləşən "Bakı KOB evi" barədə dövlətimizin başçısına məlumat verdi.

Bildirildi ki, sayca 3-cü olan "Bakı KOB evi"nin ümumi sahəsi 11 min 262 kvadratmetrdir. Üçmərtəbəli binanın ilk iki mərtəbəsi sahibkarlara xidmət göstərilməsi, üçüncü mərtəbə isə işçi heyət üçün nəzərdə tutulub. "Bakı KOB evi" gün ərzində beş min sahibkara xidmət göstərmək potensialına malikdir. Binada yaradılmış görüş, təlim, startap, mediasiya otaqları və konfrans zalı da sahibkarların xidmətində olacaq.

"Bakı KOB evi"ndə sahibkarlara 29 dövlət qurumu tərəfindən 150-dən çox, 20 özəl qurum tərəfindən isə 100-dən çox adda xidmətlər göstəriləcək. Sahibkarlar fəaliyyət üçün zəruri olan biznesin qeydiyyatı, lisenziya və icazələrin alınması, biznes planının hazırlanması, güzəştli maliyyə vəsaitlərinə çıxış, vergi, gömrük, kommunal xidmətlərə qoşulma, bank, sığortə və digər məsələlərlə bağlı



"Bakı KOB evi"ne müraciət edə bilirlər. Bununla yanaşı, "Bakı KOB evi"ndə yaradılmış Beynəlxalq Ticarət, İnkişaf və Logistika Zonasında gömrük və idxal-ixrac əməliyyatları ilə bağlı geniş spektrli xidmətlər də təqdim ediləcək.

Diqqətə çatdırıldı ki, KOB evləri sahibkarlara dövlət və biznes xidmətlərinin mərkəzləşdirilmiş qaydada təqdim edildiyi vahid məkandır. Burada xidmətlər operativlik, şəffaflıq, nəzakətlik və rahatlıq prinsipləri əsasında həyata keçirilir. Biznes xidmətlərinin bir məkanda toplanması,

vaxta və xərclərə qənaət, operativlik KOB evlərinin əsas üstünlükləridir.

Hazırda fəaliyyətdə olan Xaçmaz və Yevlax KOB evlərində indiyədək sahibkarlara 170 mindən çox xidmət göstərilib ki, bu xidmətlərin 165 mindən çoxu dövlət-biznes (G2B), 9 minə yaxını isə biznes-biznes (B2B) xidmətləridir. Sahibkarların KOB evlərinin xidmətlərindən məmnunluq göstəricisi 98 faizdir.

Qeyd edək ki, Azərbaycanın davamlı iqtisadi inkişafının təmin edilməsində sahibkarlığın, xüsusilə kiçik

və orta biznesin rolunun artırılması Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən sosial-iqtisadi siyasətin prioritet istiqamətlərindəndir. Ölkəmizdə özəl sektorun inkişafı sahəsində həyata keçirilən sistemli tədbirlərin davamı olaraq dövlətimizin başçısının 2017-ci il 28 dekabr tarixli Fərmanı ilə İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA) yaradılıb.

KOBİA tərəfindən sahibkarlara informasiya, məsləhət, təlim-tədris, maraqların

müdafiəsi, bazarlara və maliyyə resurslarına çıxışın yaxşılaşdırılması, dövlət və özəl qurumlarla əlaqələndirmə və digər istiqamətlərdə dəstək və xidmətlər göstərilir. Bu dəstək və xidmətlər KOBİA-nın ölkənin müxtəlif şəhər və rayonlarını əhatə edən geniş infrastruktur şəbəkəsi - KOB dostları, KOB inkişaf mərkəzləri və KOB evləri vasitəsilə həyata keçirilir. Belə ki, KOB inkişaf mərkəzləri KOB-ların biznes biliklərini artırmaq üçün ödənişsiz olaraq informasiya, məsləhət, təlim və biznes planının hazırlanması xidmətlərini təklif edir. Ölkənin regionlarında KOB-ların maraqlarının müdafiəsi, lazımi dəstək və xidmətlərə çıxışı 38 şəhər və rayonda fəaliyyət göstərən "KOB dostu" şəbəkəsi vasitəsilə reallaşdırılır.

Bundan başqa, KOBİA tərəfindən mikro və kiçik sahibkarlıq subyektlərinə onları innovasiya fəaliyyətindən əldə etdikləri gəlirlər üzrə mənfəət və gəlir vergisindən 3 il müddətinə azad edən "Startap" şəhadətnaməsi verilir, daxili bazar araşdırmasının aparılmasına, təhsil, elm, tədqiqat və dəstək layihələrinə maliyyə dəstəyi göstərilir, onların ödənişsiz olaraq sərğilərdə iştirakına və ticarət şəbəkələrinə çıxışına dəstək təmin olunur.

## Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Bakıda Uşaq-Gənclər İnkişaf Mərkəzində əsaslı təmir və bərpadan sonra yaradılan şəraitlə tanış olublar

Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Bakıda Uşaq-Gənclər İnkişaf Mərkəzində əsaslı təmir və bərpadan sonra yaradılan şəraitlə tanış olublar.

Elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev Mərkəzdə yaradılan şərait barədə dövlətimizin başçısına və birinci xanıma məlumat verdi.

Bildirildi ki, 1937-ci ildə Bakıda S.Vəlixanlı küçəsi 3 ünvanında yerləşən binada Mərkəzi Pionerlər Sarayı yaradılıb. Bundan məqsəd uşaqların asudə vaxtını səmərəli və məqsəduyğun təşkil etmək, onların bilik, bacarıq və vərdişlərini inkişaf etdirmək, məktəbdənkənar tərbiyə işinin təşkilində uşaqlara praktiki və metodiki kömək göstərməkdən ibarət olub.

İlk vaxtlar sarayda texniki yaradıcılıq, bədii tərbiyə, təsviri sənət, fiziki tərbiyə üzrə dərnlər fəaliyyət göstərmiş. 1946-cı ildə sarayda xoreoqrafiya, xalq çalğı alətləri, qarmon ifaçıları və xor kollek-

tivlərdən ibarət mahnı və rəqs ansambli yaradılıb. Bəstəkar Qəmbər Hüseynli ansambl üçün "Cücələrim" mahnısını yazıb. Məhz bu səbəbdən 1959-cu ildə kollektiv "Cücələrim" adlandırılıb.

Təqribən 15 il sonra -1961-ci ilin aprelində dünyanın ilk kosmonavtının şərəfinə saraya Yuri Qaqarinin adı verilib. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 18 dekabr 1991-ci il 427 sayılı qərarına əsasən Y.Qaqarin adına pioner və məktəblilər sarayının adı dəyişdirilmiş, Tofiq İsmayılov adına Respublika Uşaq-Gənclər Yaradıcılıq Sarayı adlandırılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2016-cı il 1 noyabr tarixli qərarına uyğun olaraq Təhsil Nazirliyi Respublika Ekoloji Tərbiyə və Təcrübəçilik Mərkəzi, Respublika Gənc Turistlər və Diyarşünaslıq Mərkəzi və Tofiq İsmayılov adına Bakı Şəhəri Uşaq-Gənclər Yaradıcılıq Sarayı birləşdirilərək onların bazasında Uşaq-Gən-



clər İnkişaf Mərkəzi yaradılıb, bu il isə ona publik hüquqi şəxs statusu verilib.

Fəaliyyəti dövründə minlərlə istedadlı gəncin müxtəlif ixtisaslar üzrə formalaşmasında mühüm xidmətləri olan Mərkəz 2022-ci ildə əsaslı təmir edilib. İstifadəyə verildikdən sonra Mərkəzdə rəqs, musiqi alətləri, vokal,

sağlam həyat tərzi, teatr, rəsamlıq, xarici dillər, intellektual inkişaf, elm və texnologiya, ekoklub, psixologiya, kulinariya və turizm istiqamətləri üzrə 44 dərnlər təşkil olunub. Həmin dərnlərdə 1500 nəfərədək şagirdin məşğul olması nəzərdə tutulub. Həmçinin binada 20 inzibati, 20 texniki və 65 pedaqoji işçi

çalışacaq.

Qeyd edək ki, bu Mərkəzin binasının əsaslı təmiri və bərpası Prezident İlham Əliyevin və birinci xanım Mehriban Əliyevanın gənc nəslin müasir dövrün inkişaf trendlərinə uyğun formalaşmasına göstərdikləri diqqət və qayğının daha bir nümunəsidir.

## BİZİM DƏ BƏRZANİ KİMİ XALQINA, VƏTƏNİNƏ BAĞLI BİR LİDERİMİZ OLSAYDI, YƏQİN Kİ, SSSRİ- DAĞILMAZDI VƏ DÜNYA QARIŞMAZDI



Metroya çox çətinliklə yetişdim və boş yerin birində əyləşdim. Qarşımdakı oturağa isə 70 yaşlarında bir ağsaqqal əyləşdi, Görünüşündən, təmiz səliqəli geyimindən, adamda baxımlı bir insan olduğu qənaəti yaradırdı. Gün görmüş, mədəni bir insan olduğu görünüşündən bəlli idi.

Əlimdə, „Kürd Azadlıq hərəkatı,, və „Bərzani,, adlı kitab vardı, kitab diqqətini çəkdi, əvvəl kitaba sonra mənə baxdı və soruşdu.

-Maladoy çelovek, ponimayte po Ruskiy? Cavan Rus dilini anlayırmısınız? Dedi,

-Bəli bəy əfəndi, çox yaxşı başa düşürəm, rusçanı bir rusdan daha yaxşı danışırım dedim, -Güldü və əlindəki kitaba baxa bilərəmmi dedi, kitabı uzatdım. Kitabı araşdırdıqdan sonra, mənə, sən kürdmüsən sualını verdi?. Bəli kürdəm dedim.

-Bu kitab Mustafa Bərzaninin həyat və yaradıcılığı haqqındadır?

-Bəli dedim. Adam Bərzani adını eşidince daldı, Sonra gülümsədi.

-Övlad dedi, maraqlandım deyə yəqin fikirləşdin Mustafa Bərzani haqqında haradan bilərəm deyə?

-Bəli Marağ etdim.

-Kremlində işə başlayalı bir il filan olmuşdu, tam xatırlamıram 1951- rin sonu və ya 1952- nin əvvəli olacaqdı. Soyuq qarlı bir Moskva səhərində Saraya girdim, əvvəl gözləmə salonuna baxdım, ziyarətçilər kimdir? Biri diqqətimi çəkdi, yanında iki adam var idi və rus deyil fərqli bir dillə danışdılar. Salam verib özümü tanıtdım,

Düzgün, səliqəli rus dilində Mustafa Bərzani olduğunu söylədi, bu adı bir neçə dəfə eşitmişdim, amma ilk dəfə idi görürdüm, 10 dəqiqəlik bir söhbətdən sonra, Stalinin ofisinə keçdik.

Stalin Bərzanini çox hörmətlə qarşıladı. Stalin ilə danışmaları səmimi bir mühitdə keçdi,

Stalin Bərzaniyə: Hörmətli Bərzani, sizin ailənizi, qardaşlarınızın ailəsini də yanınıza alaraq Rusiyaya köçəsiniz. Mal desən mal, mülk desəniz mülk, məqam desəniz mövqə, nə istəseniz sizə verəcəyəm, bu .ərtlə buraya yerləşin.

Sanki Bərzani bu sözləri heç duymurdu. Əlini başına söykəyərək çox dərinlərə getdi sanki, sifəti birdən tutuldu, qaraldı. İcimdə bu adam cah cəlalın içində yaşadığı deyə düşünürkən, Bərzani bir anda, sərt bir dillə (net) xeyr dedi.

Cənab Stalin siz Kürdüstanı Həwərdən Amədə, Mahabatdan Qamışloya, Afrindən Süleymaniyəyə qədər ərazilərin hamısını Rusiyaya gətirəcəksinizsə, yalnız insanları deyil,

Kürdistanın dağını, daşını, torpağını, suyunu daşıyıb gətirdə bilərsinizsə və kürdlər öz tor-

pağında azad yaşayarsa, ancaq o zaman sizin istəyinizi qəbul edə bilərəm. Kürdüstansız bir dünyada, nəfəs ala bilmərəm, kürd xalqı təzyiç və zülm altında, Kürdüstan düşmən işğalında ikən, mən rahat yata bilmərəm. Əgər mal, mülk, məqam istəsəydim, rahatlıq, bolluq istəsəydim, bütün bunlara onsuz da sahib idim. Mənim ailəm bolluq və rahatlıq içində yaşayırdı, biz yalnız özümüz üçün deyil, kürd xalqının namusu, qüruru, şərəfi, torpağı, üçün mübarizə aparırıq, mənim dərdim

Afrində Suriyanın təzyiç altında günahsız kürd uşaqlarıdır, mənim dərdim Türk dövlətinin zülmü altında əziyyət çəkərək müqavimət göstərən qardaşlarımdır, mənim dərdim İran cəza evlərində işgəncə görə qardaşlarımdır, mənim dərdim İraq hökumətinin heyvani rəftar etdiyi kürdlərdir. Mənim dərdim işğalçı güclərin işğal etdiyi Kürdüstandır. Mən onlara xidmət üçün burdayam. Əgər mənə bir yaxşılıq etmək istəsəniz, gündə iki saat kürdçə mahnı söyləyən bir radio kanalı verin ki, dünyanın ta o biri ucundakı kürd, dinlədiyi zaman, mənəvi dəyər tapsın və ümidini itirməsin, bilsin ki, kürd xalqı mübarizə aparır, müqavimət göstərir, bilsinlər ki, bir yerdə onların haqqını axtaran kimsələri var, zorla əllərindən alınan torpaqları, Kürdistanı olan həsrətləri, az da olsa dinər bəlkə. Mən bu gün sizin onlara müstəqil bir ölkə verə bilmədiyiniz üçün gecələri yata bilmirəm. Allaha and içdim, yəmin etdim, son nəfəsimə qədər bu məzlum xalqa xidmət edəcəyəm. Bu gün əlimdən nə gəlir, onu edə bilərəm ...

-Bu sözlərdən sonra gözləri doldu, gözələrindən yaş süzülürdü, onun qaralmış pörtmüş sifəti sanki Stalinə danışmağı unutturdu.

Təxminən 10 dəqiqə səssizlikdən sonra Stalin, oturacağından qalxaraq Bərzaniyə tərəf gedərək Bərzaninin çiyinə toxundu və Bərzaniyə dedi: Kaş ki, məndən sonar Sovetlər birliyini siz və ya sizin kimi xalqını, vətəninizi sevmən biri idarə etsəydi içim rahat olardı.

Kürd xalqı sizin kimi bir liderə sahib olduqları üçün çox şükran olmalıdırlar.

Bərzani, sizin bu vətənpərvərliyinizə görə, kürd xalqı üçün əlimdən gələni edəcəyəm, sizə söz verirəm, İraq hökumətini devirmək üçün bütün imkanları dövrəyə alaraq bütün imkanlardan istifadə edərək, İraqa böyük zərbə vurulmasının zəminini hazırlayacağıq.

Abdulkərim Qasım ilə görüş, anlaşırısa, onun hakimiyyəti çevirmək üçün zəmin yaradacağıq və çevriliş etməsinə kömək edəcəyik. Radio üçün də lazım olan nəyşə olunacaq, ümid edirəm kürd xalqı sizin dəyərini bilir və dəyərləndirər.

Bərzani gülümsədi və ded: Mənim xalqım məzlum bir xalqdır, zülm altında əzilən bir xalqdır,

mən onlar üçün üzərimə düşəni edirəm, sağlıq olsun bu dünyadan köçəndən sonra gəlib qəbrimə bir fatihə də oxumasınlar problem deyil,yetər ki, azad və müstəqil bir Kürdüstanda yaşasınlar.

-O gündən sonra Bərzani ilə dost oldum, tez tez bu dəyərli insanın ziyarətinə gedərdim, Çox fərqli bir insan idi, insani baxışları, istiqamətləri çox idi və onun kimi vətəninə, xalqına və dostu dəyər verən sadıq bir lider görmədim,

Tək bir şeyə marağ edirəm, siz gənclər onun dəyərini bilirsinizmi? Onun sizin üçün nələrə qatıldığını, dözdüyünü, nə çətinliklər yaşadığını bilirsinizmi və qeyri iradə gözləri yaşararaq dedi: Bizim də, Bərzani kimi xalqına vətəninə bağlı bir liderimiz olsaydı, yəqin ki, SSSRİ- dağılmazdı və dünya qarışmazdı.

Hazırladı:  
Tahir Süleyman



## Daşkəsənli Vətən Müharibəsi şəhidi Pərviz Ələsgərovun atası Lətif Ələsgərov torpağa tapşırılıb

Dekbarın 6-da Daşkəsən şəhər Mədəncilər qəsəbəsində keçirilən yas mərasimində Daşkəsən Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Əhəd Əbiyev, rayonun hüquq-mühafizə orqanlarının rəhbərləri, idarə, müəssisə və təşkilatlar, rayonun şəhid valideynləri, qazilər, sakinlər və ictimaiyyət nümayəndələri iştirak ediblər.

İcra başçısı Əhəd Əbiyev Vətən müharibəsi şəhidi Pərviz Ələsgərovun atası Lətif Ələsgərovun vəfatından kədərləndiyini bildirib, rayon ictimaiyyəti adından mərhumun ailəsinə və yaxınlarına dəri hüznü başsağlığı verib və Allahdan rəhmət diləyib. İcra başçısı çıxışında vurğulayıb ki, Prezident cənab İlham Əliyevin tapşırığına əsasən şəhid ailələrinə diqqət və qayğı göstərmək, hər zaman onların yanında olmaq hər birimizin vətəndaşlıq borcudur. Allah rəhmət eləsin.



gərovun atası Lətif Ələsgərovun vəfatından kədərləndiyini bildirib, rayon ictimaiyyəti adından mərhumun ailəsinə və yaxınlarına dəri hüznü başsağlığı verib və Allahdan rəhmət diləyib. İcra başçısı çıxışında vurğulayıb ki, Prezident cənab İlham Əliyevin tapşırığına əsasən şəhid ailələrinə diqqət və qayğı göstərmək, hər zaman onların yanında olmaq hər birimizin vətəndaşlıq borcudur. Allah rəhmət eləsin.

## Gəncədə yaradılan Ekoloji Park Kompleksində tikinti işləri sürətlə davam etdirilir

Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Niyazi Bayramov növbəti dəfə burada aparılan tikinti işləri ilə yerində tanış olub.

Şəhər rəhbərinə məlumat verilib ki, hazırda ümumi sahəsi 2100



kvadratmetr olan 3 mərtəbəli oranjereya binasının inşası davam etdirilir. Binaın əsas hissəsi dəmir, beton, metal və şüşə-vitraj konstruksiyalarından yığılacaq. Burada müxtəlif gül, çiçək, ağac və digər nadir bitki növləri yetişdiriləcək. Fərqli və müasir dizaynı ilə seçiləcək Ekoloji Park Kompleksi 11 hektar ərazidə yaradılır. Burada əyləncə mərkəzləri, idman qurğuları, işə obyektləri, habelə müxtəlif növ balıqlar üçün akvariumlar tikiləcək.Qərb bölgəsində ilk dəfə Gəncə şəhərində yaradılacaq Ekoloji Park Kompleksində MKTİB-in Gülçülük və tingçilik təsərrüfatının gündəlik fəaliyyəti də ziyarətçilərə təqdim olunacaq. Niyazi Bayramov Ekoloji Park Kompleksində aparılan işlərlə tanış olduqdan sonra müvafiq tapşırıq və tövsiyələrini verib.

## Tərtər Rayon İcra Hakimiyyətində vətəndaş məmnunluğu təmin edilir

Tərtər Rayon İcra Hakimiyyətində həftə ərzində vətəndaşlar rayon icra hakimiyyətinin başçısı, onun müavinləri və şöbə müdirləri tərəfindən qəbul edilir. Qəbullarda YAP Tərtər rayon təşkilatının sədri



Eldar Əsədov da iştirak edir. Fərdi qaydada baş tutan qəbullarda vətəndaşların müraciətlərinə həssaslıqla yanaşılır, vətəndaş məmnunluğu təmin edilir. Səsləndirilən müraciətlərin bəziləri yerində öz həllini tapır, araşdırılması vacib olan məsələlərlə bağlı isə müvafiq qurumlara tapşırıqlar verilir.

Məlumat üçün bildiririk ki, Sənədlərlə və vətəndaşların müraciətləri ilə iş şöbəsinə yaxınlaşaraq, Tərtər Rayon İcra Hakimiyyəti başçısının, icra başçısının birinci müavininin, habelə Sosial-iqtisadi inkişafın təhlili və proqnozlaşdırılması, İctimai-siyasi və humanitar məsələlər, Hüquq, Memarlıq və tikinti, Vətən müharibəsi iştirakçıları və şəhid ailələri ilə işin təşkili şöbələri üzrə qəbul günlərinə barədə məlumatı öyrəne, həmçinin Tərtər rayon icra hakimiyyətinə Rəqəmsal İcra Hakimiyyəti (<https://rih.gov.az/>) portalı vasitəsi ilə də müraciət edə bilərlər.



Kürd xalqının qəhrəman oğlu Molla Mustafa Barzani

Biz nə lazım idisə-sursat, ərzaq, geyim Molla Mustafa Barzani hissələrinə çatdırırdıq. O vaxtlar Mmili Azadlıq Hərəkatına pis münasibət var idi. Həmişə çalışırdılar ki, bizim Milli Azadlıq Hərəkatını şah əli ilə ləğv etsinlər. Buna da müəyyən dərəcədə müvəffəq olurdular. Lakin Molla Mustafa Barzani təslim olmadı. Yəni öz hissələri ilə Mahabad tərəfə, Pişnəbiyə cəkildi və orada şah qoşunları ilə vuruşdu. Şah ordusunun Sərhəng Əşrəfi var idi. Onun şahla əlaqəsi yaradıldı və Molla Mustafa Barzaniyə silahı yerə qoymağı təklif etdilər və cavabında Barzani dedi ki, biz silahı yerə qoymayacağıq. Molla Mustafa özünün peşmərqələri ilə bir il müqavimət göstərdi və bu zaman Molla Mustafa Barzani Tehrana sifariş elədi ki, bizim müəyyən tələblərimizi yerinə yetirəsiniz biz qayıdacağıq İraqa. Şah onların tələblərini yerinə yetirdi, bir qədər silah-sursat verdi və dedi ki, gedin İraqa. Molla Mustafa Barzani və bizim fədailərdən də bir qismi

çox müsbət təsir bağışladı. Öz xalqını çox istəyirdi və bir komandir kimi öz fədailərinə həmişə hörmət bəsləyirdi.

**- Molla Mustafa Barzani Azərbaycanca niyə sürgün olundu Orta Asiyaya, bu haqda nə deyə bilərsiniz?**

- Milli Azadlıq Hərəkatının liderinə qarşı burda təziqlər, qarşıdurmalar var idi. Və Molla Mustafa Barzani belə adamlara qarşı olduğu üçün onu və fədailərini Özbəkistana sürgün etdilər. O, çox həssas adam idi. Azərbaycanda olan repressiyalara qarşı çıxırdı. O da, o vaxtkı bəzi hökumət dairələrinin xoşuna gəlmirdi. Və o gördü ki, burada yaşamaq ona çətin olacaq. Ona görə də onları Daşkəndə sürgün etdilər. Və sonra Xruşov hakimiyyətə gələndən sonra getdi Moskvaya, Belarus vəğzalımn yanında ona imarət verdilər. Və o, öz fədailəri ilə birlikdə orada yaşayırdı. Və onun ətrafında da yaxşı zabitlər var idi.

Mir Həci, Əziz Mahmud

kral olsun, istər faşist Səddam Hüseyin olsun, orada yaşayan xalqlara heç bir mənəvi və mədəni haq vermişdilər. Bildiyiniz kimi mən bu yaxınlarda 2 aya qədər İraqda oldum. Və orda bir sıra az saylı xalqların nümayəndələri ilə görüşlərim oldu, o cümlədən türkman partiya rəhbərləri ilə. Və 1991 - ci ildən bu xalqların birliyi nəticəsində Məsud Barzani və Cəlal Təlabaninin rəhbərliyi ilə Kürdüstan hökuməti yaranmışdır. Və orada yaşayan bütün azsaylı xalqlara mədəni muxtariyyət verilmişdir, o cümlədən türkman qardaşlarımıza. Onların 17 - yə qədər orta məktəbi 15 - ə qədər siyasi partiyası, 10 - a qədər Mədəniyyət Mərkəzi təşkil olunmuşdur. Və Kürdüstan hökuməti hər partiyaya ayda 10 min dollar yardım edir. Bu quruluş haqqında nə deyə bilərsiniz?

Bu quruluş haqqında onu deyə bilərəm ki, Kürd xalqı dövlət quruluşuna müvəffəq olsalar, azadlıqlarını bərpa

mi və ziyahlarımızı Kürdüstana dəvət etsələr, dəvəti qəbul edərsinizmi?

- Mən gedəcəm ona görə ki, Məsud Barzaninin atasına xüsusi hörmətim olub. Onun dəvətini böyük məmnuniyyətlə qəbul edərəm.

**Bu gün siz çıxışınızla Məsud Barzani cənablarına və Cəlal Təlabani cənablarına və İraq xalqına nə demək istərdiniz?**

- Mən arzu edirəm ki, İraqda xarici qüvvələrin müdaxiləsi kəsilsin, qoysunlar ki, İraq xalqı özleri öz müqəddəratlarını həll etsinlər.

**Mən Kürdüstan televiziya və radiusu ilə dəfələrlə 1905-ci ildən ta günümüze qədər ermənilərin başımıza açdığı bəlalardan söz açmışam.**

Mən istərdim ki, Kürdüstan və Azərbaycan hökumətləri arasında dostluq əlaqəsi yaradılsın. Bu gün Ərbildə bir çox ölkələrin nümayəndəlikləri açılıb. Olmazmı Azərbaycanın nümayəndəliyi Ərbildə, türkmanların nümayəndəliyi Bakıda açılsın?

# HƏÇ KƏS KÜRÜD VƏ AZƏRBAYCAN XALQLARININ BİRLİYİNƏ XƏLƏL GƏTİRƏ BİLMƏZ

**Hacı müəllim, mən istərdim sizi oxucular tanısin, Hacı müəllim kimdir, bu haqda oxuculara məlumat verərdiniz?**

Mən xalq fədaisi kimi 1945-46 - cı illərdə Marağa vilayətində milli azadlıq hərəkatının iştirakçısı idim. Marağa vilayətində bu milli azadlıq hərəkatına rəhbərlik edən general Kəbiri, altı min fədalı ilə cənubi Azərbaycanın cənub və cənubi qərb bölgələrində şah rejiminə qarşı vuruşmada iştirak etmişdim. Və o cümlədən də general Kəbirinin köməkçisi idim.

**Hacı müəllim, həyatın hansı dalğaları sizi Şimali Azərbaycana gətirib çıxartdı və siz Bakıya necə düşmüşünüz?**

Mən 1947 - ci ildə bilavasitə həpsxanadan ailəm ilə birlikdə sürgün olundum İran Kürdüstanının Loristan vilayətinin Xürəməbad şəhərinə. Sonradan Xürəməbadda mübarizəni davam etdirdik, şahlıq rejiminə qarşı. 1954 - cü ilin avqust ayında İran şahı "Xızıta" təşkil elədi, Amerika imperalizmi ilə birlikdə. General Zahidi iş başına gəldi, başladılar repressiyaya. Hər yerdə mütərəqqi adamları həps edirdilər. Mən də o dövrdə Sovetlər birliyinə pənah gətirdim öz ailəmlə birlikdə.

**Hacı müəllim, sizin ölüməz Molla Mustafa Barzani ilə görüşünüz necə və hansı şəraitdə olub?**

Molla Mustafa Barzanini mən cənubi Azərbaycanda Təbriz şəhərində tanıdım. Pişnəbinin göstərişi ilə general Kəbiri onun təchizatını təşkil

etmək və maddi köməklik göstərişi vermişdi. Bu zaman Mustafa Barzani ilə Təbrizə bir getdik. General ilə birlikdə onun peşmərqələrini təchiz eləmək üçün milli hökumətin göstərişini nəzərinə çatdırdıq və biz getdik Bokana. Saray kəndi Molla Mustafanın qərarı idi. Şahın ordularından Saqqız, Banənin dağılıq hissəsini və Kürdüstana hücumlarının qarşısını alırdıq. Orada biz Molla Mustafanın tələblərini, müəyyən xahişlərini yazırdıq və Molla Mustafa Barzaninin peşmərqələrinə təchizat yardımını edirdik. Və bununla da biz bir il ərzində Molla Mustafa Barzani ilə təmasda olmuşduq. O zaman Barzani bölgəsinin Təğiyabad kəndində yaşayan ermənilər köçüb getdilər Ermənistana. Onların kəndinin ixtiyarını verdilər Barzaninin hissələrinə. Onlar o kəndə yerləşdilər. Və bir hissəsini də Molla Mustafa Barzaninin xahişi ilə Surquz Üşnəbi tərəfə apardılar hansı ki, kürdlərlə azərbaycanlılar orda bərabər yaşayırdılar. Ancaq Tehran qoşunları fitnə-fəsadlarla, müəyyən hücumlar təşkil edirdi və onun hissələri də bu hücumların qarşısını almaqla bizə köməklik edirdi və Molla Mustafa Barzanini mən şəxsən bir yaxşı milli azadlıq hərəkatının rəhbəri kimi və xalqını istəyən bir lider kimi tanıyaraq ona böyük hörmətim var idi. O, həmişə öz fədailərinə, öz ətrafında olan peşmərqələrə öz ailəsi, balaları kimi qayğı göstərirdi. Elə qayğı biz tərəfdə yox idi. Barzaniyə General Kəbirinin xüsusi hörməti var idi.

onların tərkibində, kapitan Səfəri Qəhrəmani ilə birlikdə İraqa getdi və o vaxtlar baş nazir olan Nuri Səidin göstərişi ilə, yenə də kürd xalqına qarşı təziqlərə başladılar və onlar yenidən keçirlər Türkiyəyə. Orada da müqavimətə rast gəlirlər və keçirlər Şahtaxtına, Naxçıvana. Sonra da Sovet hökuməti onları Ağdam, Qubadlı, Ləçin ərazisinə yerləşdirir və silahlarını alırlar. Bundan sonra da onların mühacirət dövrü başlayır. Müəyyən qüvvələr var idi ki, Molla Mustafa Barzaniyə bir lider kimi hörmət etmək əvəzinə bəzi çatışmayan cəhətlərlə üzləşdirdilər. Molla Mustafa Barzani sonra Xruşov hakimiyyətə gələndən sonra və İraqda 1958-ci ildə Əbdül Kərim Qasiminin İnqilabı olan dövrdə Nuri cəzalanır və Molla Mustafa yenidən qayıdır İraqa öz ailəsi və fədailəri ilə. Yenidən mübarizə aparırlar. Məmməd Arif hakimiyyət başına gəlir, yenə repressiya başlayır kürdlərə, türkmanlara qarşı. Yenə Molla Mustafa Barzani təzədən nə isə İrana keçir və Kərəkdə fədailəri ilə müəyyən müddət yaşayır. Bu dövrdə Molla Mustafa Barzani xəstələnir və müalicəyə, Amerikaya gedir və mühacirətdə olarkən dünyasını dəyişir.

**Hacı müəllim, Molla Mustafa Barzani xaraktercə sizin hafizənizdə necə qalıb. Siz onu necə təsvir edərdiniz?**

-Çox yaxşı. Yaxşı adam idi. Öz fədailərinə, öz xalqına və Milli Azadlıq Hərəkatında iştirakına görə mənə



di və bir çox bacarıqlı peşmərqə rəhbərlər idilər. Və ona görə də tale onun da həyatında müəyyən mənfi rollar oynadı.

**Məhəmməd Qazi hərəkatında Barzaninin rolu barədə nə deyə bilərsiniz?**

Məhəmməd Qazi hərəkatında Barzaninin onunla münasibətləri pis deyildi. O, Azərbaycanın Kürdüstanla qərb cəbhəsini şah qoşunlarının hücumlarından qoruyurdu. Saqqız Banə və Saray onun qərarı idi. Mən orda gördüm ki, o öz fədailərinə, peşmərqələrinə necə diqqətlə qayğı göstərirdi.

Həmişə də onun peşmərqələri Barzaninin yolunda ölümə gedirdi.

**Hacı müəllim, özünüz bilirsiniz uzun müddət istər**

edə bilsələr çox gözəl olar. Amma imperalizmin hiylələrinə uymasınlar. Diqqətli olsunlar. Onların azadlığı Cənubu Azərbaycanın azadlığı deməkdir. Burada bir sıra qüvvələr bunu dərk etməsələr də bu belədir

İmperializmin hiylələri cənubi Azərbaycanda bizim başımıza çox oyun gətirdi. 30 minə yaxın cəsur oğlanlarımızı məhv etdi. Ona görə də ayıq olmaq lazımdır. Öz mənafeyləri naminə hər cür hiylələrə əl ata bilərlər. Və mən Kürd və türkman xalqlarının birliyini təbrik edirəm. Doğrudan da belə bir quruluş əldə olunubsa möhkəm saxlasınlar. Mən onları təbrik edirəm və uğurlar arzulayıram.

**Əgər bu gün Kürdüstan hökuməti Hacı müəllim**

- Mənə elə gəlir ki, bəzi məsələlər öz həllini tapandan sonra qardaşlıq əlaqələri mütəq yaranacaq. Çünki, kürd və azərbaycan xalqları o qədər biri-birinə qaynayıb qarışib ki, heç kəs azərbaycan və kürd xalqlarının birliyini poza bilməz.

**Son olaraq Məsud Barzani və Cəlal Təlabani cənablarına nə arzu edərdiniz və onlardan nə istərdiniz?**

- Əvvəla salamımı yitirərsiniz. Məsud Barzaninin qardaşı Loğman Barzanini çox yaxşı tanıyırdım. Atasını Molla Mustafa Barzani ilə bir yerdə görmüşdüm. Çox qoçaq, mübariz oğlan idi. Atasını da mübariz idi, allah atasına rəhmət eləsin. Və Təlabaniyə də, Barzaniyə də arzu edirəm ki, bir olsunlar, qüvvələrini birləşdirdinsinlər. Hökumətlərini bir etsinlər, birləşdirdinsinlər. Müvəffəqiyyət birlikdədir. İmperialist dövlətlərə heç vaxt bel bağlamaq olmaz.

Məndən bütün Kürdüstanlılara səmimi salam söyləyin.

**Müsahibə üçün çox sağ olun.**

Siz də sağ olun.



**Müsahibəni apardı: Tahir Süleyman P.S. Hacı müəllim aramızda olmasa da, onun xatirələri hər zaman bizimlədir.**



Qutilərin varlığı çox qədimlərə uzanır. Bu günə qədər bilinən ilk Quti imperatoru Emnatum miladdan əvvəl 3100-cü illərdə yaşamışdır.

Lağas kralı Adadnari hələ miladdan əvvəl 2400-cü illərdə Karda xalqından söz

məmləkətin təməlini Babilə saldılar. Kürd xalqının məşaləsini Subarilər, Mitanilər, Khaldilər, Muşki və Nayri dövlətləri vasitəsilə Med imperatorluğuna qədər daşıyıb gətirdilər.

Qutilərin kürd xalqının atası olduqlarını isbat etmək üçün "Ön Asiya və Mesopotomiya" tarixini incələyən və araşdıran elm və tarixçi amilləri də bu həqiqəti araşdırmalarında dilə gətirmişlər. Bunun isbatı olaraq Pensilvaniya Univerisitetinin professorlarından Speizer "Mesopotomiyanın kökeni" adlı əsərində kürdlərin qutilərlə Zağros hülübiləri ilə eyni irqdən olduqlarını yazır (B. Nikitin, cild I, səh 91. Diponot).

Osmanlı tarixçilərindən Əhməd Rəfik "Ümumi tarix" adlı əsərində və onunla birlikdə Əmin Zəki də "Kürd tarixi" adlı əsərində müxtəlif fakt və sübutlarla eyni fikri təsdiqləmişlər (Ehsan Nuri Paşa, səh 38-40).

Tanınmış tarixçi Mucerson qutilərdən

məğlubiyyətdən sonra bəyliklərə bölündü. Bu dağılıqlıq içindən Bitlis bölgəsindəki qutilər Kardaka adını aldılar. Bəxtiyari dağlarındakı və ətrafındakılar müstəqillik qazandılar. Ancaq tarixi baxıma görə, qutilərdən sonra bu ölkə xalqını yetişdirdiyi və tarixə damğasını vuran iki yeni türk dövləti meydana gəldi. Bunların parlaq və görkəmli dönməsi 725 il sürən kürd Kussi - Kassit dövləti ilə bu dövlətin yaşama müddətinin ortalarında yer alan və təqribən 175 illik bir yaşam sürən Böyük Kürd Mittani imperatorluğudur.

Kürd Kassit - Kussi dövləti haqqında məlumat verərkən bu haqda da qabaqcıdan bildirmək istəyirik ki, bu dövlətə Cəmşidin adı verilmişdir. Hətta Firdovsinin "Şahnamə" əsəri də Kassit - Kussi dövlətini kinayə ilə Cəmşidin milləti hesab edir.

Quti imperatorluğunun dağılmasından sonra quti xalqının yaratdığı bu dövlət siyasi hakimiyyətini m. ə 1891-1171 - ci illərdə sürdürmüşdür. Qərb tarixçiləri isə bu hakimiyyətin sonunu 1160-cı il olaraq göstərir (Maurice Meumao, "Le Monte antique" əsəri, Paris 1976. Səh-160).

Kürd sivilizasiyası bu dönmədə insanlığa böyük mənfəət verdi. Sənət,

Məlum olduğu kimi, daha əvvəllər də bu ərazilərdə Hammurapinin yaratdığı monarxiya hakimiyyəti mövcud idi. Babil uyqarlığına öz damğasını vuran bu kral Assurları, Esəhnunna və Mari krallıqlarını məğlub edərək miladdan əvvəl 1695-ci ildə ölkəsinin sərhədlərini bir xeyli genişləndirdi. Həm Hammurapi (m.ə 1729-1686), həm də sələfi kral Şamsu İloina (m.ə 1686-1648) ölkədə hüquqi dövlət qurmuşdular. Ölkədə sağlam idarəetmə üsulu vardı. Maliyyəçilər (Tacirlər təşkilatının rəhbərləri), hakimlər və vilayət valiləri mərkəzdəki büroya bağlı idilər. Dövlətin amirləri Vali və Bələdiyyə sədrləri kimi vəzifələr də yazılı əmrlərin həyata keçirilib keçirmədiyini diqqətlə izləyir. Siyasi və iqtisadi yaşamı tək özü idarə edirdi.

Hammurapinin hüquq kodu çox məşhurdur. İnsanlıq tarixində bilinən ən qədim qanunu qoymaq yalnız ona nəsis olmuşdur. Bu kodake (kod) araşdırıldığında bu ölkədə kralın xalqın atası və qoruyucusu olub, güclü ilahi varlıqlardan (Tanrılardan) aldığı görünür:

- Tanrıların diqqəti və sevgisi olan mən

## QƏDİM DÜNYA FİLOSOF VƏ COĞRAFŞÜNAŞLARI, KARDUXİLƏRİN İNDİKİ KÜRD XALQININ BABALARI OLDUĞUNU İSBAT EDİRLƏR

etmişdir. Eyni fikri Ur (Our) kralı Kmil Sin də Kurde torpaqlarından bəhs edərək təsdiqləmişdir. Hitit kralı I Şuppilulita m. ə 1370-ci ildə Qurde xalqından söz açmışdır. Daha sonralar Assur kitabələrində Kardaka yaylasından və Kurtie - Kurti xalqından bəhs olunmuşdur.

Assur kralı Tukulti İnor, Qutilərə "Kurdi" deyirdi (Bax: İhsan Nuri Paşa, səh-33).

Milladdan 900 il əvvəl yaşamış Assur kralı Adalnirari Kusi, Kutı, Subari orduları ilə vuruşduğunu qeyd edir. Bu kral öz kitabələrində Qutiləri "Kürdi" deyərək adlandırmışdır.

Kürd xalqının tarixini incələyərkən araşdırmaçıların müxtəlif dəyərli əsərlərindən istifadə etdikləri İhsan Nuri Paşa bu haqda belə demişdir:

- Kürd əsilli olan Khaldi (Xaldi), Ararati. Subari, Nauri, Mitanni, Muşki və Kassit dövlətlərinin Qutilərdən ayrıldığını, yəni hamısının kökünün qutilərə dayandığını göstərən əsərlər var. Bunlardan biri m. ə 1280-1261-ci illərdə yaşamış Asur kralı I Salamanasar krallığından qalan kitablarda bunu yazır: "Bir ulduz kimi parlayan Quti xalqı yalnız çoxluğu ilə deyil, əzm, şiddət, dəhşət və yıxıcılıqları ilə tanınmaqdadır. Düşmənçilikləri mənə də qarşı sürüb getdi".

Kürd Quti dövlətinin dağılmasından təxminən 1000 il sonra yaşamış Assur kralı Salmanasar, beləcə Quti qollarından gələn və öz yerinə çatan yeni kürd xalqlarının və onların dövlətlərinin qutilərin soyu və övladları olaraq tanımaqdadır. Onlar üçün min illik bir zaman fasiləsindən sonra da yenə quti sözlərini işlətməkdədir.

Etdiyi müharibələrdən sonra kral Salmanasar bunları yazmışdır: "Ararat sərhədindən Tur Abidinə qədər bir ölkə içində Quti qanı su kimi axıdıldı, lakin məğlub olmalıdırlar".

... Yuxarıda adları çəkilən coğrafi terminlərin yerləşdiyi bölgələrdə bu gün də kürd xalqı yaşamaqdadır. Tarixi Babil ölkəsini fəth etmək ilk dəfə qutilərə nəsis olmuşdur. Quti dövləti parçalandığında, onların qollarından biri olan Kassitlərin parlaq və güclü dövrləri 725-ci ilə çatan bir

gələn Naviri xalqının hakimiyyətinin sonunda Kurti deyilərək adlandırıldıqlarını göstərməkdədir ki, bu da qutilərin kürdlərin ataları olduqlarını sübut edir. Hətta doktor Kontinov da miladdan 4000 min əvvəl Mesopotomiya və Zağros dağlarında yerləşən xalqların Quti və Kusi (Kassit) deyərək adlandırdıqları və ari irqdən olduqlarını, Kürd xalqının bu torpaqlardan enib gəldiyini vurğulayır. İstər Mucersonun, istərsə də doktor Kontinovun dediklərini təsdiq etmək üçün "Kürd ədəbiyyatı tarixi" əsərini göstərmək istərdik (II hissəyə bax).

- Şərqsünas Draver "Kürdlər və Kürd tarixi" kitabında qutilərin və kardaların kürd xalqının ataları olduqları olduğunu yazır. Digər bir şərqsünas Rayks da eyni fikirdədir (İ. N. P. səh. 173). Kürd xalqının qədimliyi və kürdlərin antik dövrdən gələn bir xalq olduğunu türk alimləri tərəfindən yazılmış "İslam ensiklopediyası" əsərinin 1089-cu səhifəsində bunlar qeyd edilmişdir. Miladdan təqribən 2000 il əvvəl II Şumer dövrünə aid daş yazısında, Thureau-Danqin (Revue d Assuriologie, v-99, VI, 67) bir Kardaka adına təsadüf edilir. Bu ölkə Driverin Van gölünün cənubunda göstərdiyi Su tayfasının yanında idi. Miladdan sonra 1071-ci ildə Malazgirdən Anadoluya girmiş türk xalqı ilə kürd xalqının heç bir qohumluğunun olmadığını Milli Təlim Nazirliyi tərəfindən nəşr edilmiş ensiklopediyada öz əksini tapmışdır. Adı bilinən Quti krallarından Losirab, Şərlək, İks, Huş, Anri, Danzir, Trikan ən başlıca krallardandırlar. Bunlardan Şərləkə Firdovsinin "Şahnamə" əsərində Siyamən, İks, Huşaya isə Huşəng adlandırılmışlar.

Babil dövlətinin süqutundan sonra, sadəcə 125 il 40 günlük Babil hökmranlığı zamanı həmsərhəd olan Quti krallarının sayı 14 olduğunu İ. N. Paşanın adı keçən əsərindən öyrənirik. Bazil Nikitin də qutilərin Sarqon xənadanlığına son verdiklərini və eyni dövlətin miladdan öncə 2496 - cı ilə qədər hökmranlığının sürdüyünü yazır (B. Nikitin "Kürdlər" cild I, səh-31).

Özü Quti soyundan olan Louqal Oton (Louqan kralı) Erun kralı olaraq Quti kralı Trikanini məğlub etdi. Quti xalqı bu

mədəniyyət, ədəbiyyat, el sənətləri, heykəltaraşlıq, rəsm və ev əşyalarının formalaşdırılmasında Kürd Kussi dövləti, Mitani dövləti ilə birlikdə çağdaşları Hititlərə, Asurlara və fironların idarəçiliyində olan Misir ölkəsinə böyük ölçülərdə təsir etmişdir.

Tarixi araşdırmalarda və İraq Kürdüstanındakı arxeoloji qazıntılar zamanı əldə edilən kürd milli kalendarına uyğun olunan şahənə heykəllər 1984-cü ildə Bağdad Milli Muzeyinə qoyulub. Yenə Kürd Kassit imperatorluğuna aid adlı - sanlı "Sinus səhnəsi" adlı daş üzərində yonularaq gerçəkləşdirilmiş əsər Parisin "Laubre" muzeyini bəzəməkdədir. Belə nümunələrdən yüzlərlə saymaq olar.

Beləliklə, güclü Firon hakimiyyətindən geridə qalmayan, böyük bir tarixi zənginliyə malik olan Kürd Kassit dövləti siyasi, iqtisadi, eləcə də elm sahəsində irəli getmələrini göstərən dəlillərlə sübut etməkdədir.

Ölkələr arasında əlaqələr qurulur, məktublar yazılır, elçilər təyin edilirdi. Xüsusilə firon ölkəsi Misirlə Kürd Kassit dövləti arasında idxalat və ixracat, kredit və ya mübadilə yolu ilə yardımlar şəklində təşkil olunurdu. Bu dövrdə barış və sülh müqavilələri imzalanırdı. Beləliklə, tarixin bildiyi ən qədim zamanlardan günümüzə qədər dövlət quruluşu ilə, dövlətlərarası danışıqların hüquqi təməlləri Kassit - Kussi imperatorluğunda rast gəlinir (Bu haqda geniş məlumat almaq üçün bax: Maurice Muleau "Len Monte Antique". Səh-161).

İdarəetmə sistemində yeni bir qayda yaradılmışdı. Tapınqlardan dini ayinlərlə yanaşı sənət, mədəniyyət və ədəbi əsərlər də sərgilənməkdə idi. Kürd xalqı bu adətlərini günümüzə qədər də davam etdirməkdədir. Bu dövlətin idarəetmə, hüquqi, toplumsal və mədəni qurumlarının o zamanda ən irəli bir düzəndə olması bir təsadüf deyil. Çünki, Kassitlər m. ə 1530-cu ildə ulu babaları qutilər kimi Babili (Babilosu) tamam işğal etdilər. Qərbin qədim dövr tarixçilərinin bildirdiklərinə görə, Kürd dövlətinin rəhbərləri məğlubiyyətə uğradıqları Babilon ölkəsinə məxsus olan uyqarlığa da sahib oldular.

Hammurapi ölkədə ədaləti yaşatmaq, ziyankarları və qatilləri məhv etmək, xalqının üstündə günəş kimi doğaraq dünyanı aydınlatmaq üçün Tanrı Manrunun vəzifələndirdiyi bir çoban olaraq idarə etdiyi xalqıma heç bir zaman zülm etmədim və tənbel olmadım. Mənim yaxşılıqsevər kölgəm ölkəmdəki bütün şəhərlərin üzərinə yayıldı. Şumer və Akkad ölkəsi insanlarını da bağrıma basdım. Onları sülh içində idarə etdim. Mənim mövcudluğum onları da qorudu. Güclü olanın zoifi məhv etməməsi üçün, yetimlərə və dullara haqlarını qorumaq üçün ölkədə ən yaxşı ədalət quraraq, bunları qoruyacaq qanunları bildirmək üçün bu lövhəyə dəyərli sözlərimi yazdım. Adil bir kral olaraq mənim varlığım önündə ilsak edərəm (Hammurapi qanunları - ön söz. Səh -160).

Beləliklə, Kürd Kassit dövləti Babili fəth edib öz ərazisinə qatdığı zaman bu ölkə üzərində sosial - iqtisadi, idarəetmə və mədəni bir vaxtda inkişaf edən xəzinə vardı. Kassitlər də Babili almadan öncə böyük bir dövlətin təmsilçiləri idilər. Qaldı ki, Hammurapi monarxiyasının da Kassitlərin atası olan Quti ölkəsindən eyni bir biçimdə miras olaraq bir çox şeylərin dövr almasına, bu da alimlər tərəfindən təsdiq edilməkdədir.

Quti və Hurrilər dövründə atı daşıma və çəkmə vasitəsi kimi ilk dəfə insanlıq Kassitlər zamanında minik heyvanı kimi də istifadə etmişlər.

Bu tapıntıdan həm bir yerdən başqa yerə tez getmək məqsədi üçün, həm də müharibələrdə hərbi vasitə kimi də yararlandırdılar. Digər tərəfdən də Neolitin vaxtından ən önəmli şəkildə rast gəldiyimiz və tarixçilərin təxminlərinə görə, hələ pəncəkən üst-üstə qoyularaq inşa edilən kərpic ilk dəfə Kassit dövlətində içinə saman qarışdırıb gündə qurudulmaqla inşaatda istifadə edilmişdir. Aradan 3500 il keçməsinə baxmayaraq, kərpic Ön Asiyanın inşaatında ən başlıca vasitədir.

**Araşdırı: Tahir Süleyman**

# ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN “ŞƏRƏFNAMƏ” ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

(Əvvəli ötən sayımızda)

1510-cu ildə Şah İsmayıl Əmir Şərəf ilə Məlik Xəlili əsir halında Xorasan tərəfə sürgün edir. Ruzəki tayfasından olan Məhəmməd ağa Kəlhuki də gizli olaraq şahın ordusuna qoşulmuşdu. O, imkan tapdıqda Əmir Şərəfə yemək və meyvə aparır, onu qaçırtmaq haqqında məsləhətlər edirdi.

Nəhayət, Məhəmməd ağa bir gün fürsət əldə edərək, bir neçə yəhərli at hazırlayır və Əmir Şərəfi çadırdan çıxarıb Kürdüstanə doğru aparır. Onlar Heqari əmirliyində olan bir kəndə gəlirlər. Ruzəki zadəganlarından olan və Əmir Şərəfin keçmiş dostu Şeyx Əmir Bilbasi həmin kənddə Əmir Şərəflə görüşərək onun gəlmə xəbərini Ruzəki tayfasına yetirir. Əmir Şərəf tayfa üzvlərindən iki min nəfərə qədər ordu toplayıb Şeyx Əmir Bilbasi ilə birlikdə Bidlis üzərinə hücum etdilər.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bu zaman Bidlis, Ədilavaz və Ərciş əmirliklərində Şah İsmayıl tərəfindən Qurd bəy Şərəflu hökmdarlıq edirdi. O, bünün qüvvəsini Şeyx Əmirə qarşı səfərbər etmişdi. Bidlisin «Göy meydanında» baş verən vuruşmada Ruzəki tayfası qalib gəlmək arəfəsində idi. Lakin Kürd tayfa başçılarından Mahmud bəy Pazukinin xəyanəti nəticəsində Qızılbaşlar qalib gəldilər. Bidlisi göstərir ki, bu müharibədə Ruzəkilər məğlub oldu. Şeyx Əmir Bilbasi və oğlu Əlağa öldürüldü. Onların cənazələri qaliblər tərəfindən yandırıldı (76, 414-415; 97, 356).

Beləliklə, Əmir Şərəf bir müddət köməksiz və ümitsiz qaldı. Həmin dövrdə Osmanlı-İran hökumətləri arasındakı ziddiyyət ən kəskin nöqtəyə çatmışdı. Buna görə də Mövlana İdris Bidlisi Osmanlı sarayının xeyrinə Kürd əmirləri arasında təbliğat aparır və onları Şah İsmayıl hakimiyyətinə qarşı təhrik edirdi. Öz irsi əmirliyinə çatmağa can atan Əmir Şərəf bu vəziyyətdən dərhal istifadə etmək qərarına gəldi və bir neçə Kürd əmirlərini də özü ilə həmrəy etdi. «Şərəfnamə»dəki məlumatlara görə Əmir Şərəf digər Kürd əmirləri ilə birlikdə I Sultan Səlimə məktub yazıb ona tabe olduğunu bildirdi. O, həmin məktubu Məhəmməd ağa Kəlhuki və Mövlana İdris vasitəsilə sultan sarayına göndərdi (76, 415-416).

Sultan Səlim Kürd əmirlərinin bu məktubundan çox şadlandı və Azərbaycan üzərinə hazırladığı hərbi səfərdə onların iştirakını təşkil etdi. Bidlisi yazır ki: «...Sultanın Çaldıran çölündəki zəfəri yürüşündə Əmir Şərəf də iştirak edirdi» (76, 415-416).

Həmin dövrdə Diyarbəkir valisi Xan Məhəmməd Ustaclunun qardaşı Əvəz bəy Şah İsmayıl tərəfindən Bidlisdə hökmdarlıq edirdi. «Şərəfnamə»də deyilir ki, Əmir Şərəf Çaldıran müharibəsindən sonra da Osmanlı hökumətinin Qızılbaşlara qarşı apardığı Diyarbəkir müharibəsində iştirak etmiş və 1516-cı ildə Bidlis əmirliyini Qızılbaşlardan geri almışdır (76, 417-418).

Türk mənbələrində göstəriləyi kimi, I Şah İsmayıl Səfəvinin Diyarbəkir valisi Qaraxana kömək göndərdiyi Qızılbaş ordusuna basqın etmək məqsədilə Bidlis əmiri Əmir Şərəfəddin Mövlana İdrisin göstərişi ilə digər Kürd əmirləri ilə ittifaqa girdi, onlar 4 min atlı ilə Əxlatdan Ərciş əmirliyinə doğru hərəkət edərək, düşməyə ağır zərbə vurdular (85, 379).

Məhəmməd Əmin Zəki Çaldıran müharibəsində Şah İsmayıl Səfəvinin məğlub olduğunu qeyd edir. Bidlis əmiri Şərəf bəy öz qalaları üzərində Osmanlı bayrağı qaldırdı və Şah İsmayıl tərəfindən həmin vilayətdə əmir olan öz qardaşı Xəlid bəyi qovub çıxartdı (117, 176). Məhəmməd Əmin Zəkinin fikrinə zidd olaraq Bidlisi Xəlid bəyin Bidlis Əmiri Şərəf xanın qardaşı deyil, Pazuki Suvar bəyin oğlu olduğunu göstərir (76, 402). Bundan başqa Diyarbəkir müharibəsinin başçısı Biqli Məhəmməd paşa da Diyarbəkir qələbəsi münasibətilə I Sultan Səlimə göndərdiyi məktubda bütün Kürdüstan bəyləri ilə yekdil olaraq düşməyə qalib gəlməsini və şücaətli kürd əmirlərinin köməyi ilə əldə etdiyi qələbəsinə göstərmişdi (98, 418-419).

Bu göstərilən faktlara əsasən 1514-cü ildə Əmir Şərəfin Bidlis əmirliyində olması və Xəlid bəyin onun qardaşı qeyd edilməsi haqqında Məhəmməd Əmin Zəkinin verdiyi məlumatı düzgün hesab etmək olmaz.

I Sultan Səlimin Azərbaycan və Kürdüstandakı qələbəsi bir sıra Kürd əmirliklərini Osmanlı hökumətindən asılı vəziyyətə saldı. O cümlədən Bidlis əmirliyi də ocaqlıq tərzində Əmir Şərəfə verildi. O, istər I Sultan Səlim, istərsə də Sultan Süleyman Qazi zamanında həmin vəzifəni ifa etdi. Lakin Əmir Şərəf Osmanlı məmurlarının Kürdüstandakı özbaşnalıqlarına görə bir qədər narazı qaldı. O, həmin dövrdə Səfəvilər sarayına meyl göstərmək üçün nisbətən

tərəddüd edirdi. Belə bir zamanda Qızılbaş sərkərdələri arasında baş verən ixtilaf və Osmanlı-İran ziddiyyətləri nəticəsində Azərbaycanın bəylərbəyisi Ölmə Təkəlu Təbrizdə I Şah Təhmasib ələhinə üsyan qaldırdı.

1531-ci il hadisələrindən bəhs edən Qazi Əhməd Qəzvinini yazır: «Ölmə Təkəlu Azərbaycanda 7 min nəfər öz tərəfdarlarından toplayıb üsyan qaldırdı. Lakin o, məğlub olaraq əvvəl Van, sonra isə Rum (Türkiyə) ölkəsinə getdi (101, 286; 83, 12).

Ölmə Sultan hökumətinə tabe olub onu Azərbaycan üzərinə yenidən hərbi səfər etməyə sövq etdi. Mənbələrdəki məlumata görə Sultan Süleyman Qazi, Diyarbəkirin bəylərbəyisi Fil Yaqub paşanın başçılığı ilə Ölməyə 30 min nəfərlik ordu verərək Bidlis və İmadiyyə əmiri Əmir Şərəfə qarşı göndərmişdi (101, 287; 76, 423).

XVI əsrin türk müəlliflərindən Sulaqzadə yazır ki, Ölmə Təkəlu şahdan üz döndərərək sultan sarayına gəldi və sultan onu böyük bir qüvvə ilə Bidlis üzərinə göndərdi. O, Bidlisi almaq istədikdə şah tərəfindən orada vali olan hakimi sabiq Şərəf xan hədsiz-hesabsız Kürd toplayaraq müharibəyə başladı. Lakin Ölmənin qoşunu qalib gəldi və Şərəf xanın başı kəsilib sultan sarayına göndərildi (85, 483).

Lakin Ölmə ilə Əmir Şərəf arasında gedən müharibə türk müəlliflərinin qeyd etdikləri kimi, tez və asanlıqla qurtarmamışdır. Düşmən təhlükəsinə qarşı hazırlaşan Əmir Şərəf 1534-cü ildə Təbrizə gedərək I Şah Təhmasibdən kömək aldı. O, ilk vuruşmada qalib gələrək Ölməni geri çəkilməyə məcbur etdi. Şah Təhmasib yazır ki: «Ölmə osmanlılara tabe oldu. Bidlis hakimi Şərəf xan bizim yanımıza gəldi, bu vaxt mən Xondqarə<sup>47</sup> məktub göndərərək göstərdim ki, Siz Ölməni göndərin, biz də Şərəf xanı göndəririk. Niyə Ölmə ilə Şərəf xana görə islam şahları arasında dava baş versin? Lakin sultan bu təklifi qəbul etmədi» (101, 286; 83, 18).

Dövrün mənbələrində göstərilir ki: «Şah Təhmasib Bidlis vilayətini azad etmək üçün çoxlu əskər göndərmiş və az bir zamanda Ölmə ilə Fil paşanı oradan uzaqlaşdırmışdır» (76, 425; 113, 293).

«Şərəfnamə» müəllifinin yazdığına görə Əmir Şərəf bu qələbə münasibətilə Bidlis əmirliyinin gəlinin beşdə birini şah adamlarına hədiyyə vermiş və şahın şərəfinə Əxlatda təntənəli ziyafət təşkil etmişdi. «Şərəfnamə»də deyilir ki, şah Əmir Şərəfi mükafatlandırdı, xanlıq ləqəbi verdi və bir fərmanla onun hökmdarlığını təsdiq etdi (76, 428 - 430).

## Fərmanın əsas məzmunu

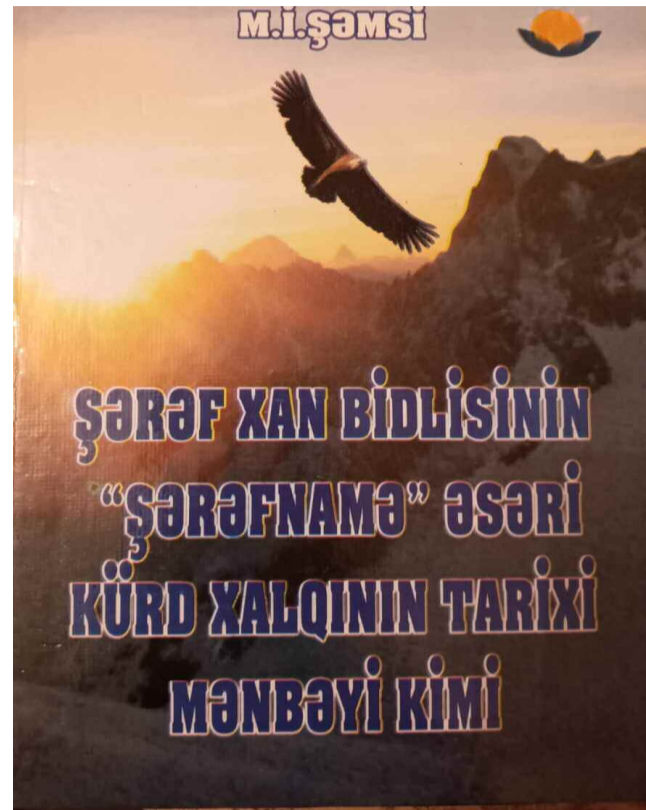
Yüksək zətin əsas məqsədi öz müasirlərindən bacarıq və ləyaqətinə görə fərqlənən şahlığa xidmət etməkdə fədakalılıq göstərən şəxsləri irəli çəkməkdən ibarətdir. Bu əyalətdə böyük Əmir Şərəf xan öz sədaqət və fədakarlığını dərğahi aləm pənaha və məhəbbətini bizim xanədanə göstərmişdir... Şah onun haqqında mərhəmət edərək, onu xanlıq mərtəbəsinə layiq görüb Şərəf xan adlandırdı. Böyük divan təvaclarını (carçıları) ona tapşırır, yüksək xan və əmirlər sırasına daxil edir, Kürdüstan əmirlərinin əmirliyini və hökmdarlığını ona verir, ölkəmizin tabeliyində olan Bidlis, Əxlat, Muş, Xnos və ətraf nahiyə və mahalları ona tapşırır, həmin mahalın mülkə və maliyyə işlərini onun ixtiyarında qoyur. Buna görə də o, şah yolundakı xidmətdə daha möhkəm və sabitqədəm olmalıdır. Özünü bütün ətraf əyalətlərin hakimlərinə və əmirlərinə nümunəvi göstərməklə, gündən-günə məqamını yüksəltməlidir.

Kürdüstanın bütün əmir kələntərlərinin<sup>48</sup> vəzifəsi məzkur xanı özlərinə Əmir əl-Uməra<sup>49</sup> hesab edərək ona tabe olmaq və onun bütün çağırışına hazır olmaqla, dövlətə olan sədaqətlərini göstərməkdən ibarətdir. Həmin vilayət və mahal kələntərlərinin, məlik və kətxudalarının, rəiyyət və sakinlərinin vəzifəsi məzkur xanı o mahalın hakimi hesab etmək, onun əmirlərinə tabe olmaq, məsləhət və göstərişlərini icra etməkdən ibarətdir.

Xanın da vəzifəsi əhali ilə yaxşı rəftar etmək, gücsüzlərin hüququnu güclülər qarşısında müdafiə etməkdən ibarətdir. Xanın hökm və fərmanları şahın təsdiqinə çatdıqdan sonra qüvvəyə minir. 20 səfər 939 (22 sentyabr 1532) (76, 428-430).

1532-ci ildə Şah Təhmasib Şərəf xanı Kürdüstanın bəylərbəyisi təyin etdikdən sonra o, oğlu Şəmsəddini şahla birlikdə Azərbaycana göndərdi.

Həmin dövrdə Übeyd xan Özbək Xorasan üzərinə basqın etdiyi üçün şah hərbi səfərə hazırlaşdı. Ona görə də o Əmir Şəmsəddinin Bidlis vilayətinə qayıtmasını məsləhət görür. Bidlis və Azərbaycan üzərinə təhlükə çox zaman osmanlılar tərəfindən baş verdiyi üçün Şah Təhmasib, Şərəf



xana bir məktub yazıb Azərbaycan sərhədlərini ona tapşırıldı. Eyni zamanda şah Qızılbaş sərkərdələrindən Holhol Sultan Ərəbkərlu, Üveys Sultan Pazuki, Əcəl Sultan Qacar, Əmir bəy Mahmudi və Təbriz hakimi Musa Sultanı da Şərəf Xana köməkçi təyin etmişdi.

Bidlisinin yazdığına görə şah lazım gəldikdə həmin əmirlərin Şərəf xanın sərəncamında olmaları haqqında göstəriş vermişdi (76, 430-431).

Şah bütün bu hazırlıq işlərini gördükdən sonra Xorasan tərəfə hərəkət etmişdir. Bidlisi qeyd edir ki, «Bütün bu hadisələri mənə söhbət edən atam Əmir Şəmsəddin Təbrizdən qayıdan zaman, şah ona belə demişdir: «Şərəf xana tapşır ki, mən Xorasandan qayıdanadək osmanlılarla bir təhər keçinsin. Çünki Ölmə onunla düşmən olmuş və yəqin bilirmən ki, fitnəkarlıqla osmanlıları bizim ələhimizə qaldıracaqdır» (76, 431).

Lakin Şərəf xan şahın yaxşı məsləhətlərini unudaraq vaxtı ilə Fil paşa və Ölmə ilə əməkdaşlıq edən kürd əmirlərindən intiqam almaq qərarına gəldi və Xizan əmirliyini qarət etdi. Onun bu hərəkəti bir sıra kürd əmirlərinin və o cümlədən Ruzəki zadəganlarının böyük əksəriyyətinin Şərəf xandan ayrılıb Ölmə ilə birləşməsinə səbəb oldu. Bidlisi öz əsərində düşmən tərəfə keçən həmin əmirlərdən, Əmir Budaq Kisanin, İbrahim ağa Bilbasinin, Qələndar ağanın və Dərviş Mahmudun adlarını çəkir (76, 431).

Bidlis əmirliyinin siyasi tarixində baş verən bu hadisə Fil paşa ilə Ölməyə 1533-cü ildə 10 min nəfərlik qoşun ilə Bidlis üzərinə yenidən hücum etməyə imkan verdi. Bu zaman Şərəf xan yalnız 5 min nəfər silahlı qüvvəyə malik idi. O, Şah Təhmasibin tapşırığına əsasən yardım üçün Qızılbaş sərkərdələrinə müraciət etmək istədi, lakin Ruzəki zadəganları razı olmadılar. Çağırılmış yığınaqda çıxış edən Ruzəki ağsaqqalı Seyidəli Portafi bildirdi ki, «Əgər Ruzəkilər Ölməyə qarşı mübarizədə tərəddüd edərlərsə, o zaman mən Bidlis vilayətində yaşayan xristianları səfərbər edib Ölməni məğlub edərim». «Şərəfnamə»nin müəllifi onun bu təklifini nadanlıq və axmaqlığın nəticəsi kimi qeyd etmişdir (76, 432). Beləliklə, yığınağın qərarına görə Şərəf xan sərəncamında olan 5 min qoşunla qüvvətli düşmənin qabağına çıxdı. Tatik qəsəbəsində hər iki ordu üz-üzə gəldi. Baş verən vuruşma zamanı Şərəf xan ağır yaralandı. Bunu gören Əmir bəy Mahmudi xəyanət edərək, Ölmə tərəfə keçdi və beləliklə, Şərəf xan qoşununda pərakəndəlik baş verdi və Ölmə Təkəlu qalib gəldi.

Bidlisinin yazdığına görə bir gün davam edən bu vuruşmada Şərəf xanın qoşunlarından 700 nəfər öldürülmüşdü. Ölənlərdən 500 nəfəri Ruzəki zadəganlarından ibarət idi (76, 434). Bidlis əmiri Şərəf xan aldığı yaradan ölmüşdür.

Bidlis əmirliyinin siyasi tarixində əhəmiyyətli rol oynayan Şərəf xanın ölümü haqqında təkcə «Şərəfnamə»də deyil, digər mənbələrdə də məlumat çoxdur (101, 287; 83, 21). Şərəf xan 33 il hökmdarlıq etmişdir. O, Bidlis əmirliyində bir məktəb, bir uşaq evi (xeyriyyə), bir neçə dükən və ikimərtəbəli bir saray tikdirmişdir.

(Ardı gələn sayımızda)

# 1947-ci il. Mustafa Bərzani və onun kürd peşmərgələri Azərbaycanda

1946-cı ilin dekabrında İranda Mehabad respublikası süqut edir. İranın baş nazir Qəvame-Səltəne ilə Mehabadın lideri Qazi Məhəmməd arasında avqustda Tehrandə bağlanmış razılışma pozulur və şah qoşunları həm Təbrizi, həm də Mehabadı ələ keçirir. 1947-ci ilin 30 martında Qazi Məhəmməd, qardaşı Sədr Qazi və Mehabad respublikasının müdafiə naziri Seyf Qazi dar ağacından asılır.

Şah qoşunlarına qarşı müqaviməti yalnız respublikanın Baş komandanı, general Mustafa Bərzani davam etdirir. 44 yaşlı Bərzani sonunda qüvvələr nisbətinin bərabər olmadığını və məğlubiyyətin qaçılmazlığını anlayaraq İrani tərk etmək və SSRİ-yə keçmək qərarına gəlir. 1947-ci ilin iyununda o, silahlı dəstəsi ilə Naxçıvanla sərhədi keçərək Azərbaycan ərazisinə, Culfaya daxil olur. Beləliklə, Bərzaninin və tərəfdarlarının 12 il davam edən SSRİ dövrü başlayır. Həmin dövrün bir neçə ili Azərbaycan SSR-də keçir.

\* \* \*

SSRİ ərazisində dəfələrlə Bərzani ilə ünsiyyətdə olmuş əfsanəvi Sovet əks-kəşfiyyatçısı Pavel Sudoplatov (1907-1996) özünün 1990-cı illərdə işıq üzü görün "Xüsusi əməliyyatlar" adlı memuarlarında xatırlayır: "Bərzani SSRİ-yə gəlməzdən bir müddət əvvəl İrandakı kürd üsyançıların rəhbərləri şahın qurduğu tələyə düşürlər: onlar danışıqlar üçün Tehrana çağırılır, burada həbs edilir və edam olunurlar. Yalnız Bərzani həmin qismətdən qaça



bilir. Şah onu danışıqlara dəvət edəndə, Bərzani cavab verir ki, yalnız bir halda Tehrana gələ bilər - əgər şah özünün ailəsini girov kimi Bərzaninin mənzil-qərargahına göndərsə. Şahla ilkin danışıqlar davam edən müddətdə isə o, qüvvələrinin böyük hissəsini İranın şimal rayonlarına, SSRİ ilə sərhədin yaxınlığına yerləşdirir".

1947-ci ilin iyununda SSRİ Daxili işlər nazirinin müavini Vasili Ryasnoy Stalınə məruzə edir: "Bu ilin 15 iyununda Naxçıvan 41-ci sərhəd dəstəsinin hərbi müşahidəsinə görə, Sovet-İran sərhədindən cənub-qərbində İran təyyarələri peyda olaraq Ağgöl gölündən (İran) cənuba doğru uçuşlar keçirib. Onlar bizim ərazilərimizə 200 metrə qədər məsafədə daxil olublar. Elə həmin dövrdə bir neçə bomba partlayışı da qeydə alınıb".

Qonşuların qeyri-adi hərbi fəallığının səbəbləri Moskva üçün sirr deyildi. Vasili Ryasnoyun həmin məruzəsində deyilirdi: "Əldə olunmuş bilgilərə görə, İran Kürdüstanında, Uşnu rayonunda (Urmiyə gölündən cənub-qərbə) 1947-ci ilin martından başlayaraq İran hökumət qoşunları ilə İraqdakı bərzan tayfasının tərk silah olmaqdan imtina etmiş üzvləri arasında hərbi əməliyyatlar başlayıb. Kürd bərzan tayfası 1945-ci ildə İraqdan köçərək İranda məskunlaşıb".

Beləliklə, əvvəl İraqda, sonra isə İranda məğlubiyyətə düşər olmuş molla Mustafa Bərzani kor dalana sıxışdırıldığını yaxşı anlayaraq yeganə qurtuluş yolunu Azərbaycan ərazisinə keçməkdə görürdü. Onun hərbi birləşmələri Maku yaxınlığında şah qoşunlarını məğlub edərək SSRİ sərhədinə doğru hərəkət etdirdilər.

Pavel Sudoplatov memuarlarında sərhəddə toplaşmış Bərzani tərəfdarlarının sayı barədə yazır: "Sərhədi keçən Bərzani tərəfdarlarının sayı 2 minə yaxın döyüşçüdən ibarət idi, elə bir o qədər də onların ailə üzvləri vardı". Ancaq digər Sovet əks-kəşfiyyatçısı - Vadim Udilov isə özünün "SSRİ-də terror aktları və təxribatlar" kitabında onların sayının 500 nəfər olduğunu yazır.

İyunun 15-də İran təyyarələrinin bombardmanı altında Araz çayı boyu sərhədə ilk kürd dəstəsi yaxınlaşır. Dəstədən 2 nəfər Sovet sahilinə keçərək Mustafa Bərzaninin Stalınə



məktubunu sərhəd komissarına təqdim edir. Ancaq Moskvadan cavab gecikir. 16 iyunda səhər tezdən İran sərhədində öz şəxsi mühafizəçilərinin əhatəsində Bərzani də peyda olur və dəstəsinin SSRİ-yə üzüb keçməsinə icazə üçün danışıqlar aparmaq istəyir. Ancaq sərhədçilərə yalnız bir tapşırıq verilmişdi: diskussiyaya girməmək, sərhədi pozan kürdləri isə saxlamaq və tərk silah etmək.

İyunun 17-də kürdlərin vəziyyəti daha da çarəsizləşir və Araz çayı ilə əvvəlcə yaralılar və taqətdən düşən bir qrup silahlı keçərək Naxçıvan ərazisinə daxil olur. Bu 160 nəfərdən 40 odlu silah götürülür. Çayın o biri sahilindən müşahidə aparan Bərzani öz tərəfdarlarının sərhədçilər tərəfindən atəşə tutulmadığını gördükdə, iyunun 18-də dəstəsinin qalan üzvlərinin də çayı

keçməsinə göstəriş verir. Bu vaxt kürdlər silahlarının bir hissəsini İran tərəfdəki qamışlıqlarda gizlədərək sərhədi keçirlər. İyunun 19-da SSRİ Daxili işlər nazirliyi əməliyyatın



nəticələrinə dair Stalınə məlumat göndərir: "İyunun 18-i axşama qədər Molla Mustafa Bərzaninin başçılığı altında kürd dəstəsi Sovet ərazisinə keçib. Onların ümumi sayı 499 nəfərdir. Kürdlərdən götürülüb:

303 tüfəng, 5 avtomat, 55 tapança, 54 qumbara, 13 binokl, 13 min patron. Saxlanılmış kürdlər Naxçıvan şəhərinə aparılıb və burada sərhədçilərin mühafizəsi altındadırlar".

İran sərhəd komissarı tezliklə Sovet həmkarına müraciət yollayaraq Bərzani və tərəfdarlarının təhvil verilməsini təklif edir. Müraciətdə deyilirdi: "Dostluq münasibətlərimizin pozulmaması naminə xahiş edirik ki, 400 əclafı geri qaytarasız". Ancaq Sovet tərəfi bu xahişə məhəl qoymur. Bununla da, Bərzaninin və onun kürdlərinin əvvəlcə çox qısa müddət çəkəcəyi fərz edilən, ancaq 12 ilə qədər davam edən "Sovet dövrü" başlayır.

\* \* \*

Bir müddət Culfada saxlandıqdan sonra, kürdlər Abşerond yerləşdirilirlər. Bərzani isə qısa müddət Şuşada qalır, sonra isə Bakıya köçürülür. Onun Sovet rəhbərliyinə "sosializm uğrunda mübarizəyə hazır olduğuna" dair söylədiyi nitqlər isə istər Miocəfər Bağirovda, istərsə də Moskvadan gələn emissarlarda xəff ironiya doğrur. Sovet tərəfində əsas təəccüb yaradan cəhətlərdən biri kürdlərdə çox güclü inkişaf etmiş tayfa-nəsil münasibətləri idi. Onlar Bərzanini az qala ilahiləşdirirdilər və bu cür geridə qalmış ictimai münasibətlərlə sosializm quruculuğuna dair vədlər qətiyyəyən bir-birinə uyuşmurdu.

Odur ki, Sovet rəhbərliyi bu arxaik münasibətləri heç olmasa yumşaltmaq, kürdlərin cəmiyyətə assimilyasiyasına nail olmaq üçün hətta kürdləri Bərzanidən bacardıqca təcrid də edirdi. Üstəlik, kürdlərin arasında kommunist təbliğatı aparmaq, yaxud oraya öz adamlarını salmaq cəhdləri də uğur gətirmirdi - kürdlər yadlar üçün qapalı idilər. Bununla bağlı, Pavel

Sudoplatov bir epizodu da xatırlayır - artıq Daşkənddə olanda onların Bərzaninin əhatəsinə informator yerləşdirmək cəhdləri həmin şəxsin izsiz-tozsuz yoxa çıxması ilə nəticələnir.

\* \* \*

1947-ci ilin payızında Sudoplatov Bərzani ilə görüşüb danışmaq üçün nazir Abakumov tərəfindən Bakıya göndərilir. O, memuarlarında bu barədə yazır:

"Mən Bərzaniyə TASS-ın (Sovet İttifaqı Teleqraf Agentliyi) baş direktorunun muavini və Sovet hökumətinin nümayəndəsi kimi təqdim olundum. əyatımda ilk dəfə idi ki, əsl feodal ilə rastlaşdım. Bununla belə, Bərzani mənə fərasətli siyasətçi və təcrübəli hərbi rəhbər təsiri yaratdı. O dedi ki, son yüz ildə kürdlər farslara, iraqılara, türklərə və ingilislərə qarşı 80 dəfə üsyan qaldırıb və onların 60-ından çoxunda kömək üçün Rusiyaya müraciət edərək adətən yardım alıblar. Cavab olaraq mən elan etdim ki, Sovet tərəfi Bərzaninin və onun zabitlərinin bizim hərbi məktəb və akademiyaımızda xüsusi təlim keçməsinə razıdır. Həm də ona bildirdim ki, kürdlərin Azərbaycandan Orta Asiyaya köçürülməsi müvəqqəti xarakter daşıyır və onların Kürdüstanı qayıtmaqları üçün şərait yetişənə qədər davam edəcək..."

Sudoplatov xatirələrində daha bir maraqlı məqama toxunur: "Abakumov mənə Bərzani ilə söhbətlərin nəticələrini, habelə Stalinin kürdlərin hərbi tədris müəssisələrində təhsil almalarına razılıq verdiyini Mircəfər Bağirovla bölüşməyi qadağan etmişdi. Məsələ ondadır ki, Bağirov Bərzanidən və onun adamlarından İran Azərbaycanında vəziyyəti destabilizasiya etmək üçün yararlanmaq niyyətindəydi. Ancaq Moskvada fərz edirdilər ki, Bərzani İranda yox, məhz İraqda daha lazımlı ola bilər - oradakı ingilispərəst rejimi devirmək üçün..."

\* \* \*

1947-ci ilin oktyabrında Bərzani Azərbaycan kommunistlərinin rəhbəri Bağirova öz məktub-memorandumunu yollayır. O, Bağirovdan aşağıdakı məsələlərə münasibət bildirməsini xahiş edir:

"1. Tərəfdarlarım ilə görüşməyə icazə verilməsi.

2. Onların təhsili üçün şəraitin yaradılması.

3. Aylıq bülletenin çapının təşkil edilməsi.

4. BMT-yə kürdlərə münasibətdə yeridilən ədalətsiz siyasətlə bağlı şikayətin göndərilməsi.

5. Stalinlə görüşün təşkil olunması".

Noyabrın 15-də o, Bağirova daha bir məktub yollayır. Bərzani məktubunda Bağirovu "Şərq xalqlarının rəhbəri" adlandırır. "Biz taleyimizi Sovet dövləti ilə bağlamağı vacib saydıq, çünki, bu hakimiyyət azadlığın dayağı və xalqların ümididir", - Bərzani yazır. Həmin məktubunda o, "çox məşəqətli, incidilmiş və təhqir olunmuş vəziyyətə düşən azadlıq hərəkatı döyüşçülərinə diqqət ayırmasını" xahiş edir.

(Ardı var)

Məmməd Süleymanov

Müharibənin öz yazılmamış qanunları, möcüzələri var. Müharibə illərində mən bir şeyə qəti əmin oldum: Qeyrətli oğullarımız hətta ölümündən sonra da düşməndən qisas alırlar, Vətən uğrunda şəhid olanlar sanki ölmür, müqəddəs savaşa gözəgörməz İlahi qüvvə ölümündən sonra da onlardan öz köməyini əsirgəmir. İndi sizə şahidi olduğum bir qeyri-adi hadisə haqqında söz açacağam. Hadisələrə heç bir əlavə etmiyəcəm. Olduğu kimi siz oxuculara çatdıracağam. 1993-ci ilin soyuq dekabr günlərindən biri idi. Ağdərə bölgəsində iki istiqamətdə döyüş gedirdi. Hər iki tərəfdən itgilər vardı. Döyüşlər bir qədər səngimişdi. Bir ay idi döyüş bölgəsində neytral ərazidən ermənilərin və bizim şəhidlərimizin meyidlərini dəyişmək üçün danışıqlar aparılırdı. Hər iki istiqamətdə meyid dəyişmə əməliyyatı başlanmışdı. Ortakənd deyilən ərazidə bizim bir təcili yardım maşınımız ermənilər tərəfindən vuruşmuş, iki əsgərimiz şəhid olmuşdu. Onlardan biri Bəylər, təcili yardım maşınının sürücüsü, tibb bölüyünün əskəri idi. O ermənistandan qaçqın düşüb Gəncədə məskunlaşmışdı o birisi isə hərbi hospitalda santexnik vəzifəsində çalışan mənim yaxın dostum Ağdamlı Miron idi. Onların meyidlərini biz tərəfdəki erməni meyidləri ilə dəyişməliydik Buna nail olmaq üçün əvvəlcə Ağdərə bölgəsində ermənilərlə danışıqlar aparmaq lazım idi. Onun üçün erməni Karlenlə əlaqə yaratmalı idik. Bu rabitə əlaqəsini mən öz üzümə götürdüm. Karlenlə əlaqə saxladım, danışıq razılığa gəldik. Ortakənddə neytral ərazidə ermənilər tərəfindən vurulmuş təcili yardım maşınının yanında gözləyəcəyini bildirdi. Erməni Karlen sözünü bitirməmiş əlavə etdi ki Ara türk, mənim səndən bir xəşim olacaq. Gələndə mənə bir şüşə Göy-göl konyakı, biraz da nəşə gətir. Mən istər-istəməz Karlenlə razılaşmalı oldum. Onun istəklərindən birini əldə etmək üçün Tərtər rayonuna yola düşdüm. Göy-göl konyakını alıb, Ağdərəyə qayıtdım. Qaldı ki, Nəşəni əldə etmək asan idi. Erməni meyidlərinin hansının cibinə baxsaydın, mütləq nəşə tapardın. Bir də ki, ermənilər Ağdərə rayonunun Six meşə ərazisində xeyli çətinə əkməmişlər. Hələ bezi yerlərdə xaşxaş kollarında rast gəlmək olurdu. Ona görə də Karlenin istəyini həll etmək asan idi. Karlenlə rabitə ilə əlaqə saxladım və görüşməyə vaxtını təyin etdim. Mən mütləq bu barədə hərbi hissənin komandirinə məlumat verməliydim. Ona görə də hospitalın komandiri Qurban Camaloviçin yanını gedib məsələni ona olduğu kimi söylədim. Təcili tibbi yardım maşını lazım olduğunu bildirdim. Həmin vaxtlar hərbi hospitala kömək üçün mülki xəstəxanalardan təcili yardım maşınları göndərilirdi. Qurban Camaloviç əməliyyatın həyata keçirilməsi üçün mənə maşın ayrılması haqqında göstəriş verib mənə uğurlar arzuladı. Mən təcili yardım maşını ilə neytral əraziyə yola düşdüm. Axırıncı keçid məntəqəsinə dayanıb əsgərlərimizlə vidalaşmalıydım. Riskə getməyimdən, ehtiyatlanan əsgərlər dönə-dönə mənə ehtiyatlı olmağ tövsiyə etdilər: - Əli bəy, Ermənilər namərdilər, səni əsir götürə bilərlər, ehtiyatlı ol. Bu zaman hərbi polis rəis müavini, Mahir Ələkbərov hərbi polisə məxsus UAZ-markalı maşınla 2Keçid məntəqəsinə yaxınlaşdı. Mənimlə görüşüb ele onunla da kecirəcəyimi əməliyyat haqqında söhbət etdirdim ki, erməni Karlen mənə bu an rabitə ilə çağırırdı. Mən ona erməni dilində gəlirəm deyə-cavab verdim. Mahir müəllim hərbi polis olmağına baxmayaraq dəfələrlə erməni ərazisindən yaralı və şəhid gətirib hərbi hospitala çatdırırdı. O bu yolun nə qədər təhlükəli olduğunu yaxşı bilirdi. Ona görə də bu yolda ehtiyatlı olmağım barədə bilgiler verdi və uğurlar arzuladı məni gözləyəcəyini də əlavə etdi. Mahir müəllimlə görüşüb, kecit məntəqəsinə piyada keçdim. 200 metr neytral əraziyə tərəf gətirdim ki, üç tərəfdən Karlen



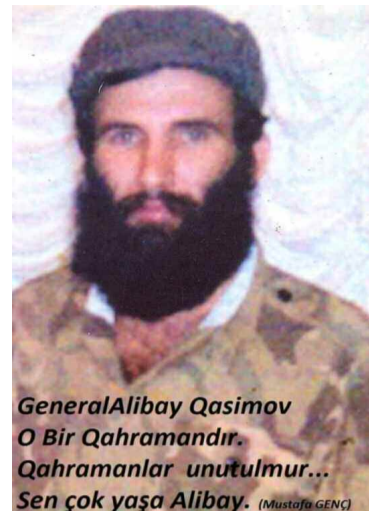
və onun əsgərləri 150 metrədən mənə tərəf gəlməyə başladılar. Həmişə olduğu kimi, bu dəfə də silahsız görüşdük. Neytral ərazidə bizim əsgərlər tərəfindən öldürülmüş çoxlu erməni meyidi gördüm. Təqribən 40-45 meyid vardı. Mən bunların bəzilərinin ciblərinə baxmışdım. Yuxarıda qeyd etdiyim kimi erməni meyidlərindən nəşə tapmaq asan məsələ idi. Meyidlərdən üç kibrit qutusu nəşə götürə bildim. Nəhayət ki, Mən Karlenə tərəf yaxınlaşdım. O, salamsız-kələmsiz mənə dedi: -Ara, türk, dediyimi gətirdinmi? -Gətirmişəm, deyə, cavab verdim. Əlimi ani olaraq qoynuma saldım. Konyak şüşəsindən tutmuşdum ki, erməni Karlen yanındakı əsgərlərə qışqırdı: -Yerə uzanın! Onların hər üçü qarın üstünə uzandılar. Mən onların bu hərəkətinə mat-mətəl qalmışdım. Konyak şüşəsini qoynumdan çıxartdım. Erməni Karlenə dedim: -Ara niyə uzanmısınız? mən sizə konyaq verirəm, qunbara atmıram dedim Erməni Karlen və iki əsgər uzandıqları yerdən ayağa qalxdılar. Karlen əlimdəki konyak şüşəsini görən kimi, dərindən köks ötürdü və mənə dedi:

-Ara, sən az qala bizi öldürmüşdün Mən elə bildim ki, sən əlini qoynuna atanda, əl qumbarasını çıxaracaqсан. Ona görə də qorxdum. Mən ona dedim: -Bizdə namerdlik adət deyil. İndiyə qədər dəfələrlə görüşmüşük, meyidlər dəyişmişik. -Ara mən nə bilim babam mənə deyirdi ki, türkün yaxşısı yoxdur. Türklərə inanma, e'tibar etmə. Türk erməni millətinin düşmənidir -Karlen, uzun danışıma, gəl meyidləri dəyişək. Sənin o baban durur yoxsa ölüb? Ölüb. -Ölüb demə, denən ki, mənim babam gəberib. Ele bu zülmü bizə verən, sənin baban kimiləri deyilmi? -Ara, mən nə bilim, mən türklərdən narazı deyiləm. Gətirdiyin o konyak-dan biraz iç, sonra mən içərəm. Mən də sənə Ararat konyakı verəcəm. O, konyakı çıxarana qədər mən Göy-göl konyakından biraz içmişdim. Erməni Karlen əlimdən konyak şüşəsini aldı. Öz gətirdiyi konyakdan bir az içib mənə uzatdı və dedi: -İndi arxayın içə bilərsən. O, Göy-göl konyakını ağızla başına çəkib içdi və qurtardı. Konyak şüşəsinin arxasından öpdü dedi:

-Ey gözəl konyak, bal dadırsan. Heyif ötən günlərdən. . . . -Mən diləndim: Karlen, ötən günlərin qədrini bilseydiniz ələmi belə qan gölünə döndərməzdiniz. Erməni mənim bu sözlərimdən bərk əsəbləşdi: -Siz də bizim torpaqları davasız-şavasız özümüze qaytarsanız. . . . -Karlen, unutma ki, bura mənim vətənim, bu torpaqlar da bizim azərbaycanlılarındır. Bu cəfəng fikirləri sizin başınıza dolduranlar tarixin lənətini qazanmış şeytan törəmələridir. Vaxt gələcək tökdüyünüz qanları sizlərə öz gələcək nəsliniz belə bağışlamayacaq. Karlen mənim bu sözlərimin qarşısında nədənsə heç bir söz demədi, sadəcə əlini mənə uzadıb qəribə boğunuq bir səslə dedi: -Ararat konyakının dadına bax. Mən konyakdan bir qurtum aldım və udmadan yerə tūpürdüm. -Tūpür-tūpür, bizim konyak Göy-göl konyakı deyil ki -deyə, Karlen əlini mənə uzatdı və biraz da gətirdiyin nəşədən ver çəkimi hallanım. Mən nəşə

dolu 3- kibrit qutusu ona uzatdım. O, ayaq üstə kibrit qutusunun birini Kazbekə doldurub çəkməyə başladı və mənə uzatdı. Ancaq mən nəşə çəkməkdən imtina etdim və dedim:

-O mənlilik deyil. Karlen nəşədən bir neçə qullab alıb, qalanını yanındakı əsgərlərə ötürdü. Bayaقدan qarın üstündə büzüşən əsgərlərin üzünə sanki gün doğdu. Karlen mənə tərəf dönüb dedi. -Ara, türk sizin burda iki meyiddən əlavə bir meyidiniz də var. Amma, o meyid yuxarıda, orada yatıb. Lağ edib güldü: -Gedim onu durğuzum. -deyib Karlen yuxarıya doğru yollandı. Mən erməni meyidini gətirmək üçün geri döndüm. İki erməni meyidinin üzərindən silahları götürüb nişan qoyduğum yerdə saxladım. Qarın üstü ilə bu meyidləri bir-bir çəkib Karlenin əsgərlərinə yaxınlaşdım. Erməni əsgərləri təcili yardım maşınında olan azərbaycanlı döyüşçülərinin meyidlərini mənə tərəf gətirdilər. Bu erməni əsgərləri nəhayət ki mənə yaxınlaşdılar. Təngənəfəs olan erməni əsgərləri biri iki avtomat silahı boynundan çıxarıb yerə uzatdı və Karlenin arxasına söydülər Mən soruşdum: - Niyə söyürsünüz, Karlenə? Onlar dedilər ki, niyə də söyməyə, ara türk, əziyyəti biz çəkirik xeyirini onlar görür. Ara Karlenə ölmüş türk əsgərlərinin silahlarını gətirib veririk, onlar da götürüb hardasa aparıb satırlar. Hələ Karlenə başqa bir zabit də var. Onun adı Aşotdu. Onunla birlikdə silahlar satıb, içgiyə verir rus və erməni qızları ilə əyyaşlıq edirlər. Mən onlarla danışı-a danışı arada Karlenin gətirdiyi tərəf baxırdım. O bizim əsgərə yaxınlaşdı, əvvəl meyidin başına bir neçə təpik vurub, içdiyi konyakın təsirindənmi, yoxsa nəşənin kefindənmi hərdən-bir yuxırdı. Mən erməni əsgərlərinə tərəf dönüb soruşdum: -Ara, siz bu meyidlərinizin hamısını niyə aparmırsınız? Erməni əsgəri cavab verdi: -Ermənistanı ölü yox, diri əsgərlər lazımdır. Çünki zabitlər ölümləri diri kimi qələmə verirlər. Onların adlarına gələn ərzaq və pulu mənimsəyə bilərlər. Bizim zabitlər ölümlərdən də pul qazanmağın yolunu tapıblar. Onların nə vecinə ki, kim harada öldü qaldı. Əsgər sözünü bitirməmiş uzaqdan Karlenin qışqırıq səsi gəldi: -O, türkə deyir ki, gedib bir erməni meyidi də gətirsin. Onun dediklərini eşitdim və başa düşdüm. Mən geriye dönüb erməni meyidi gətirmək üçün tezəcə yerimdən 10-15 metr irəliləmişdim ki, iki, üç güllə səsi eşitdim. Bu atəş səsləri qəflətdən olduğundan, qarın üzünə uzandım. Sağa, sola baxıb atəşin hansı tərəfdən açıldığını anlamağa çalışdım. Başımı qaldırıb sağ tərəfə baxdım Karlenə tərəf iri addımlarla irəliləyən erməni əsgərlərini gördüm. Onların arxasıya xeyli baxmış. Nəhayət onların Karlenin yanında dayandılar. Bir azdan erməni əsgərlərinin hər ikisi mənə tərəf baxaraq əl əyləyib çağırırdılar. Mən hələ nə baş verdiyindən xəbərdar deyildim. Karlen nədənsə arxası üstə yerdə hərəkətsiz uzanmışdı. Mən yerimdən qalxıb erməni meyidi gətirmək üçün geriye döyüb, onlara tərəf gəlməyə başladım. Çünki onlar özləri də nədənsə yerə uzanmış Karlenin başı üzərində dayanmışdılar. Mən gəlib onlara yaxınlaşdım. Hər ikisinin üzündə çaşqın ifadə var idi. Nə baş verdiyini soruşanda onlardan biri dili tutar - tutmaz Karlen ölüb dedi. Mən əyilib Karlenin yarasına baxdım. Sinəsində yan-yana üç güllə yarası var idi. Karlen ölmüşdü. Əsgərlərdən biri deyirdi: -Bu türk Karleni öldürdü. Əvvəl erməni əskərinin dediyinə təqəbləndim. Sən demə Karlen ölmüş azərbaycanlı əsgərin əlindəki avtomatı almağa çalışan zaman avtomatın qudağından deyil, lüləsindən yapışmış avtomatı özünə doğru çəkib. Şəhid əsgərimizin əlindəki avtomat açılmış, Karleni cəhənnəmə vasil etmişdi. Bu möcüzə qarşısında donub qalmışdım. Ele bu vaxt ermənilər tərəfdən bir nəfər



**General Alibay Qasimov**  
**O Bir Qahramandır.**  
**Qahramanlar unutulmur...**  
**Sen çok yaşa Alibay.** (Mustafa GENÇ)

nə baş verdiyini öyrənmək üçün əlindəki ağ parça bağlanmış çubuğu yelləyə-yelləyə uzaqdan biza yaxınlaşdı. O, gəlib bizə çatan kimi nə baş verdiyini soruşdu zaman. Orada olan erməni əsgərlərindən biri ona hadisəni danışdı. Barmağı hələ də tətikdə olan şəhid əsgərimizi göstərdi. Şəhidin üzünə diqqətlə baxan erməni qəflətdən nə işə xatırlamış kimi dilləndi: -Bu türkün üzünü mənə tərəf çevirib diqqətlə baxım dedi: Erməni əsgərinin murdar əlinin şahidimizə toxunmaması üçün mən tələsik əyilib əsgərin hər yerinə baxdım və onun avtomatında donmuş barmağını zorla tətikdən araladım. Sanki ölmüş yox diri adamdan silahı zorla almış kimi zənn etdim. Ele təsəvvür etdim ki, bu əsgər mənə kömək çıxacaqdı. Hər tərəfinə baxdım. Onun heç bir yerində güllə yarası yox idi. Sifətini çevirib erməniyə göstərdim. Gələn erməni əylənərək onun sifətinə və əlindəki avtomatın qudağına baxdı. Qundaqda erməni dilində "Armen" sözü yazılmışdı. O, yazını oxuyan kimi dilləndi: Bu türkün dizdən aşağı ayaqlarına baxın. Təpik yerləri olsa, onda bu həmin əsgərlərdən biridir, -deyə, göstəriş verdi. Mən yenidən əylənərək əsgərimizin üstündəki dilimlənmiş, cırlımsız şalvarın balağını çətinliklə də olsa dizlərinə qədər çəkdim və gördüyüm dəhşətdən gözlerim böyüdü. Əsgərimizin hər iki ayağı əsgər çəkmələri ilə vurulmuş işkəncələrə məruz qalaraq çoxsaylı zərbələrdən gömgöy göyərmiş, bəzi hissələri isə qap-qara qaralmışdı.

Hirsindən zəncir çeynəyən erməni. Bu həmin əsgərlərdən biridir O, bizim poliqonda beş nəfərlik birlikdə iki ay idi ki, əsir idilər. Üç gündür ki, onlar növbədə duran Armeni və üç əsgərimizi öldürüb, avtomatını da götürüb qaçmışdılar. -dedi Bu sözləri deyən erməni əlləri ilə başını tutub, hirsli halda mənə baxıb dedi: Ara türk mən səni belə buraxa bilmərəm bu Karleni alırsan kurəyinə bizimlə birlikdə gedirik bizimkilərin yanına orda deyirsən ki Karlenin ölümünə səbəb mən olmuşam. Karlen türk meyidlərinin birindən avtomat götürmüşdü avtomatı yoxlamaq ucun səne verib. Sən də avtomatın qoruyucusunu yoxlayan zaman avtomatdan açılan atəş Karlenə deyib Deki - Karlenin ölümünə səbəb mənəm. Sən bunu desən bizim canımız qurtular. Yoxsa qalxıb qamını yırtıb yerinə daş dolduracağam. -deyə ustumə bərk bağırırdı və əlavə etdi ki sənə 3-dəqiqə vaxt verirəm . O əskərlərə dedi; Mənə siqaret yandırın, başım catlayır. Ele həmin an əsgərlərdən biri dilləndi; -Komandir bu türk -Karlenə 3 kibrit kutusu narkotik gətirmişdi birini Karlenlə birlikdə cəhdik onun çibində 2 qutu da olmalıdı İcazə ver onu götürüm doldurum birini çək başının arğısını sakitləşdirsin. Aşotun gözləri guldü. Mənə baxıb dedi: Bu turkun belə yaxşı işləri də var? Hələl olsun səne türk. Sən yaxşı oğlansan, çox həlif ki, turksən. Ara əsgər, doldur çəkimi, Bu əskərlər erməni Karlenin çiblərini axtarıb kibrit qutularını tapdılar tələm -tələsik Kazbek qutusu çıxarıb yanındakı əsgərə verib dedi, saxla. Qoy əllərimi qızıqdırım, sonra

yaxşıca doldura bilim. Mən ayaq üstə dayanıb bunların hərəkətlərinə baxırdım. Nəhayət ki erməni əsgəri Kazbeki doldurub qurtardı. Buyur komandir. O, siqareti dodağına qoyan kimi dedi; Ara yandır papirosumu əskər kibrit dənəsini bir neçə dəfə yandırmaq isdəsədə yandıra bilmədi Aşot hirislənib kibriti əskərdən aldı özü də bir iki dəfə yandıra bilmədi sonra yandırdı və dedi: Andıra qalmış kibrit nəmdi Aşod bu siqareti ele sömürürdü ki tustusunun haradan çıxdığını görə bilmirdim. Ele bilki bu adamın çirəyi yanırmış kimi dalba -dal çəkirdi. Birdən dayanıb dedi: Ara mənə tərəf bax, deyəsən gətirdiyinin təsiri güclüdür bunu hardan almısan. Mən düzünü desəm yaxşı olar. Boğazım qurmuşdu, cavab verə bilmirdim. Özümü ələ aldım var gücümü toplayıb əyilib yerdən biraz qaz götürüb yedim, boğazım yağlandı Aşot qəzəblənib qışqırdı: Ara türk, dillənsən! Durub səni gəbərdəcəm. Nandanhana dilləndim: Aşot mən bu narkotikləri sizin ölmüş əskərlərin ciblərindən götürmüşəm. Erməni Aşot qəhqəhə çəkib güldü. Mən belə də bildirdim ki, yaxşı şey yalnız biz ermənilərdə ola bilər. Türk nə qanır narkotik nədir. Siqaretini çəkməyə davam etdi. Mən isə dərddə götürmüşdü ki, bu erməni meyidini mənim belimə yəkləyəcəklər və aparmağa məcbur edəcəklər. Bu barədə başımda plan hazırlırdım ki bunların hansını neçə vurum. Belə hal birinci dəfə olduğundan biraz çətinə düşmüşdüm. Birdən Aşot əsgərlərinə tərəf baxıb güle-gülə dedi: -Mənim qoçularım sizcə bu türkü aparsaq yaxşı olar, yoxsa aparmasaq? Əsgərlərdən biri dilləndi. Komandir, mən bu türkü 8 aydır ki, tanıyıram. Bu rəhmətlik Karlen həmişə bu türkü tərifləyirdi. Deyirdi ki, bu çox qoçaq oğlandır. Bu olmasa bizə lazım olan erməni meyidini götürə bilmərik. Amma yenə də qərar sizindir. Aşot bir anlıq fikirləşib dedi: -Düz deyirsiniz, bu türk bizə lazım olacaq. -Ara türk, sən Kareni yaxından tanıyırdın? O, ələsi oğlan deyidi. Bizim yaxşı oğlanlar öldülər. Mən də bilmirəm bu ölümlər kimə lazımdır? Başını bulayıb erməni əsgərlərinə dedi: -Orda komandirlərə deyirsiniz ki, türklər snayperlə Karleni vurdular. -Komandir, oldu, baş üstə deyib meyidlərini götürüb uzaqlaşdılar. Mən hər üç şəhidimizi ərazimizə keçirib bildim. Onu da qeyd etdim ki, ölümlərin silahlarını ermənilər götürdülər. Miron silahı mən təhvil vermişdim Mən hospitala məxsus silahlara baxırdım. Bu AK - 74- 4636713 nömrəli silah hospitalda Mirona məxsus idi. Ermənilər tərəfindən götürülmüşdü. Düz bir aydan sonra döyüş bölgəsinə getmişdim orada Erməni meyidinin üzərindən Mirona məxsus avtomat silahı tapdım. Gətirib hərbi hissənin komandirinə göstərüb sənədləşdirib hərbi hissənin silah anbarına təhvil verdim. Erməni əsirliyindən qaçdıqdan sonra işğencələrdən zəifləmiş bədəni donaraq ölən, amma ölüsü belə düşməndən qisas alan bu əsgərin tarixçisini danışsam da onun kimliyini müəyyən etmək üçün xeyli zaman keçdi. Mən ərazimizə keçirdiyim hər şəhid əsgərimizin foto Şəklini çəkib əbədiləşdirməyə çalışmışam. Çünki gələcək nəsil onları tanımalı, bu günlər üçün onlara borclu olduqlarını unutmamalıdır. Bu şəhid eoloğumuz Quba rayonu Hərbi Komissarlığı tərəfindən hərbi xidmətə çağırılmış 1973-cü il təvəllüdü. Tərtər bölgəsində N saylı hərbi hissədə qulluq etmiş və döyüş tapşırığını yerinə yetirərək əsir düşmüşdür. Hal-hazırda doğma torpağı olan Quba rayonunda Şəhidlər xiyabanında uyuyan bu vətən oğlunun ruhu qarşısında baş əyirəm və Allahdan cəmi şəhidlərimizə rəhmət diləyirəm. Ən uca məqama şəhidlik zirvəsinə qovuşmaq Allahın bir lütfüdür ki, müqəddəs Allah onu yalnız xoşbəxt insanlara bəxş edir.

**Rüman Əmrəliyeva,**  
**"Həqiqət" tarixi araşdırma və ictimai birliyinin icraçı direktoru**



## Başkan Mesud Barzani'den Kakeyi Kürtlerine mesaj!



Kakeyi Kürtlerin Qewlitas (Yarların Üç Gecesi) Bayramı nedeniyle Başkan Mesud Barzani tarafından bir mesaj yayımlandı. Başkan Mesud Barzani, Kakeyi Kürtlerine ilişkin mesajında, "Kürdistan halkının barışçıl ve birlikte yaşam kültürüne vurgu yapıyoruz" ifadesini kullandı. Kakeyi Kürtlerine Başkan Barzani'den tebrik! Kakeyilerin (Yaresan) dini bayramı tebrik eden Başkan Barzani, yayımladığı mesajında devamında şu ifadelerle yer

verdi:

**"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla"**

Kakeyilerin (Qewlitas) Yarların Üç Gecesi Bayramının gelmesi vesilesiyle, Kürdistan ve dünyadaki tüm Kakei kardeşlerime tebriklerimi sunuyorum.

Kakeyi kardeşlerimizin ve Kürdistan'ın tüm dini ve milli gruplarının bayramlarını her zaman hastalık ve kederden uzak, mutluluk ve huzur içinde geçirmelerini temenni ediyorum." Başkan Barzani, mesajının sonunda sağlık temennisinde bulunarak, Kürdistan halkının barışçıl ve birlikte yaşam kültürüne dikkat çekti. **PeyamaKurd**

## HDP: Kendi adayımızı çıkarırız!

HDP Grup Başkanvekili Saruhan Oluç, "Bizle müzakere edilirse ortak bir adayda elbette buluşmak isteriz. Buluşulmuyorsa da kendi adayımızı belirleriz" ifadelerini kullandı.

HDP Eş Genel Başkanı Pervin Buldan'ın cumhurbaşkanlığı seçimlerine kendi adayları ile gireceklerini ve ismi en kısa zamanda kamuoyu ile paylaşacaklarını açıklamasının ardından, partiden bir 'adaylık' açıklaması daha geldi.

HDP Grup Başkanvekili Saruhan Oluç, "Bu cumhurbaşkanlığı seçimi rejimi değiştirmesi gereken bir seçimdir" sözleriyle dikkat çekerek, bazı konuları müzakere etmek istediklerini söylediklerini yineledi. Oluç, "Bu müzakere bizimle yapılmayacaksa kamuoyunda minimum yüzde 12 - 13 oyu görünen bir parti olarak kendi yolumuzda yürümeye devam ederiz" dedi.

"Biz kendimize güveniyoruz. Seçmenimizi tanıyoruz. 2014 yılından beri girdiğimiz her seçimde oylarımızı artırarak ilerliyoruz. Bundan dolayı bir kibrimiz yok" sözlerini dile getiren Saruhan Oluç, "Türkiye'de adalet ve hukuk mücadelesi içerisinde yerimizin

çok önemli olduğunu farkındayız. Bu mücadelenin



bir seçimdir. Dolayısıyla herhangi bir seçim değildir. Bazı kazanılabilmesi için elimizden geleni yapıyoruz. Bunun için de HDP olarak her gün büyük bedeller ödüyoruz. Bizim bir politikamız var" vurgusunda bulundu.

**"Bizle müzakere edilirse ortak bir adayda elbette buluşmak isteriz"**

Ayrıca Oluç, "27 Eylül'de bir tutum belgesi açıkladık. Seçimlere nasıl baktığımızı çok açık bir şekilde söyledik. Parlamento seçimlerine kendi ittifak anlayışımızla gireceğimizi açıkladık" sözlerini dile getirirken, cumhurbaşkanlığı adaylığı hakkında şöyle dedi:

"Bu cumhurbaşkanlığı seçimi rejimi değiştirmesi gereken

çok önemli olduğunu farkındayız. Bu mücadelenin

bir seçimdir. Dolayısıyla herhangi bir seçim değildir. Bazı konuları müzakere etmek istediğimizi söyledik. Bu müzakere bizimle yapılmayacaksa kamuoyunda minimum yüzde 12 - 13 oyu görünen bir parti olarak kendi yolumuzda yürümeye devam ederiz. Kendi adayımızı çıkarırız.

HDP Eş Genel Başkanı Mithat Sancar, 25 Ekim'deki grup toplantısında aday isimleri üzerinde komisyon kurulduğunu ve bu çalışmanın başlatıldığını açıkladı. Bugün Pervin Buldan'ın söylediği de bunu vurgulamış oldu. Bizle müzakere edilirse ortak bir adayda elbette buluşmak isteriz. Buluşulmuyorsa da kendi adayımızı belirleriz." **PeyamaKurd**

## Hollanda'dan İran'daki idamlara tepki: Tahran'a uyarı!

İran'daki protestoların yanı sıra yapılan idamlara uluslararası toplumdaki tepkiler



sürerken bir tepki de Hollanda'dan geldi. Hollanda yönetimi, protestolarla bağlantılı idamlara ilişkin kaygılarını iletmek üzere İran'ın Lahey Büyükelçisi'ni Dışişleri Bakanlığına çağıracağını duyurdu.

Twitter hesabından, "Göstericilerin idam edilmesi sebebiyle dehşete kapıldım." paylaşımında bulunan Hollanda Dışişleri Bakanı Wopke Hoekstra, İran'ın Lahey Büyükelçisi Alireza Kazemi Abadi'yi Dışişleri Bakanlığına çağıracağını

ifade etti. Mahsa Emami protestolarıyla bağlantılı idamlara ilişkin kaygılarını Büyükelçi Abadi'ye ileteceğini kaydeden Bakan Wopke Hoekstra, "Diğer Avrupa Birliği (AB) ülkelerini de aynısını yapmaya davet ediyorum" ifadesini kullandı. Ayrıca Hoekstra açıklamasında, AB'nin İran'a daha güçlü karşılık vermesi gerektiğine işaret ederek, İran'a karşı "4. insan hakları yaptırım paketi bir sonraki AB Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda görüşülmek üzere hazırlanıyor" mesajında bulundu. **PeyamaKurd**

## Neçirvan ve Mesrur Barzani'den Kakeyi Kürtlerine mesaj!

Kakeyi Kürtlerin Qewlitas (Yarların Üç Gecesi) Bayramı nedeniyle Kürdistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani ve Başbakan Mesrur Barzani tarafından bir mesaj yayımlandı.

Neçirvan Barzani de yayınladığı mesajda Kakeyi (Yaresan) Kürt-



lerinin bayramını kutlayarak, Kürdistan Bölgesi'ndeki tüm bileşenlerin haklarının korunmasını ve birlikte yaşama dikkat çekti.

Yayınladığı mesajında Kürdistan Bölgesi, Irak ve dünyadaki Kakeyilerin bayramına en içten duygularla kutladığını belirten Neçirvan Barzani, Kakeyi Kürtlerine huzurlu bir bayram geçirmelerini diledi. Ayrıca mesajının sonunda Neçirvan Barzani, tüm bileşenlerin haklarının korunması, hoşgörü ve birlikte yaşam kültürünün güçlendirilmesine değindi. Kürdistan'daki tüm bileşenlerin haklarının korunması vurgusu! Başbakan Mesrur Barzani ise yayınladığı mesajda Kürdistan, Irak ve dünyadaki Kakeyi (Yaresan) Kürtlerinin Qewlitas Yaran Bayramını en içten dilekleri ile kutlayarak bayramlarını huzur ve neşe içerisinde geçirmelerini kaydetti. Öte yandan mesajının devamında Başbakan şu ifadeleri kullandı: "Bu vesileyle Kürdistan halkının en asli ve değerli bir unsuru olan Kakeyilerin, büyük bir fedakarlık ve bedel ödeyen Kürdistan halkının mücadelesindeki aktif rollerini saygıyla anımsatmak istiyoruz. Kakei ve Kürdistan halkının tüm bileşenlerinin haklarının korunacağına vurgu yapıyoruz." **rupelanu.org**

## TSK Zap ve Metina'dan çekildi!

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) son iki ay içerisinde Duhok'un Amedi ilçesi kırsalında bulunan 8 noktadaki askerlerini çektiği bilgisine ulaşıldı. Çekilmenin Bağdat ile Anklara arasındaki temasların bir sonucu olduğu aktarıldı.



TSK, 23 Nisan 2021'de Duhok'un Amedi ilçesi sınırları içerisindeki Metina bölgesinde, 17 Nisan 2022'de de Zap ve Avaşın-Basyan'da "Pençe-Şimşek, Pençe-Yıldırım ve Pençe-Kilit" adıyla PKK'ye karşı karadan ve havadan operasyon başlatmıştı. Yapılan operasyon kapsamında sınırdan içeri giren TSK unsurları, Kani Masi, Dereluk ve Şeladize sınırlarında değişik bölgelerde konuşlanmıştı.

**"TSK 8 stratejik noktadan askerlerini geri çekti"**

Söz konusu duruma yönelik basın yayınlarına bilgi veren askeri kaynaklar, TSK unsurlarının 3 ay önce konuşlandıkları Amedi ilçesi kırsalındaki Kopikta ve Parasya tepelerinden çekildiğini aktardı.

Kaynaklar ayrıca Amedi ilçe merkezine yakın olan Metina Dağlarındaki Bersıla bölgesinde bulunan 3 stratejik noktadan da askerlerin çekildiğini belirtti.

Edinilen bilgilere göre; Türk ordusu son 2 ayda Amedi ilçesindeki 8 stratejik noktadan askerlerini geri çekti. Kani Masi kasabasına bağlı Sarero ve Qumriye köyleri arasındaki 2 nokta, Zap bölgesindeki Çiyayê Reş Dağı ve Tırwanış köyü ile Berwari Bala bölgesindeki iki nokta ile Segere'deki 2 nokta da boşaltıldı. **PeyamaKurd**

## Kürdistan Öğretmenler Birliği, Lübnan'daki Uluslararası toplantıya katılıyor

Kürdistan Öğretmenler Birliği, Lübnan'da Uluslararası Arap Eğitim Kurumları Merkez Komite ve Yürütme toplantısına katılacak.

Kürdistan Öğretmenler Birliği, Lübnan'da düzenlenecek Uluslararası Arap Eğitim Kurumları Merkez Komite ve Yürütme toplantısına katılacak. Toplantı Lübnan'ın Başkenti Beyrut'ta 06.01.2023 Cuma günü başladı. Toplantılara, Arap ve yabancı Öğretmenler Sendikası Heyetleri ile, Öğretmen kurum ve federasyonları, eğitimci ve eğitim çalışanları katılıyorlar. Toplantıların yarın 08.01.2023'te sonuçlanacağı belirtiliyor. **rupelanu.org**



## Buldan: Em bi hemû hevalbendên xwe re namzedê serokomariyê diyar dikin

Hevseroka Giştî ya Partiya Demokratîk a Gelan (HDP) Parvîn Buldan diyar kir, ew ê bi Tifaqa Ked û Azadiyê û hemû hevalbendên xwe re namzedê ji bo hilbijartina serokomariyê nîşan bide.

Hevseroka Giştî ya HDP Parvîn Buldan di 4. Kongreya Asayî ya Rêxistina Parêzgeha Îdirê de axivî û



got: "Çavê her kesî li HDP'ê ye. Dê namzet namzet nîşan bide yan na? Gelo ew ê piştevaniya Hevpeymaniya Netewî bike yan na? Stratejiya HDP'ê wê weke hilbijartinên herêmî be yan jî armanceke wê ya nû heye? Ma ew ê stratejiyek nû destnîşan bike?"

Buldan got jî: "Duhî min li Qersê daxuyanî da; Min got HDP dê namzetê xwe eşkere bike û bi namzetê xwe bikeve hilbijartinê. Tekane mijara ku ji duh ve tê nîqaşkirin ew e ku HDP namzet nîşan bide yan na."

Her wiha got: "Ez careke din diyar dikim ku HDP dê bi tifaqên xwe re namzetê xwe diyar bike. Namzetbûna HDP'ê, bi Tifaqa Ked û Azadiyê, tifaqa jinan, tifaqa Kurdan û tifaqên hêzên demokratîk re, helbet wê hin xeyal û stratejiyên wan ên paşerojê têk bibe."

Buldan tekezî li ser wê yekê jî kir: "Ez dixwazim tekez bikim ku yên ku ji bo gelê Kurd û dostên wan zindan û goristanan dibînin, mehkûmî windakirinê ne." **darkamazi.info**

## Rêveberiya Xweser daxwaza vekirina deriyê Til Koçer ji bo alîkariyên mirovî dike

Rêveberiya Xweser daxwaza vekirina deriyê sînorî yê Til Koçer yê di navbera Rojavayê Kurdistanê û Iraqê de li pêş derbaskirina alîkariyên mirovî dike.



Berdevkê Rêveberiya Xweser Luqman Ehmê da zanîn ku girtina deriyê Til Koçer bandor li rewşa koçber û derbiderên li navçeya Rêveberiya Xweser kiriye û bi taybetî ku ev 3 sal in ew dever bi zehmetiyên hişkesaliyê re rûbirû ye.

Luqman Ehmê got jî: Pîrsa alîkariyên mirovî yên ku bi rêya hikûmeta Şamê digihin deverên Rêveberiya Xweser, çendîn caran ji bo armancên siyasî hatiye bikaranîn.

Her wiha Ehmê daxwaz ji Encûmena Asayîşa Navdewletî kir dergehê Til Koçer yê bi Iraqê re li pêş derbaskirina alîkariyên mirovî vekin, da ku rewşa hejarî yah eye zêdetir nebe, bi taybetî li ser koçberan. Biryar e roja 12 vî mehê, Encûmena Asayîşa Navdewletî deng bide liser biryara derbaskirina alîkariyên navdewletî bo Sûriyê.

Di sala 2014an de, Encûmena Asayîşa Navdewletî rê da alîkariyên mirovî di 4 xalên sînorî re derbasî Sûriyê bibin, lê ji destpêka sala 2020an de, di bin fişara Rûsya û Çînê de, ew alîkarî hatin kêmkirin û tenê di deriyê Bab El-Hawa ya bi Tirkiyê re derbas dibin. Encûmena Asayîşa Navdewletî roja 12ê Tîrmeha 2022an bi piraniya dangan mekanîzmaya derbasbûna alîkariyên mirovî di sînorê Tirkiyê re bo bakurê rojavayê Sûriyê, ji bo heyama 6 mehan dirêj kiribû û dema vî biryarê roja 12ê vî mehê bi dawî dibe. **rupelanu.com**

## Serokê Herêma Kurdistanê însiyatîfek girtiye ser milê xwe

Rawşkarê serokê herêma Kurdistanê ragihand ku, Serokê Herêma Kurdistanê ji bo yekrêziya gelê Kurd destpêşxeriyek kiriye.

Rawşkarê serokê herêma Kurdistanê dibêje: Serokê Herêma Kurdistanê destpêşxeriyê komkirina partiyên û yekrêziya nav mala Kurd kiriye, ji ber ku yekrêziya nav mala Kurd gelek pêwîste û destkeftên me jî dê bîn parastin û giraniya Kurdan zêdetir dibe. Ji bo civîna partiyên gavên pratîk tîn avêtin. Dostên me yên li ser asta navçeyî û navdewletî bi taybet Amerîka daxwaza yekrêziya Kurdistanê dikin daku statuya Herêma Kurdistanê bê parastin û di asta navxweyî û derve de bi yekrêzî pirs-girêkên xwe çareser bikin. Berdewamiya daxûyaniya xwe de Rawşkarê serokê herêma Kurdistanê dibêje: Serokê Herêma Kurdistanê hertim hewl dide her pirs-girêkekî çareser bike, yekrêziya nav mala



Kurd hertim di rojê Serokê Herêma Kurdistanê de ye, ji ber wê jî niha derfetek baş dixwaze ji bo hevdiştin û

yekrêziya mala Kurd. girînge ku alî bi hev re bicivin û pirs-girêkan çareser bikin. **rojovakurd.com**

## PDK: Em ê hewl bidin ku heta dawiya salê hilbijartina parlamentoyê bê kirin



Endamê Polîtburoya Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) Serbest Lezgîn got ku ew wekî PDK hemû hewlên xwe didin ji bo ku hilbijartinên parlamentoyê di dawiya 2023yan de bê kirin. Endamê Polîtburoya PDK Serbest Lezgîn ji K24ê re daye xuyakirin: "PDK bi hemû

hêza xwe dê di dawiya vî salê de hilbijartinên parlamentoyê bê kirin. Em ê bi hemû aliyên re bi taybet bi Yekîtiya Niştimanî ya Kurdistanê (YNK) re kar bikin ji bo ku şert û mercên vî yekê amade bikin." Lezgîn da zanîn, li ser guhertinên di nava hikûmetê de ku YNK û PDKê

daxwaza wê kirine, parlamentoya Kurdistanê di demeke nêzik de dicive û wan guhertinan gotûbêj dike. Herwiha Serbest Lezgîn ragihand ku wê PDK û YNK di demeke nêzik de bicivin.

Hêjayî gotinê ye, piştî kongreya 14emîn a PDKê Komîteya Navendî ya PDKê biryar dabû ku li şûna endamên Polîtburoyê yên postên bilind ên hikûmet û parlamentoyê, kesên nû werin erkdarkirin ku di wê çarçoveyê de; Wezîrê Ewqaf û Karûbarên Olî Piştîwan Sadiq, Cîgirê Serokê Parlamentoya Kurdistanê Hêmin Hewramî, Cîgirê Wezîrê Pêşmerge Serbest Lezgîn û Cîgirê Wezîrê Plandanîna Zagros Fetah Kemal dest ji kar berdabûn.

Li aliyê din YNKê jî li şûna Şoreş Îsmail, Rêbaz Bîrkotî dike Wezîrê Pêşmerge û Ehmed Eskerî jî li şûna Xalid Şiwani dike Wezîrê Hikûmeta Herêma Kurdistanê ji bo danûstandinên ligel Hikûmeta Federalî ya Bexdayê. **PeyamaKurd**

## Yekîtiya Ewropayê îdamkirina du ciwanên xwepêşandanên Îranê şermezar kir

Ji aliyê Yekîtiya Ewropayê (YE) û hejmarek siyasetmedar, hunermend û werzişvanên Îranî û biyanî ve, îdamkirina du ciwanên xwepêşanderên Îranê Mihemed Mehdî Keremî û Mihemed Husênî hat şermezar kirin. Mihemed Mehdî Keremî û Mihemed Husênî, bi sedema beşdarî xwepêşandanên Jîna Emînî bûbûn, bi hinceta 'Dijderketina Xwedê' û tawanbarkirina kuştina endamê Besicên Îranê, roja Şemiyê 7ê Çile ji aliyê rejîma Îranê ve hatibûn darvekirin.

Piştî belavbûna nûçeya îdamê, li dijî Îranê bertekên tund hatin nîşandan ku Yekîtiya Ewropayê jî li hember vî kiriyara dezgeha dadweriya Komara Îslamî bertek nîşan da. Berpîrê Pêwendiyên Derve yê Yekîtiya Ewropayê Josep Borrell, îdamkirina her du ciwanên xwepêşander wekî kiriyareke 'hovane' bi nav kir û bi tundî şermezar kir. Nûnera Partiya Kesk li Parlamentoya Ewropayê Hana Neumann diyar kir, niha ne dema danûstandin û danîna xalçeyê sor ji bo



siyasetmedarên Îranê ye: "Divê em li gorî rastiya wan, serederiyê bi wan re bikin."

Siyasetmedar bibandor ê Partiya Demokrat a Xiristiyanî ya Almanyayê Norbert Rotgen jî li ser twitterê bertek nîşanî Îranê da û got: "Divê hikûmeta Almanyayê bi eşkere bertekê nîşanî rejîma (Îranê) bide ku ew xeta sor derbas dike".

Rotgen bang li yekîtiya siyasetmedarên Alman kir ku kar ji bo parastina jiyana 19 hezar girtiyên xwepêşandanên dawî yên li seranserê Îranê bikin.

Li aliyê din Wezareta Derve ya Amerîkayê û komek hunermend û çalakvanên siyasî yên Îranê jî darvekirina Keramî û Husênî şermezar kirin. **PeyamaKurd**

# Jin, Jiyan, Azadî

Di wan rojan de, silogana "Jin, Jiyan, Azadî" bûye kifîla şoreşa namumkin di Rojhilata Navîn a aloz de, di heqîqetê de jin "Ev koleya berê ya dîrokê" ye ku, bûye dujeh bo kevintirîn mîrsalariyê di Rojhila-

cîhanê de jî cuda kiriye. Her wekî ku şoreşa "Jin, Jiyan, Azadî" yê pencereyê ber bi azadî ji kategoriyên kirîzên aborî û pêkhatiya paşverû ya civakê û bindestiya çîneyê, û bi heman awayî jî vekirî-

giran tu çareyek nemaye.

Rola jinê di vê şoreşê de pir rengîn e û faşîzma zayendî a pêkhatî ji avakerên Îslam û mîrsalariya Şî'e, li dewra Îranê hatiye dorpêçkirin di halê berfirehbûn û teqînê ye, bi gotinek din rêya hişmendîya jinê li derdora Îranê de ber bi navendê, zêdetirîn rol listiye, wiha zincîrên vê şoreşê şiyana sekinandin û ji hev belavbûnê nine. Cewhera xwe naskirina jinê bo hemû qatên civakê berfreh bûye û hemû qat di halê vegeşîna jiyaneke dubare ne.

Îmkan heye ku, encama vê şoreşê hinek dereng dest bikeve û demdirêj be, lê, tişt a şiyana texmînkirinê ye, zincîrên wê ne ku ji qut nabin û şikestê jî naxwen, bi gotinek din hemû qatên civakê di bin bandora koalîteya şoreşa "Jîna" yê de cih girtine û pêkhatin û tevnişên qatên navbirî di paşerojê ne pir dûr a civaka saxlem û dûr ji nesaxiyên bingehîn de, dê ji bo nifşên paşerojê weke mîratekê be.

Û ev yek ji taybetmendiyên bingehîn yê ve şoreşê ne ku, laş û rihê nesax yê ve rejîmê hejandiye, hema hema di tevahiya kategoriyên bingehîn, ji aborî heta kategoriyên hûr di halê hilweşînê de ne û îmkanek zêde heye ku di paşerojê ne pir dûr de li hember rewşa heyî de biçok bê, û xwar be, serî bitewîne û ber bi stûna îdamê ve here, ev gotin ji vejîna bê westiyana jin û dayîkan di vê xakê de hatine û dibin nemir. [kurdistanmedia.com](http://kurdistanmedia.com)



ta Navîn de. Û bi peykera Şîetiya paşverû û siyasî ya ku jinê weke amûreke xizmetê ji armancên serdestî û hejmonyaya kapîtalîzmê de dibîne hejandiye, bi gotinek din di van rojan de geşbûna gelek planên îstîka kincan gihîştîye asta herî nizm û tepeskerin û tundûtîjî jî dê di rûbirûbûna ve şoreşa jinê de pir bibandor nebe, ji ber ku herî zêde jin rastî zordestî û îstîsmarê hatiye.

na pencereyê de bo afirandina tirsê ji kûrahiya sîstema axûndî de. Loma, serkevîna hişmendîya "Jin, Jiyan, Azadî" tê wateya xêzkirina xeta pûçbûnê li ser hişmendîya civaka mîrsalariyê, civaka çîneyê û newekhevî, serkevîna hişmendîyê dibe sebaba şikestxwarîna îdola pergala axûndin, bi bê ve ku armancê bipêke tevahiya armancên wê di halê jinavçûnê ne, bi wateyek din di cerbandina xwandina çar dehkên serkutkarî de, niha ev bixwe dibe ve cerbandinê derbas bike, cerbandinek ku dê di her rewşê de rêjeya wê ya neyînî kêm bike û Ji ber cinayetên wan ên li dijî serhildana gel, ji bilî dorandinek

## Nasnameya 82 kes ji binçavkiriyan ve dawiyê yê bajarê Zahidanê hat zanîn



Di heyama 11 heta 16ê Befranbarê de li bajarê Zahidanê, zêdetir ji 120 hevvelatîyên Belûç ji aliyê hêzên ewlehî ve hatine binçavkirin ku heta niha nasnameya 82 kes ji wan hatiye zanîn.

Pêka rapora "Kolber News"ê, ji 11 heta 16ê Befranbarê piştî binçavkirina bikom ya xelkê Belûç li bajarê Zahidanê, zêdetir ji 120 kes ji aliyê hêzên ewlehî ve hatine binçavkirin û nasnameya

82 kes ji wan hatine zanîn ku hejmarek jî wan zarokên temenê 14 an 15 salî ne. Ragihandinên girêdayî rejîma Îranê bi bêsermîyek tevaw kesên binçavkirî bi "erazil û obaş, dizê çekdar, girêdayî biyaniyan û tîmên dijî ewlehiyê" binav kirine û ew yek di halekê de ye ku piraniya kesên binçavkirî zarok û nûciwan in.

Piştî destnîşankirina Pasdarê terorîst "Mihemed Keremî" wek parêzgarê "Sîstan û Belûçistan"ê, ji aliyê Serkomarê cinayetkar ê rejîmê "Îbrahîm Reîsî" ve, binçavkirin û serkuta hovaneya hevvelatîyên Belûç zêdetir bûye.

Rejîma Îranê bi binçavkirinê zêdetir û serkuta hovane dixwaze dengê azadîxwaziya serhildêran bifetîsîne, lê, rastî şikestê hatiye û roj bi roj ew deng bilindtir û bihêztir dibe. [kurdistanmedia.com](http://kurdistanmedia.com)

## Hunermend Arîç derbarê zimanê Kurdî de, bersiva Babacan da: Bi projeyan werin!..



Hunermendê Kurd Nîzametîn Arîç li ser daxuyaniyên Serokê Giştî yê Partiya Demokratî û Geşepêdanê (DEVA) Alî Babacan ku gotibû, 'Em ê hemû

astengên li pêşîya zimanê dayikê rakin' da. Arîç li ser rûpela xwe ya Facebookê wekî bersiva gotinê Babacan peyamek belav kir û tê de bal

kişand, asîmilasyona ziman, çand, sembol, muzîk û dîroka Kurd ku wekî malê Tirk hatine tomarkirin û got, "Ev gotinên we xweş in, lê hinekî din wêrek bin." Arîç di dawîya peyama xwe de jî got: "Pêwîste mafê perdehiya bi zimanê dayikê madeyê girîng a bernamê her partiyê siyasî be. Ev ne xêrek e, mafê mirovbûnê ye. Dewleta we ev maf her tim ji kurdan dîr kir. Hûn jî dizanin siyaseta bi niyeta baş nabe. Rêzê li niyeta te ya baş digirim, lê bi proje û gavên berbiçav werin, em rêyên ji hev cuda bûne bigihînin hev." [PeyamaKurd](http://PeyamaKurd)

## Pervin Buldan: Dubare dibêjim, wê HDP namzedê xwe derxe!

Hevseroka Giştî ya Partiya Demokratîk a Gelan (HDP) Pervîn Buldan, piştî nîqaşên li ser daxuyaniya wê ya doh Şemiyê ku li bajarê Qersê gotibû, ew dê wekî partiyê namzedê xwe yê hîlbijartina serokomarê Tirkîyê derxin, îro 8ê Çileyay roja Yekşemê jî li bajarê Idirê derbarê heman mijarê de axivî.



Pervîn Buldan di kongreya rêxistina HDPê ya bajarê Idirê de, li ser mijara derxistina namzedê HDPê yê serokomariyê wiha got: "Min doh li Qersê daxuyaniyek da. Min got, wê HDP namzedê xwe eşkere bike û bi namzedê xwe biçê hîlbijartinê ku ji doh ve mijara tê nîqaşkirin, gelo wê HDP namzedê xwe derxe yan na? Çima HDP namzedê xwe dernexe? Ma çî ferqa wê ji we heye? Ma HDP li vî welaî ne îradeyek e? Ma ne partiyê siyasî ye ku mafê wê yê ketina hîlbijartinan heye?" Di dewamê de jî Buldan dubare kir, "Dixwazim careke din îfade bikim ku wê HDP ligel hevpeymanên xwe namzedê xwe derxe."

Li aliyê din Serokwekîlê Koma HDPê li Parlamantoyê Saruhan Oluç jî di bernamêyê televizyona opozîsyona Tirkîyê de, li ser daxuyaniya namzedê HDPê yê serokomariyê got ku heger partiyên opozîsyonê li ser namzedê hevpar ên serokomar bi wan re muzakereyê bikin, dibe ku HDP li ser namzedê hevpar li hev bike. [PeyamaKurd](http://PeyamaKurd)

## Artêşa Tirkîyê ji 8 noqteyan Zapê û Metînayê vekîşyan

Hat ragihandin ku artêşa Tirkîyê (TSK) di nav 2 mehên dawiyê de ji bajarê Duhokê ji deverên navça Amidiyê ji 8 noqteyan vekîşyan. Tê gotin ku vek-



işîna Tirkîyê ji ber danûstendinên dawiyê yê navbera Tirkîyê û Bexdayê ne.

Li gor ragihandina Rûdawê; çavkaniyên leşkerî ragihandine ku leşkerên Tirkîyê ji giren Kopîkta û Parasyayê vekîşyan. Her weha li Çiyayê Metîna li devera Bersilayê ji 3 ciyên stratejîk vekîşyan. TSK her weha ji gundên Sarero û Qumriyê ji 2 noqteyan, li devera Zapê ji Çiyayê Reş û Tirwanîşê, ji Berwarî bala ji 2 ciyan û ji Seregerê ji 2 ciyan vekîşyan.

Tê gotin ku sedemekî vekîşîna wan ew eku avahiyên bingehîn yê weka rê, av û şertên zivistanê zorê daye wan. Sedemeka dinê tê nîşan dan ku Ankara û Bexda di nav koordînasyonê de ne û ciyên ku artêşa Tirkîyê jê vekîşe wê leşkerên sînor û Pêşmerge di wan de bicîh bibin. [PeyamaKurd](http://PeyamaKurd)

## Fîlmê 'Kobanî' îro tê pêşandan

Fîlma "Kobanî" ku qala têkoşîna 134 rojan a Kobanî dike, îro li Herêma Kurdistanê tê pêşandan. Fîlmê "Kobanî" ku li bajarê Kobanî yê Rojavayê



Kurdistanê têkoşîna 134 rojan a li dijî rêxistina terorîst a DAIŞê vedibêje, wê di 5ê Çileyayê de (îro) li Herêma Kurdistanê bi temaşevanan re bê dîtin.

Fîlm wê li Sînemaya Salim a Silêmaniyê bê nîşandan. Fîlmê derhêner Ozlem Yaşar li Kobanî hat kişandin. Pêşandana yekemîn a fîlmê ku 200 şervanên tê de beşdar bûn, di 20ê Îlona 2022'an de li Kobanî hat lidarxistin. [PeyamaKurd](http://PeyamaKurd)

## Buldan: HDP bi namzetê xwe yê serokomariyê beşdarî hilbijartinan dibe

Hevseroka Giştî ya Partiya Demokratîk a Gelan (HDP) Pervîn Buldan ragihand: "Em ê wek HDP, di demeke nêz de namzetê xwe yê serokomariyê ji Tirkîyê re ragihînin."



Pervîn Buldan di Kongreya Asayî ya Rêxistina Bajarê Qersê ya HDPê de axivî û ragihand, Partiya Demokratîk a Gelan (HDP) dê ji bo hilbijartinên serokomariya Tirkîyê namzetê xwe diyar bike.

Hevseroka Giştî ya HDPê diyar kir: "Niha her kes li benda mijara diyarkirina namzetê serokomariyê ne. Em ê wek HDP, di demeke nêz de namzetê xwe yê serokomariyê ji Tirkîyê re ragihînin. HDP dê namzetê xwe derxe, namzetê xwe nîşan bide û bi namzetê xwe beşdarî hilbijartinan bibe."

Herwiha destnîşan kir: "Ti hevpeymanîya me, ne bi Tifaqa Cumhûr, ne bi Tifaqa Milletê tune ye. Tenê prensîbên me yên ku me nêzîk bike hene, dema ku wextê wê were, em dikarin rûnin û van mijaran gotûbêj bikin û di diyalogê de bin. Lê belê niha biryara HDPê ew e ku bi namzetê xwe beşdarî hilbijartinan bibe." Buldan li ser hilbijartinên parlamentaran jî diyar kir ku ew ê bi tifaqeke berfireh beşdarî hilbijartinan bibin û HDP ne tenê partiya Kurdan e, di heman demê de sîwana hemû netewe û çînen li Tirkîyê ye.

[darkamazi.info](https://www.darkamazi.info)

## Piştî karvedanan Demirtaş Kurdî li malpera xwe zêde kir

Hevserokê berê yê HDPê û siyasetmedarê Kurd Selahattin Demirtaş, piştî karvedanan zimanê Kurdî jî li malpera xwe ya bi 4 zimanan zêde kir ku ji bo wergirtina pêşniyarên xelkê vekiribû.



Hevserokê berê yê HDPê û siyasetmedarê Kurd Selahattin Demirtaş, roja 2 Çileyay 2023ê li ser hesabê xwe yê Twitterê diyar kir ku beşa şandina peyaman bo malpera wî hatiye zêdekirin û gotibû: "Hûn dikarin pêşniyarên xwe ji vir binivîsînin. Kesên dixwazin bi berfirehî binivîsînin jî bila ji vir binivîsînin: <https://demirtasinfo.com/tr/> mesaj-gonder. Dê hemû nêrînen we ji aliyê parêzerên min ve bo min bêne gihandin û bila gumana we nebe, ku ez ê bi hûrgilî binivînim. Em destpê dikin, qewet be. Rêya we, rêya me vekirî be."

Malpera Demirtaş bi zimanên Tirkî, Îngilîzî, Almanî û Fransî hatibû vekirin û cih nedabû zimanê Kurdî. Nebûna zimanê Kurdî di malpera Demirtaş de li ser medyaya civakî rastî nerazîbûnan hatibû û bibû sedema karvedan.

Piştî karvedanan îro roja Pêncşemê 5ê Çileyay 2023an zimanê Kurdî jî li ser malpera Demirtaş hat zêdekirin.

[rupelanu.com](https://www.rupelanu.com)

## Parlamentoya Kurdistanê projeyasaya lêborîna giştî gotûbêj dike

Hat ragihandin ku îro Yekşemê 8ê Çileyay li Parlamentoya Kurdistanê derbarê projeyasaya lêborîna giştî de civînek tê lidarxistin ku nûnerê Hikûmeta Herêma Kurdistanê, Serokatiya Herêma Kurdistanê, Parlamento û Encûmena Dadwerî û hejmareke din nûnerên aliyên pêwendîdar tê de beşdar dibin.

Hikûmeta Herêma Kurdistanê projeyasaya lêborîna giştî şand parlamentoyê û ji bo derbaskirina wê projeyê jî lijnaya karûbarê civakî û mafê mirovan rapora li ser projeyasayê amade dikin.

Hat ragihandin ku bi seroktiya Seroka Parlamentoya Kurdistanê Rêwaz Fayeq Parlamentoya Kur-



distanê li ser projeyasaya lêborîna giştî dicive û wê gotûbêj li ser naveroka projeyasayê bînin kirin. Projeyasaya lêborîna giştî jî zêde-

tirî 100 madeya pêk tê û heger li parlamentoyê bê pejirandin wê madeyên wê werin bicihanîn û bikev pratîkê.

[PeyamaKurd](https://www.rupelanu.com)

## Li Amedê Bi Navê 'Geşedanên Li Rojhilatê Kurdistanê û Îranê' Konferansek Pêk Hat

Bi piştgirîya HAK-PAR, PAK, PDK, PDK-BAKUR, PSK, TDK-TEVGERê di roja 07.01.2023an de li Amedê bi navê 'Geşedanên Li Rojhilatê Kurdistanê û Îranê'

Gelek siyasetmedar, rewşenbîr, nivîskar, nûnerên rêxistinên civakî û nûnerên partiyên beşdarî Konferansa ku li salona konferansê ya Odeya Bazirganiyê ya

Giştî yê Hizba Şûî Dt Kawa Mehmûd û endamê Polîtbiuroya Hizba Zehmetkêşan Bêkes Qadir jî wek mêvan beşdarî konferansê bûn.

Konferans bi rêzgirtina ji bo şehîdên Kurdistanê destpêbû.

Paşê peyama Navenda Hevkarî ya Partiyên Kurdistanê Îranê hat xwendin. Navenda Hevkarî ya Partiyên Kurdistanê Îranê jî bo piştgiriyê sipasîya pêkhatiyên konferansê kir û xwest Kurd li her çar parçeyên Kurdistanê bibin yek, bila dengê wan li hemû cîhanê bê bihîstin, bila ji bo azadiya xwe têbikoşin.

Paşê Serokê PSKê Bayram Bozyel û Lêkolîner Nivîskar Seîd Veroj û Parêzer Sedat Çinar gotarên xwe pêşkêş kirin. Konferans bi pirsên beşdaran û bersivên axaftvanan bi dawî bû. Konferans nêzî sê saetan meşîya. Beşdaran sipasiyên xwe pêşkêş kirin.

[rupelanu.com](https://www.rupelanu.com)



konferansek hat li dar xistin.

Moderatorê konferansê Serokê PDK-Bakur Serhat Bucak bû. Serokê PSKê Bayram Bozyel û Lêkolîner Nivîskar Seîd Veroj û Parêzer Sedat Çinar wek axaftvan beşdarî konferansê bûn.



Amedê hat lidarxistin bûn.

Li aliyê din ve Serokê Giştî yê PAKê Mustafa Ozçelîk ku yek ji axaftvanan bû ji ber nexweşîya xwe nikarîbû beşdarî konferansê bibe.

Ji Başûrê Kurdistanê Sekreterê

## Li Brukselê Kurd ji bo piştevaniya Rojava li ber baregeha YEyê kom bûn

Li dijî êrîşên Tirkîyê yên li ser Rojavayê Kurdistanê, Kurdên her çar parçeyên Kurdistanê li Brukselê li ber baregeha Yekîtiya Ewropayê kombûnek encam dan.

Li dijî êrîşên Tirkîyê yên li ser Rojavayê Kurdistanê, Kurdên her çar parçeyên Kurdistanê li Brukselê li ber baregeha Yekîtiya Ewropayê kombûnek encam dan.

Îro Înê 6ê Çileyay 2023yan, Kurdên li Ewropayê li ber baregeha sereke ya Yekîtiya Ewropayê li Bruksela paytexta Belçîkayê, li dijî leşkerkêşîya Tirkîyê li ser Rojavayê Kurdistanê kombûnek rêk xist û Kurdên her çar parçeyên Kurdistanê beşdar bûn. Yek ji rêxkerên kombûnê ji Kurdistan24ê re ragihand, ji aliyê çend deste û rêxistinên sîvîl ve xwepêşandan hatiye lidarxistin û dixwazin dengê Kurdên Rojavayê Kurdistanê bigihînin parlamentêrên Ewropayê ji ber wê metirsiya ku li ser jiyana û xaka xelkê Rojavayê Kurdistanê heye. Herwiha îro li ser daxwaza çalakvanên Rojavayê Kurdistanê û Sûriyê, li 22 navçeyên Rojavayê

Kurdistanê û bakurê Sûriyê xwepêşandan li dijî hevneziqbûna Enqere û Şamê hatin encamdan ku wek rêkeftina sêalî ya Moskowê tê nasîn. Roja 30yê

Rûsyayê de hatiye kirin, encama çend hevdîtinên ku berê di navbera dezgehên îstixbaratî yên Tirkîyê û Sûriyê de hatibûn kirin bû. Li ser çend xalan di navbera



Berfanbara 2022yan, rojnameya "Al-Watan" a Sûrî jî ser zarê jêderkî agahdar tekez kiribû ku atmosfera civîna sêalî ya ku li Moskowê û di bin çavdêriya

her du aliyan de hat lihevkerin, bi awayekî ku merc û berjewendiya Şamê pêk bîne, ya herî girîng jî, vekîşandina hêzên Tirkîyê ji hemû axa Sûriyê ye.

[rupelanu.com](https://www.rupelanu.com)

# Şêx Abdûselam Barzanî û Dewleta Kurdistanê û Otonomî û Dewleta Federe ya Kurdistanê...



**İbrahim GUÇLU**

Şêx Abdûselam Barzanî, li Kurdistanê serokekî neteweyî yê dîrokî û bi navûdeng û gelek girîng e. Ew şaxsiyê û serokekî gelek balkêş û rewşenbîr û mut-effekîr e. Ew di heman dem de serokekî aristokrat yê oldar û serokê Nakşibendîyan bû.

Serokatîya Şêx Abdûselam Barzanî, ji serokatîya edetî cûdatir bûye. Xwediyê qarek-tereke milî, civakî, olî û reform-xwaz bûye. Loma jî Şêx Abdûselam li herêma xwe gelek reformên dîrokî û girîng pêk tîne. Reformên di dema wî de pêk hatine, her Kurdek jî baş dizane û jê re rêz digrin, ev in:

1-Xwediyê mulkbûnê ji holê radike.

2- Axê li gûndîyan belav dike.

3-Qelindê bûkê ji holê radike. Bi zorê zewacê qedexê dike.

4- Pêwendîyên civakî û herêmî û insanî, gor pîvanên wekhevî û edaletê rêdixe.

5-Biryar dide ku li her gundekî mescîdek ava bibe. Ew mescîdan bes wezîfeya ol û îbadetê nebînin.. Di hamen dem de bibin navendên civakî, navendên danûstandinê, navendên çareserkirina pirs-girêkan,

6-Li her gundekî ji bona ku pirs-girêk ji her aliyê ve çareser bibin, bi îradeya gûndîyan meclîsek/konseyyek ava dike.

7-Ji her eşîretêkê ji bona hêzên çekdar ava bibe, biryar dide û gor wê biryarê hewil dide.

\*\*\*

Şêx Abdûselam bi van reformên xwe, bi hemû eşîretên Kurdistanê re dibe xwediyê peywendîyek xurt. Hemû eşîret jî bawerîya xwe ji Şêx Abdûselam Barzanî re nîşan didin.

Ew di heman dem de xwediyê projeyeke civakî û milî ye jî. Ew dixwaze ku pêşî li herêma xwe û piştê re jî li tevayî Kurdistanê vê sîstemê ava bike. Ev sîstema jî, ji sîstema Împaratorîya Osmanî cûda û serbixwe ye. Ne sîstemek despotîk û otorîter e. Ew projeya wî, domandina projeya Şêx Abdûselam Barzanî re nîşan didin.

Bi van projeyên wî, li Kurdistanê fikrên reformxwazî û civakî û milî belav bûn, rê û rêbazek nû ava dibû.

Şêx Abdûselam Barzanî, di sala 1907-an de bi hemû şêx û

serok eşîrên Kurdistanê re civînekê li dar dixê. Di wê civînê de biryarên gelek girîng tên girtin. Ew biryaran pêşkêşî desthilatdarîya Împaratorîya Osmanî dibin.

Ew biryarên dîrokî û girîng ev in:

1- Li Kurdistanê, divê zimanê kurdî bibe zimanê fermî.

2-Li Kurdistanê, perwerdayî divê bi zimanê kurdî bibe.

3-Qeymeqam, midurên navçeyan, xebatkarên din, divê ji Kurdan bên diyar kirin. An jî kêmîrîn divê ew memûrên ku kurdî dizanin ji bona Kurdistanê bên diyar kirin.

4- Divê di dadgehan de biryar gorî hiqûqa îslamê bên dayin.

5-Divê bac bê girtin. Lê ev baca divê li Kurdistanê ji bona çekirina rêyan, avakirina dibistanan bê bi kar anîn.

Şêx Abdûselam Barzanî, ji bona ku ev projeyên xwe yê milî pêk bîne, bi Hemû Cemiyetên Kurdistanê re pêwendî datîne. Di heman dem de, bi Şêx Mehmûd Hafîd, Şêx Abdûlkadîr Nehrî, Axayê Şîkakan Simko û pêşengên civaka kurd yê din re jî danûstandin dike.

Dema ku ew daxwazên serok eşîr û şêxên Kurdistanê, digihîjin destê desthilatdariya Osmanî, ew daxwazan li dijî dewleta Osmanî wek îsyân tên qebûl kirin. Împaratorîya Osmanî, leşkerên xwe dişîne ser Kurdistanê. Hezar mixabin ji derveyî Eşîreta Barzan, eşîretên din li berxwe nadin. Mixabin beşek ji wan eşîran jî dibin hevalên dewletê. Wê demê Şêx Abdûselam biryara şer dide. Eşîreta Barzan, bi mehan şer dike. Lê Şêx Abdûselam Barzanî mecbûr dibe ku herêmê terk bike.

Şêx Abdûselam diçe herêma Suryaniyan. Suryanî, li Şêx Abdûselam xwedî derdikevin û cî didin wî.

Lê hêzên dewletê dikevin Kurdistanê û herêma Barzan, gûndan dişewitînin, malên gel talan dikin. Mêran dikûjin. Jin û zarokan dîl digrin. Wê demê Mele Mistefa Barzanî (Birayê Şêx Abdûselam yê biçûk) 3 salî ye. Ew, bi dêya xwe ve dîl tên girtin û di zîndana Misulê de tên girtin.

Beşek çekdar jî vedikişîn çiyayên bilind. Li benda biryara Şêx Abdûselam Barzanî dimînin.

\*\*\*

Şêx Abdûselam, di sala 1908-an de vedigere Herêma Barzan. Hêzên xwe yê çekdar dîsa dicivîne ser hev, li hemberî hêzên dewleta Osmanî dest bi şer dike. Di vî şerî de, hêzên Dewleta Osmanî zerafên mezin dibînin û şikest dixwin.

Şêx Abdûselam Barzanî, li dijî Meşrûtiyeta Yekemîn (1908) jî derdikeve. Ew li dijî İttîhad

Terakkiyan jî xwediyê helwest-eke reformxwaz e. Wan nijad-perest qebûl dike.

Piştî vê serkeftina Şêx Abdûselam Barzanî, Hikûmeta Osmanî, ji Şêx Abdûselam hevdtîne daxwaz dike. Ew jî qebûl dike. Piştî muzekereyan, dewleta Osmanî daxwazên wî qebûl dike. Herdu teref girtiyan azad dikin. Dewleta Osmanî, zerara daye herêmê tanzîm dike.

Lê dewleta Osmanî, bi soza xwe re girêdayî namîne, dest bi tade û zilmeke nedîtî dike. Di sala 1913-an de biryar dide ku Şêx Abdûselam Barzanî bê girtin. Loma jî hêzek çekdar dişîne ser wî.

Şêx Abdûselam jî wê demê mecbûr dibe ku biçe Rojhelata



Kurdistanê. Dibe mêvanê Seyîd Taha. Nêzikî Ürmîyeyê li Rajanê bi cîh dibe. Di salên 1983-an de jî Serokê Kurdistanê Mesûd Barzanî li vî bajarî xwediyê bîngehekê bû.

\*\*\*

Dewleta Osmaniyan, ji bona ku Şêx Abdûselam Barzanî dîl bê girtin û an jî bê kuştin, xelatek mezin pêşkêş dike.

Şêx Abdûselam Barzanî, di vê qonaxê de, bi Axayê Şîkakan Simko re hevdtîne dike. Bi hev re derbasî Gurcistanê, bajarê Tiflîsê dibin. Bi berpirsiyarên Çar re danûstandin dikin. Lewra Çar soz dabûye ku di têkoşîna milî ya Kurdan de bibe alîkar.

Piştî hevdtîna bi berpirsiyarê Rusyayê re, Şêx Abdûselam vedigere Îranê. Li Îranê, ew û Axayê Şîkakan Simko ji hevûdu vediqetin. Ew, encama dawetê diçe gundekî kurdan dibe mêvan. Xwediyê gûnd Sofî Abdûllah, dema ku Şêx Abdûselam û 3 hevalên wî di xew de bûne, wan digre teslîmî Dewleta Osmanî dike. Wek tê zanîn ji bona wî Dewleta Osmanî xelatek mezin danî bû. Encama vê îxanetê Sofî Abdûllah, ew xelata mezin werdigre.

Şêx Abdûselam Barzanî piştî dîl dikeve, wî dibin Misulê. Li Misulê, ji aliyê Sileyman Nazîfê Diyarbekirî -ku ew hevalbendê İttîhad Terakkiyê bû- ve hat darizandin. Ew darizandina, darizandinek hiqûqî nebû, darizandinek gelek keyfî bû. Piştî darizandina nehiqûqî û keyfî, biryara îdamkirina Şêxê mezin û Serokê Kurdistanê hat dayin. Gorî nerfînekê Şêx

Abdûselam Barzanî, di 12.12.1914-an de, gorî nerfînekê jî di destpêka sala 1915-an de tê îdam kirin.

Şêx Abdûselam Barzanî, li ber çavên malbata wî û birayên wî tê îdam kirin. Wê demê Mele Mistefa Barzanî biryar dide ku tu wext teslîmî dijminên miletê kurd nebe.

\*\*\*

Bi îdama Şêx Abdûselam, miletê kurd serokekî xwe yê mezin wenda dike.

Şêhîdketina Şêx Abdûselam Barzanî, dibe sedem ku di Şerê Cîhanî Yekemîn de neteweya kurd, wek neteweyên din derfet bi kar bînin û dewleta Kurdistanê ava bikin.

İttîhad Terakkiyên Osmanî, ji bona pêşîya pêvajoya dewle-

tavakirina Kurdistanê bigrin, Şêx Abdûselam îdam kirin û ji holê rakirin.

Bi îdama wî, miletê kurd şer-venekî xwe yê mezin jî wenda kir. Lewra Şêx Abdûselam hem serokekî siyasî û milî bû, hem jî şervan û lehengekî mezin bû. Lewra ew di sala 1912-1913-an de li ser navê Împaratorîya Osmanî beşdarî şerê Balqanan bibû. Encama şervanî û lehengîya xwe, serkeftina xwe, ji padîşahê Osmanî xelat wergirtibû.

Bi îdama Şêx Abdûselamê Barzanî, miletê kurd serokekî xwe yê civakî û reformxwaz wenda kir.

Şêx Abdûselam Barzanî, bi xwe aristokratekî rewşenbîrî, olî, civakî bû. Wek tê zanîn ku di dema Împaratorîya Osmanî de, Tevgera Milî ya Kurd di salên 1840-î de bi serokatîya aristokrat û mîrên Bedîrxaniyan û di sala 1880-î de, di bin serokatîya civakî û olî de Şêx Abdûllah Nehrî de meşîya.

Şêx Abdûselam Barzanî, di heman dem de temsîlkar û berpirsiyarê wê fikrê û kategorîya civakî ya aristokrat bû jî.

\*\*\*

Piştî ku Şêx Abdûselam Barzanî hat îdam kirin, birayê wî Şêx Ehmed Barzanî bû serokê eşîreta Barzan, Dergeh û Medreseya Barzan. Mele Mistefa Barzanî jî bi çand û bi helwesta birayê xwe yê mezin Şêx Abdûselam Barzanî ve tê gihîşt. Kamil bû. Di salên ciwanî de, qarektereka serokatî qezenç kir.

Şêx Ehmed û Mele Mistefa Barzanî, rêya Şêx Abdûselam

Barzanî ya neteweyî şopandin û meşandin. Ji bona ku neteweya kurd, mafê xwe yê neteweyî qezenç bike û li Kurdistanê statuyek serbixwe ava bibe û Kurd li welatê xwe desthilatdar bin, xebat û têkoşîneke bê hempa birêvebirin.

Dema ku Kurdistan bi Peymana Lozanê hat beş kirin. Wê demê Mele Mistefa Barzanî, li Beşû Başûrê Kurdistanê, ji Tevgera Neteweyî ya Kurdistanê re wê demê serokatî kir. Ji her tevger û serhildana neteweyî ya Başûrê Kurdistanê re piştgirî kir. Ji tevgerên neteweyî yê li Bakûrê Kurdistanê û Rojhelata Kurdistanê re bû piştgir. Dema di sala 1919an de, serhildana neteweyî dest pê kir, di sala 1925an de serhildanan dom kir, Mele Mistefa Barzanî û malbata Barzaniyan, ji van tevgerên neteweyî re bûn alîkar.

Dewleta Mehabad ya Kurdistanê, piştî Şerê Cîhanî yê Duyemîn, li ser mîrata Şêx Abdûselam Barzanî ya statuparêz û reformxwaz şîn bû. Dewleta Kurdistanê, bû dewleteke reformxwaz û makezagoneke gelek demokrat pejirand. Mele Mistefa Barzanî bi pêşmergeyên xwe ve bûn alîkarê damezrandina Dewleta Mehabadê ya Kurdistanê û ket bin xizmeta Dewleta Kurdistanê. Ji Serokatîya Qazî Mihemed re rêz girt. Bi xwe jî bû serleşkerê mezin yê Dewleta Mehabad ya Kurdistanê.

Dema ku Dewleta Îranê, ji bona ku Dewleta Kurdistanê ji holê rake, êrîş kir, bi daxwaza Qazî Mihemed, Mele Mistefa Barzanî, bi hevalên xwe ve derbasî Yekîtiya Sovyetan bûn.

Piştî ku Mele Mistefa Barzanî û hevalên xwe, di sala 1958an de vegeyîyan Iraqê û Kurdistanê, Şoreşa Neteweyî ya îlonê jî girêdayî şûra neteweyî û civakî ya Şêx Abdûselam Barzanî dest pêkir û di sala 1970yî de bi avakirina Otonomiya Kurdistanê encam da. Di sala 1974an de, li hemberî Dewleta Iraqê ya faşîst û kolonyalîst, şerê ji bona Kerkukê jî bi şûra Şêx Abdûselam Barzanî dest kir û domand.

Şoreşa Neteweyî ya Gulanê jî di sala 1976an de, di bin serokatîya Serokê Kurdistanê Mesûd Barzanî de, bi şûra neteweyî û bi projeya Şêx Abdûselam Barzanî dest pêkir. Di gelek zehmetîyan re derbas bû. Di encamê de, ji bona avakirina Dewleta Federal ya Iraqê û Dewleta Federe ya Kurdistanê derfet çêkir.

Dewleta Federe ya Kurdistanê jî encama şûr û projeya Şêx Abdûselam Barzanî ye.

Divê hemû kurd li hemû beşan xwediyê vê şûrê bin û bi vê şûrê tev bigerin.

## LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

## Aa



av

Ev çiyə? Ev **ave**.  
Bu nədir? Bu sudur.  
Что это? Это вода.  
What is it? It is water.



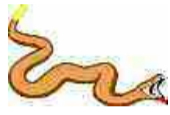
diran

Ev çiyə? Ev **dirane**.  
Bu nədir? Bu dişdir.  
Что это? Это зуб.  
What is it? It is a tooth.



agir

Ev çiyə? Ev **agire**.  
Bu nədir? Bu oddur.  
Что это? Это огонь..  
What is it? It is fire.



mar

Ev çiyə? Ev **mare**.  
Bu nədir? Bu ilandır.  
Что это? Это змея..  
What is it? It is a snake.

## Bb



bizin

Ev çiyə? Ev **bizine**.  
Bu nədir? Bu keçidir.  
Что это? Это коза.  
What is it? It is goat.



balon

Ev çiyə? Ev **balone**.  
Bu nədir? Bu şardır.  
Что это? Это шар.  
What is it? It is a balon.



bacan

Ev çiyə? Ev **bacane**.  
Bu nədir? Bu pomidordur.  
Что это? Это помидор.  
What is it? It is a tomato.



otomobil

Ev çiyə? Ev **otomobile**.  
Bu nədir? Bu maşındır.  
Что это? Это машина.  
What is it? It is a car.

## Cc



taC

Ev çiyə? Ev **taCe**.  
Bu nədir? Bu tacdır.  
Что это? Это корона.  
What is it? It is a crown.



Canî

Ev çiyə? Ev **Canie**.  
Bu nədir? Bu daydır.  
Что это? Это жеребенок.  
What is it? It is a horse.



cûcîk

Ev çiyə# Ev **Cûcike**.  
Bu nədir? Bu cücədir.  
Что это? Это цыпленок.  
What is it? It is a chicken.



finCan

Ev çiyə# Ev **finCane**.  
Bu nədir? Bu fincandır.  
Что это? Это чашка.  
What is it? It is a cup.

## Çç



çav

Ev çiyə? Ev **çave**.  
Bu nədir? Bu gözdür.  
Что это? Это глаз.  
What is it? It is an eye.



çêlek

Ev çiyə? Ev **çêleke**.  
Bu nədir? Bu inəkdir.  
Что это? Это корова.  
What is it? It is cow.



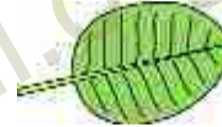
defter

Ev çiyə? Ev **dəftere**.  
Bu nədir? Bu dəftərdir.  
Что это? Это тетрадь.  
What is it? It is a copybook.



dar

Ev çiyə? Ev **dare**.  
Bu nədir? Bu ağacdır.  
Что это? Это дерево.  
What is it? It is a tree.



belg

Ev çiyə? Ev **belge**.  
Bu nədir? Bu yarpaqdır.  
Что это? Это лист.  
What is it? It is a leaf.



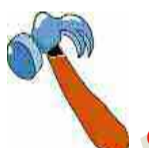
elok

Ev çiyə? Ev **eloke**.  
Bu nədir? Bu hinduşqadır.  
Что это? Это индюк.  
What is it? It is a turkey.



çaynîk

Ev çiyə? Ev **çaynîke**.  
Bu nədir? Bu çaynikdir.  
Что это? Это чайник.  
What is it? It is a teapot.



çakûç

Ev çiyə? Ev **çakûçe**.  
Bu nədir? Bu çəkicdir.  
Что это? Это молоток.  
What is it? It is hammer.



dest

Ev çiyə? Ev **deste**.  
Bu nədir? Bu əldir.  
Что это? Это ладонь.  
What is it? It is a hand.



dil

Ev çiyə? Ev **dile**.  
Bu nədir? Bu ürəkdir.  
Что это? Это сердце.  
What is it? It is a heart.



ker

Ev çiyə? Ev **kere**.  
Bu nədir? Bu ulaqdır.  
Что это? Это осёл.  
What is it? It is a donkey.



zebeş

Ev çiyə? Ev **zebeşe**.  
Bu nədir? Bu qarpızdır.  
Что это? Это арбуз..  
What is it? It is a water melon.

## Êê



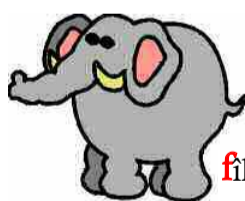
êleg

Ev çiyə? Ev **êlege**.  
Bu nədir? Bu jiletidir.  
Что это? Это жилет.  
What is it? It is a jumper.



hêk

Ev çiyə? Ev **hêke**.  
Bu nədir? Bu yumurtadır.  
Что это? Это яйцо.  
What is it? It is an egg.



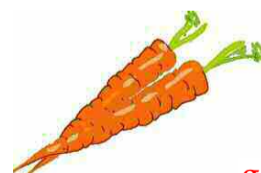
fîl

Ev çiyə? Ev **fîle**.  
Bu nədir? Bu fildir.  
Что это? Это слон.  
What is it? It is an elephant.



fîrok

Ev çiyə? Ev **fîroke**.  
Bu nədir? Bu təyyarədir.  
Что это? Это самолет.  
What is it? It is a plane.



gizêr

Ev çiyə? Ev **gizêre**.  
Bu nədir? Bu kökdür.  
Что это? Это морковь.  
What is it? It is a carrot.



gêzî

Ev çiyə? Ev **gêziye**.  
Bu nədir? Bu süpürgədir.  
Что это? Это веник.  
What is it? It is a broom.



pê

Ev çiyə? Ev **pêye**.  
Bu nədir? Bu ayaqdır.  
Что это? Это пятка.  
What is it? It is a heel.



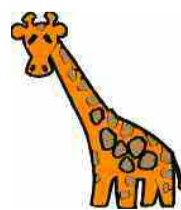
kêr

Ev çiyə? Ev **kêre**.  
Bu nədir? Bu bıçaqdır.  
Что это? Это нож.  
What is it? It is a knife.



fînd

Ev çiyə? Ev **fînde**.  
Bu nədir? Bu şamdır.  
Что это? Это свеча.  
What is it? It is a candle.



zerafe

Ev çiyə? Ev **zerafeye**.  
Bu nədir? Bu zürafədir.  
Что это? Это жираф.  
What is it? It is a giraffe.



gore

Ev çiyə? Ev **goreye**.  
Bu nədir? Bu corabdır.  
Что это? Это носки.  
What is it? It is a stocking.

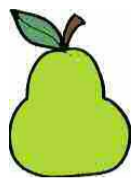


guh

Ev çiyə? Ev **guhe**.  
Bu nədir? Bu qulaqdır.  
Что это? Это ухо..  
What is it? It is an ear.

## LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

Hh



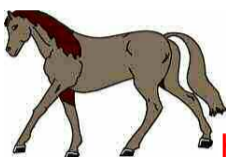
hirmê

Ev çîye? Ev hirmêye.  
Bu nêdir? Bu armuddur.  
Что это? Это груша.  
What is it? It is a pear.



hirç

Ev çîye? Ev hirçe.  
Bu nêdir? Bu ayıdır.  
Что это? Это медведь.  
What is it? It is a bear.



hesp

Ev çîye? Ev hespe.  
Bu nêdir? Bu atdır.  
Что это? Это лошадь.  
What is it? It is a horse.



hêştir

Ev çîye? Ev hêştire.  
Bu nêdir? Bu dævêdir.  
Что это? Это верблюд.  
What is it? It is a camel.

li



dil

Ev çîye? Ev dile.  
Bu nêdir? Bu ürêkdir.  
Что это? Это сердце.  
What is it? It is a heart.



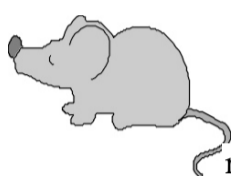
lepik

Ev çîye? Ev lepîke.  
Bu nêdir? Bu əlcêkdir.  
Что это? Это перчатки.  
What is it? It is gloves.



ling

Ev çîye? Ev lînge.  
Bu nêdir? Bu qıçdır.  
Что это? Это нога.  
What is it? It is a leg.



mişk

Ev çîye? Ev mişke.  
Bu nêdir? Bu siçandır.  
Что это? Это мышь.  
What is it? It is a mouse.

îi



dîk

Ev çîye? Ev dîke.  
Bu nêdir? Bu xoruzdur.  
Что это? Это петух.  
What is it? It is a cock.



îsot

Ev çîye? Ev îsote.  
Bu nêdir? Bu bibardır.  
Что это? Это перец.  
What is it? It is a pepper.



gustîl

Ev çîye? Ev gustîle.  
Bu nêdir? Bu üzükdür.  
Что это? Это кольцо.  
What is it? It is a ring.

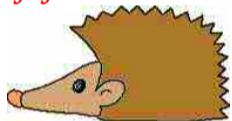


keştî

Ev çîye? Ev keştîye.  
Bu nêdir? Bu gêmîdir.  
Что это? Это пароход.  
What is it? It is a ship.

Jj

jûjî



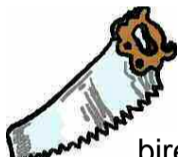
Ev çîye? Evjûjiye.  
Bu nêdir? Bu kirpidir.  
Что это? Это ёжик.  
What is it? It is a hedgehog.



roj

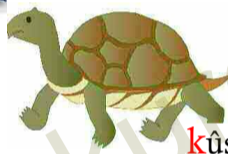
Ev çîye? Ev roje.  
Bu nêdir? Bu günêşdir.  
Что это? Это солнце.  
What is it? It is the sun.

Kk



birek

Ev çîye? Ev bireke.  
Bu nêdir? Bu mişardır.  
Что это? Это пила.  
What is it? It is a saw.



kûsî

Ev çîye? Ev kûsiye.  
Bu nêdir? Bu bağadır.  
Что это? Это черепаха.  
What is it? It is a tortoise.



lêv

Ev çîye? Ev lêve.  
Bu nêdir? Bu dodaqdir.  
Что это? Это губы.  
What is it? It is a lip.



lîmon

Ev çîye? Ev lîmone.  
Bu nêdir? Bu limondur.  
Что это? Это лимон.  
What is it? It is a lemon.



rojname

Ev çîye? Ev rojnameye.  
Bu nêdir? Bu qəzetdir.  
Что это? Это газета.  
What is it? It is a newspaper.



kevjal

Ev çîye? Ev keviale.  
Bu nêdir? Bu xərcəngdir.  
Что это? Это краб.  
What is it? It is a crayfish.



kund

Ev çîye? Ev kunde.  
Bu nêdir? Bu bayquşdur.  
Что это? Это сова.  
What is it? It is an owl.



kevçî

Ev çîye? Ev kevçîye.  
Bu nêdir? Bu qaşığıdır.  
Что это? Это ложка.  
What is it? It is a spoon.



xezal

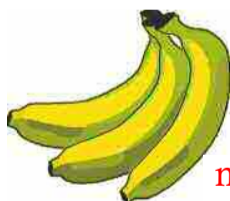
Ev çîye? Ev xezale.  
Bu nêdir? Bu seyrandır.  
Что это? Это джейран.  
What is it? It is a deer.



kûlî

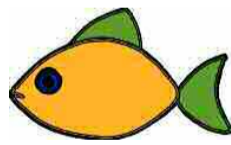
Ev çîye? Ev kûliye.  
Bu nêdir? Bu çəyirtkədir.  
Что это? Это саранча.  
What is it? It is a grasshopper.

Mm



mûz

Ev çîye? Ev mûze.  
Bu nêdir? Bu banandır.  
Что это? Это банан.  
What is it? It is a banana.



masî

Ev çîye? Ev masîye.  
Bu nêdir? Bu balıqdır.  
Что это? Это рыба.  
What is it? It is fish.



gamêş

Ev çîye? Ev gamêşe.  
Bu nêdir? Bu samışdır.  
Что это? Это буйвол.  
What is it? It is a buffalo.



meymûn

Ev çîye? Ev meymûne.  
Bu nêdir? Bu meymundur.  
Что это? Это обезьяна.  
What is it? It is a monkey.

Nn



nan

Ev çîye? Ev nane.  
Bu nêdir? Bu çörəkdir.  
Что это? Это хлеб.  
What is it? It is bread.



trên

Ev çîye? Ev trêne.  
Bu nêdir? Bu qatardır.  
Что это? Это поезд.  
What is it? It is a train.



hûrbivîn

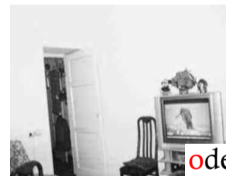
Ev çîye? Ev hûrbivîne.  
Bu nêdir? Bu zərrəbîndir.  
Что это? Это лупа.  
What is it? It is a magnifying-glass.



reng

Ev çîye? Ev reñge.  
Bu nêdir? Bu boyadır.  
Что это? Это краска.  
What is it? It is a colour.

Oo



ode

Ev çîye? Ev Odeye.  
Bu nêdir? Bu otaqdir.  
Что это? Это комната.  
What is it? It is a room.



otobûs

Ev çîye? Ev Otobûse.  
Bu nêdir? Bu avtobusdur.  
Что это? Это автобус.  
What is it? It is a bus.



sol

Ev çîye? Ev sole.  
Bu nêdir? Bu ayaqqabıdır.  
Что это? Это обувь.  
What is it? It is a shoe.

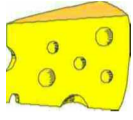


top

Ev çîye? Ev tOpe.  
Bu nêdir? Bu topdur.  
Что это? Это мяч.  
What is it? It is a ball.

## LÜĞƏTLİ ƏLİFBA-ALFABÊYA BI FERHENG

## Pp



penîr

Ev çiyey? Ev penîre.  
Bu nədir? Bu pendirdir.  
Что это? Это сыр.  
What is it? It is a cheese.



pîvaz

Ev çiyey? Ev pîvaze.  
Bu nədir? Bu soğandır.  
Что это? Это лук.  
What is it? It is an onion.



perçemek

Ev çiyey? Ev perçemeye.  
Bu nədir? Bu yarasadır.  
Что это? Это летучая мышь.  
What is it? It is a bat.



pênûs

Ev çiyey? Ev pênûse.  
Bu nədir? Bu qələmdir.  
Что это? Это карандаш.  
What is it? It is a pencil.

## Qq



beq

Ev çiyey? Ev beqe.  
Bu nədir? Bu qurbağadır.  
Что это? Это лягушка.  
What is it? It is a frog.



Ev çiyey? Ev qaze.  
Bu nədir? Bu qazdır.  
Что это? Это гусь.  
What is it? It is a goose.



meqes

Ev çiyey? Ev meqese.  
Bu nədir? Bu qaçıdır.  
Что это? Это ножницы.  
What is it? It is a scissors.



portqal

Ev çiyey? Ev portqale.  
Bu nədir? Bu portağaldır.  
Что это? Это апельсин.  
What is it? It is an orange.

## Rr



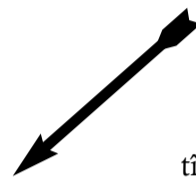
şêr

Ev çiyey? Ev şêre.  
Bu nədir? Bu şirdir.  
Что это? Это лев.  
What is it? It is a lion.



kêwrîşk

Ev çiyey? Ev kêwrîške.  
Bu nədir? Bu dovşandır.  
Что это? Это заяц.  
What is it? It is a rabbit.



tîr

Ev çiyey? Ev tîre.  
Bu nədir? Bu oxdur.  
Что это? Это стрела.  
What is it? It is an arrow.



rovî

Ev çiyey? Ev roviye.  
Bu nədir? Bu tülküdür.  
Что это? Это лиса.  
What is it? It is a fox.

## Ss



sêv

Ev çiyey? Ev sêve.  
Bu nədir? Bu almadır.  
Что это? Это яблоко.  
What is it? It is an apple.



stêrk

Ev çiyey? Ev stêrke.  
Bu nədir? Bu ulduzdur.  
Что это? Это звезды.  
What is it? It is a star.



se

Ev çiyey? Ev seye.  
Bu nədir? Bu itdir.  
Что это? Это собака.  
What is it? It is a dog.



sêvik

Ev çiyey? Ev sêvike.  
Bu nədir? Bu kartofdur.  
Что это? Это картофель.  
What is it? It is a potato.

## Şş



şûr

Ev çiyey? Ev şûre.  
Bu nədir? Bu qilncdır.  
Что это? Это меч.  
What is it? It is a sword.



şeh

Ev çiyey? Ev sheye.  
Bu nədir? Bu daraqdır.  
Что это? Это гребешок.  
What is it? It is a comb.



şîr

Ev çiyey? Ev şîre.  
Bu nədir? Bu süddür.  
Что это? Это молоко.  
What is it? It is a milk.



şûşe

Ev çiyey? Ev şûşeye.  
Bu nədir? Bu şüşədir.  
Что это? Это стекло.  
What is it? It is a glasses.

## Tt



tîr

Ev çiyey? Ev tiriye.  
Bu nədir? Bu üzümdür.  
Что это? Это виноград.  
What is it? It is a grape.



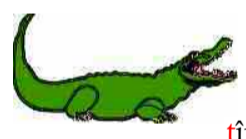
tûtî

Ev çiyey? Ev tûtiye.  
Bu nədir? Bu tutuqşudur.  
Что это? Это попугай.  
What is it? It is a parrot.



pirtûk

Ev çiyey? Ev pirtûke.  
Bu nədir? Bu kitabdır.  
Что это? Это книга.  
What is it? It is a book.



tîmsah

Ev çiyey? Ev tîmsahe.  
Bu nədir? Bu tîmsahdır.  
Что это? Это крокодил.  
What is it? It is a crocodile.

## Uu



utî

Ev çiyey? Ev utiye.  
Bu nədir? Bu ütüdür.  
Что это? Это утюг.  
What is it? It is an iron.



guh

Ev çiyey? Ev guhe.  
Bu nədir? Bu qulaqdır.  
Что это? Это ухо.  
What is it? It is an ear.

## Ûû



bilûr

Ev çiyey? Ev bilûre.  
Bu nədir? Bu tütəkdir.  
Что это? Это свирель.  
What is it? It is a pipe.



brûsk

Ev çiyey? Ev brûske.  
Bu nədir? Bu ıldırımır.  
Что это? Это молния.  
What is it? It is a lightning.

## Vv



çav

Ev çiyey? Ev çave.  
Bu nədir? Bu gözdür.  
Что это? Это глаз.  
What is it? It is an eye.



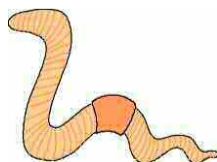
keVok

Ev çiyey? Ev keVoke.  
Bu nədir? Bu göyörçindir.  
Что это? Это голубь.  
What is it? It is a pigeon.



gul

Ev çiyey? Ev gule.  
Bu nədir? Bu güldür.  
Что это? Это цветы.  
What is it? It is a flower.



kurm

Ev çiyey? Ev kurme.  
Bu nədir? Bu qurddur.  
Что это? Это червяк.  
What is it? It is a worm.



çûk

Ev çiyey? Ev çûke.  
Bu nədir? Bu quşdur.  
Что это? Это птица.  
What is it? It is a sparrow.



dupişk

Ev çiyey? Ev dupişke.  
Bu nədir? Bu əqrəbdir.  
Что это? Это скорпион.  
What is it? It is a skorpion.



bivir

Ev çiyey? Ev bivire.  
Bu nədir? Bu baltadır.  
Что это? Это топор.  
What is it? It is an axe.



berçavik

Ev çiyey? Ev berçavike.  
Bu nədir? Bu eynəkdir.  
Что это? Это очки.  
What is it? It is glasses.



## LÜĞƏTLİ ƏLİFBƏ-ALFABƏYA BI FERHENG

## Ww



w erdek

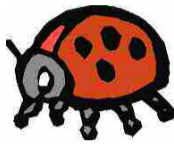
Ev çîye? Ev werdeke.  
Bu nêdir? Bu ökdêkdir.  
Что это? Это утка  
What is it? It is a duck.



wêne

Ev çîye? Ev wêneye.  
Bu nêdir? Bu şêkildir.  
Что это? Это картина  
What is it? It is a map.

## Xx



xalxalok

Ev çîye? Ev xalxaloke.  
Bu nêdir? Bu arabüzendîr.  
Что это?  
Это божья коровка.  
What is it? It is a lady-bird.



xanî

Ev çîye? Ev xanîye.  
Bu nêdir? Bu evdir.  
Что это? Это дом.  
What is it? It is a home.

## Yy



xîyar

Ev çîye? Ev xîyare.  
Bu nêdir? Bu xiyardîr.  
Что это? Это огурец.  
What is it?  
It is a cucumber.



heyve

Ev çîye? Ev heyve.  
Bu nêdir? Bu aydır.  
Что это? Это луна.  
What is it? It is a moon.



ew r

Ev çîye? Ev ewre.  
Bu nêdir? Bu buluddur.  
Что это? Это туча.  
What is it? It is a cloud.



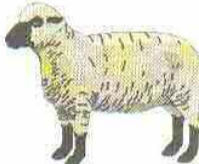
kew

Ev çîye? Ev kewe.  
Bu nêdir? Bu kêklickîr.  
Что это? Это цесарка  
What is it? It is a partridge.



xaç

Ev çîye? Ev xaç e.  
Bu nêdir? Bu xaçdır.  
Что это? Это крест.  
What is it? It is a cross.



berx

Ev çîye? Ev berxe.  
Bu nêdir? Bu quzudur.  
Что это? Это баран.  
What is it? It is a sheep.



yek

Ev çîye? Ev yeke.  
Bu nêdir? Bu birdir.  
Что это? Это единица.  
What is it? It is a one.



çiya

Ev çîye? Ev çiyaye.  
Bu nêdir? Bu dağdır.  
Что это? Это горы.  
What is it? It is a mountain.

## Zz



ziman

Ev çîye? Ev zimane.  
Bu nêdir? Bu dildir.  
Что это? Это язык.  
What is it? It is a tongue.



zengil

Ev çîye? Ev zengile.  
Bu nêdir? Bu zengîr.  
Что это? Это звонок.  
What is it? It is a bell.



zerik

Ev çîye? Ev zerike.  
Bu nêdir? Bu vedrêdir.  
Что это? Это ведро.  
What is it? It is a bucket.



derzi

Ev çîye? Ev derziye.  
Bu nêdir? Bu iynêdir.  
Что это? Это игла.  
What is it? It is a needle.

## ALFABÊ

N b/s	KURDÎ		Azerî	DİKARÎ BIXWÎNÎ
	ya bi tîpên latinî	ya bi tîpên kirilî	Latinî	
1	Aa	Aa	Aa	Artêş, armanc, av, agir, azadî, adar, azerî, aram, artêş,
2	Bb	Бб	Bb	Bazîd, beran, berf, Baran, ba, bahoz, berbang, bedew, berx
3	Cc	Цц	Cc	Cûdî, cêr, ceş, Decle, Cefer, Cemîl, cêv, Cello,
4	Çç	Чч	Çç	Çekdar, çem, çar, çepik, çav, çeleng, çil,
5	Dd	Дд	Dd	Dayîk, dewr, dar, dest, Dara, dû, deh, defter, don, dîwar, dinê
6	Êê	Ее	Ee	Êlnûr, êvar, êzîng, êş, êlek, Êldar,
7	Ee	Яя	Əə	Enî, ewr, erê, Ewreman, Elî, elek, Elegez, Erzurum,
8	Ff	Фф	Ff	Ferat, frtone, Fariz, fil, fûtbol, Ferman, Firat, Fatma
9	Gg	Гг	Gg	Gerîlla, Gebar, genim, gellî, germ, golig, gore, goh
10	Hh	Нн	Hh	Hewlêr, havîn, hirç hêsir, hewar, havîn, hurmê, hesp
11	Îî	Ии	Ii	Îsal, îni, bîr, pîr, sîr, Îdrîs, Îsa, îcar, valî, Îbrahîm, Îran
12	Ii	Ьь	Ii	Kirin, birin, firîn, kirîn, Miraz, mirin, minminîk,
13	Jj	Жж	Jj	Jîyan, jûjî, Nûjîn, jor, jêr, jehr, jale, jajik, Janna,
14	Kk	Кк	Kk	Kurdistan, karker, kevan, Kemal, Kerkuk, Kerem, kelem
15	Ll	Лл	Ll	Lûr, legleg, gul, bilbil, dil, Laliş, Lêyla, lazim, lempe, limon
16	Mm	Мм	Mm	Mîdîa, merd, mêr, mêvan, masî, meş, Misir,
17	Nn	Нн	Nn	Nan, nêrî, nig, Nîva, nevî, ner, nav, nas, hinar, Hesên,
18	Oo	Оо	Oo	Osê, Oskan, dor, sor, Oric, ode, orxan, Oslo, Duhok
19	Pp	Пп	Pp	Par, piling, pîr, pola, pis, Paşa, Perîşan, pitî, petek, perçe
20	Qq	Qq	-	Quling, qawe, qîr, qelem, qaîş, qat, qeysî, Qasim, qesir, qend
21	Rr	Рр	Rr	Ro, Rostem, zer, ber, gerîlla, reş, ru, rast, ram, aram, zirav
22	Ss	Сс	Ss	Serok, Sîpan, Sencar, sêv, sor, sût, serî, saz, serbaz, Sefer, sê
23	Şş	Шш	Şş	Şoreş, şev, şe, şene, şêr, şûr, şapik, şalik, şirîn, sekir, şewaq
24	Tt	Тт	Tt	Tîr, tîrêj, tam, tas, tî, tendûr, Temam, temaşe, tîfing, top,
25	Ûû	Уу	Uu	Kûr û dûr, pênuş, hûr, şûr, nûr, bûyîn, çûyîn, bûyar
26	Ûu	Юю	Ûü	Gul, sur, dudu, guh, buhur, kurd, Kurdistan, guhdar, nuh
27	Vv	Вв	Vv	Vala, vrvêşî, vira, vîalî, av, valî, vajî, Vagîf, Van, vala, eva
28	Ww	Ww	-	War, welat, Weçîh, weşandin, Xwedê, Wezîr, Wekîl, walî
29	Xx	Хх	Xx	Xiyal, xewn, xanî, xurtî, Xelîl, xalo, xatî, Xalid, xaç, xêr, xas
30	Yy	Йй	Yy	Yasin, Yusif, Yagub, Yasemen, yeqîn, Yehya, yarmarka
31	Zz	Зз	Zz	Zozan, zer, zêr, zor, zengil, zend, zîv, zelal, Zîver, zêytûn

### Власти США ввели санкции против двух компаний и четырех лиц в Турции из-за их связей с ИГ

Администрация США ввела санкции против двух компаний и четырех физических лиц в Турции из-за их связей с террористической группировкой "Исламское государство" (ИГ, запрещена в РФ). Об этом говорится в заявлениях, распространенных в четверг Министерством финансов США и Госдепартаментом.

Рестрикции касаются "важнейших узлов финансовой сети по поддержке ИГ", которые позволяли террористам "осуществлять вербовку", переводить средства в Ирак и Сирию, а также из этих стран, говорится в документах.

Санкции вводятся против живущего в Турции гражданина Ирака Брукана аль-Хатуни и трех связанных с ним лиц, а также компаний Wadi Alrafidaun и Sham Express. По данным американских властей, Wadi Alrafidaun находится под контролем аль-Хатуни, а Sham Express занималась переводом средств ИГ.

Внесение в санкционный перечень означает заморозку активов в США и запрет для американских граждан или компаний на ведение бизнеса с его фигурантами, которым также запрещен въезд в страну. Как подчеркивают американские ведомства, власти Турции тоже вводят аналогичные меры против указанных лиц и компаний.

## Премьер Ирака прошёлся по политике США при Трампе

Премьер-министр Ирака Мохаммед Шиас-Судани подверг резкой критике администрацию бывшего президента США Дональда Трампа за нанесение ударов, в результате которых погибли иранский генерал Касем Сулеймани и командующий "Аль-Хашд Аш-Шааби" Абу Махди аль-Мухандис. Об этом 6 января сообщило иракское новостное агентство INA.



Ас-Судани заявил во время выступления на церемонии, посвященной третьей годовщине убийства, что это действие предыдущей администрации США было "вопиющим посягательством на иракскую территорию и суверенитет".

Он осудил это убийство, заявив, что оно противоречит всем международным нормам и законам и является опасным актом, предупредив, что его последствия могут угрожать безопасности и стабильности во всем регионе: "Нападение на руководство, принимавшее участие в отражении террористической атаки на Ирак и регион, — это действие, которое не выражает уважения к двусторонним соглашениям".

Он напомнил о героизме двух почивших военачальников и их достижениях на полях сражений и против "самой жестокой экстремистской террористической группировки в нашей современной истории", имея в виду ИГИЛ (организация запрещена в РФ):

"Наше правительство работает над созданием прочного фундамента суверенитета Ирака, Ирака, который является независимым в своей политике, строя свои отношения на основе общих интересов". На церемонии присутствовал глава Высшего судебного совета Ирака Фаик Зейдан. Зейдан назвал убийство Сулеймани и Мухандиса "коварным и трусливым преступлением, не имеющим моральной основы". Он отметил, что судебная власть привлечет к ответственности причастных к преступлению, добавив, что суд, не колеблясь, возбудит судебный иск. Как ранее сообщало агентство EADaily, иракские судебные органы выдали ордер на арест бывшего президента США Дональда Трампа, признавшегося в том, что это он отдал приказ на проведение операции по ликвидации генерала Сулеймани.

[kurdistan.ru](http://kurdistan.ru)

## В Иране казнили еще двух участников антиправительственных протестов

Судебные власти Ирана сообщили в субботу о казни двух демонстрантов, признанных виновными в убийстве добровольца из военизированного формирования "Басидж", сообщает Associated Press.



По данным властей, осужденные совершили убийство 3 ноября во время акции протеста против иранского руководства близ Тегерана. Associated Press отмечает, что, таким образом, официально известно уже о казни четырех человек, участвовавших в начавшихся в сентябре прошлого года демонстрациях.

[kurdistan.ru](http://kurdistan.ru)

## Власти Израиля пообещали не допустить появления ядерного оружия у Ирана

Ни одно правительство Израиля не допустит появления у Ирана ядерного оружия. Об этом 28 декабря заявил премьер-министр еврейского государства Яир Лапид.

"Ни одно израильское правительство не допустит появления ядерного Ирана. Если нужно действовать — будем действовать. Я обсуждал это с будущим премьер-министром [Биньямином] Нетаньяху, и это одна из немногих тем, по которым среди израильской общественности существует полное согласие", — цитирует Лапид его канцелярия. Ранее, 3 ноября, в Израиле прошли пятые за последние три года досрочные парламентские выборы. Крупнейшей парламентской фракцией в кнессете 25-го созыва становится возглавляемая экс-премьером Нетаньяху партия "Ликуд".

До этого, 12 сентября, министр обороны Израиля Бени Ганц заявил, что Иран продолжает движение к созданию ядерного оружия и всё ближе подходит к этой цели. По его словам, за последние годы в Иране обрели знания о ядерном

вооружении, а руководство страны дольственную безопасность и в течение нескольких недель миграционные потоки, отметил он.



может получить необходимый материал для создания оружия.

Всё это, считает министр обороны, уже "необратимо". В случае получения Ираном ядерного оружия страна продолжит "экспорт терроризма", что в более крупном масштабе повлияет на глобальные источники энергии, торговлю, про-

До этого, 26 июля, Ганц заявил, что Израиль может нанести удар по Ирану, чтобы сдержать развитие его ядерной программы. Тогда он назвал Иран угрозой для всего мира. Нетаньяху был премьером с 1996 по 1999 год и с 2009 по 2021 год, в общей сложности больше 15 лет — дольше всех в истории страны. [kurdistan.ru](http://kurdistan.ru)

## Международная коалиция сбила БПЛА недалеко от военной базы на западе Ирака



Вооруженные силы международной коалиции сбили неопознанный беспилотный летательный

аппарат (БПЛА), попытавшийся приблизиться к авиабазе Айн-эль-Асад на западе Ирака, использо-

вавшейся в недалеком прошлом силами международной антитеррористической коалицией во главе с США. Об этом в воскресенье сообщил телеканал Al Hadath.

В результате инцидента жертв нет. Откуда мог прилететь БПЛА, не уточняется.

Факт инцидента также подтвердили представители ВС Ирака, передает телеканал.

Находящаяся в провинции Анбар база Айн-эль-Асад, как и многие другие пункты расположения коалиционных войск, неоднократно становилась целью ракетных нападений и атак при помощи беспилотников. В Вашингтоне обвиняли в причастности к ним ряд действующих в Ираке проиранских группировок. [kurdistan.ru](http://kurdistan.ru)

## Власти Швеции назвали невыполнимыми условия Турции по вступлению в НАТО

Шведский премьер-министр Ульф Кристерссон, выступая на конференции "Народ и оборона", заявил, что Анкара выдвигает невыполнимые для скандинавской страны требования, касающиеся присоединения Королевства к Североатлантическому альянсу.

"Турция подтверждает, что мы сделали то, что обещали, но также говорит, что хочет того, чего мы не можем или не хотим дать", — заявил он.

Ранее, 22 декабря, министр иностранных дел Турции Мевлют Чавушоглу заявил, что Швеция остается центром притяжения для членов группировок, который причислены Анкарой к террористическим.

Замглавы МИД России Александр Грушко 30 ноября заявил, что вступление Швеции и Финляндии в НАТО станет ударом для общеевропейской безопасности.



"Надо исходить из того, что и Швеция, и Финляндия станут членами НАТО. Это станет очередным ударом не только по общеевропейской безопасности, но и затронет региональную безопасность на Севере самым негативным обра-

зом", — сказал Грушко. Грушко напомнил, что позиция России по этому вопросу хорошо известна: Москва будет соизмерять свои возможные действия по обеспечению обороны и безопасности с происходящими событиями. [kurdistan.ru](http://kurdistan.ru)

## Академику Надиру Каримовичу Надирову могло бы исполниться 91 год

24 августа 2021 года на 90-ом году жизни нас покинул Почётный Президент Ассоциации «Барбанг» курдов Республики Казахстан, Почётный президент Международной федерации курдских общин, ветеран Ассамблеи народа Казахстана, заслуженный деятель науки и образования Республики Казахстан, славный сын своего народа и страны академик НаDIR Каримович Надиров. Сегодня проходит день памяти академика на официальных интернет ресурсах Ассоциации «Барбанг» курдов РК.

Нади́ров Нади́р Каримович - первый вице-президент Национальной инженерной академии РК, академик Академии наук Казахской ССР, лауреат государственной премии и заслуженный деятель науки Казахской ССР, почётный нефтяник СССР, изобретатель СССР.

Область его научных интересов включает нефтехимию, нефтепереработку, альтернативную энергетику, нефтяная геологию и многое другое.

Нади́р Каримович является автором свыше 1200 научных трудов и 8 научных открытий, 31 монографии, 10 учебных пособий; обладатель около 250 патентов и авторских свидетельств на изобретения. В числе наиболее известных — серии коллективных монографий: «Химическое равновесие и принципы его смещения» (1996), «Токоферолы и их использование в медицине и сельском хозяйстве» (1991), «Тенгиз — море нефти, море проблем» (2003), «Новые нефти Казахстана и их использование» (8 книг, 1979—1987), «Нефтебитуминозные породы» (5 книг, 1982—1988). Эта работа издана в виде монографии в Казахстане и Канаде (на англ. яз.): «Высоковязкие нефти и природные битумы» (5 книг, 2001), «Нефть и газ Казахстана» (монография в 2 т., 1996). Высоко оценены публицистические монографии учёного: «Мы, курды-казахстанцы» (2003, 556 с.) и «Разница во времени, или Исторические повороты: экзамен на порядочность» (2008, 692 с.)

Авторитетный организатор науки и системы высшего образования, Нади́р Каримович был наставником 12 докторов и более 50 кандидатов технических, химических, физико-математических, биологических, экономических, педагогических наук. Под его редакцией были изданы 43 сборника научных трудов и материалов конференций.

Получил международное признание как «Отец нефтяной науки Казахстана», создатель своих научных школ: физико-химической, катализов, нефтепереработчиков, нефтехимической.

Учёные звания:

- 1968 — доктор химических наук;
- 1970 — профессор;
- с 1983 — академик АН Казахской ССР;
- с 1990 — академик Международной академии экологической реконструкции;
- с 1992 — академик Российской Академии естественных наук;
- с 1995 — академик Академии профилактической медицины РК;
- с 1996 — академик Международной инженерной академии (МИА, 1996), академик Национальной инженерной академии Республики Казахстан, почётный академик Академии наук Башкортостана.

Мог ли кто-нибудь тогда, 90 лет назад, предположить, что паренек из простой крестьянской курдской семьи с такой ошеломляющей быстротой и уверенностью вырастет в учёного с мировым именем?



Думается, вряд ли.

Тем более, что Нади́р Каримович Нади́ров (1932 г.), родившийся в курдском селе Кикач, Нахичеванского района, Азербайджанской ССР, в 1937 году был вместе со своими родственниками и семьей депортирован в Джамбульскую область, Казахстана и до 1956 года находился на спецучете без права передвижения. И только после распада Советского Союза в соответствии с законом РК «О реабилитации жертв массовых политических репрессий» от 14 апреля 1993 года был признан жертвой политических репрессий и реабилитирован.

Итак, семья Нади́ровых, как и все курды, а также представители некоторых других репрессированных наций оказались в Казахстане не по собственному желанию: стали заложниками грубой политики советского руководства в 30-50 г. XX века. Подвергнутая жестокому геноциду на земле предков, часть курдов нашла себе пристанище в республиках бывшего Союза, в том числе и в Казахстане.

В 27 лет он — кандидат наук, в 35 — уже доктор, причём в такой области, как физическая химия сложных органических систем. Шаг за шагом он достигал новые вехи, становясь доктором химических наук, профессором, академиком НАН РК, лауреатом государственной премии, заслуженным деятелем науки КазССР, почётным инженером Казахстана Почетным нефтяником СССР, изобретателем СССР, лауреатом премии им.И.М.Губкина, обладателем почётного звания «Выдающийся инженер XX века», которое присуждает Совет президентов Международной инженерной Академии, объединяющей более 40 стран, в том числе США, Россию, Францию, Германию, Казахстан...

За большой вклад в развитие инженерного дела — он избран академиком Международной академии, Инженерной академии РК и ряда других международных академий, научных обществ, академическим профессором ряда университетов.

После окончания в 1953 году факультета естествознания Кызылординского пединститута он работает учителем химии в поселке Чулактау. Спустя три года поступает в аспирантуру Московского пединститута им.В.И.Ленина. Уже в эти годы молодой учитель и аспирант публикует в международных научных журналах свои первые исследования в области скорости и равновесия химических реакций и на их основе защищает кандидатскую диссертацию, выпускает свою первую книгу — учебное пособие «Химическое равновесие и принципы его смещения».

С 1959 по 1968 год работает уже зав.кафедрой химии Хабаровского пединститута и в 1967 году защищает докторскую диссертацию.

Возвратившись в Казахстан, Нади́р Каримович становится проректором по науке и зав.кафедрой технологии переработки нефти и газа Казахского химико-технологического института, ныне Южно-Казахстанского университета им. М.О.Ауэзова. Талант ученого

соединяется в нем с даром умелого организатора науки и производства. Так, в 1975-1984 годах он руководит институтом химии нефти и природных солей АН КазССР (Гурьев) и является одновременно главным ученым секретарем Президиума и членом Президиума нашей академии.

С 1987 по 2000 год он начальник Казахстанского отделения Всесоюзного НИИ нефти им.А.П.Крылова, первый вице-президент, а потом первый вице-президент Инженерной академии, одновременно генеральный директор научно-инженерного центра «Нефть» и главным редактором журнала «Нефть и газ», основанного им в 1996 году.

Нади́р Нади́ров внес большой вклад в развитие химической



науки сложных органических веществ и физической химии нефтяных систем. Он представлял науку Казахстана и СНГ на международных форумах ученых в Мексике, США, Канаде, Франции, Великобритании, ФРГ, Швеции, Швейцарии, Греции, Румынии, Польше и в других странах.

Как руководитель Казахской школы нефтяников был избран членом двух научных советов АН СССР — по нефтехимии и катализу.

За большой вклад в развитие нефтяной промышленности ему присваивается звание «Почетный нефтяник СССР», за принципиально новые исследования нефти полуострова Бузачи и внедрения технологии их трубопроводного транспорта — почётное звание лауреата Государственной премии, за разработку и внедрение технологии повышения нефтеотдачи — премия им.академика И.М.Губкина. В связи со 100-летним юбилеем казахстанской нефтедобычи его награждают орденом «Курмет».

Н.К.Нади́ров внес большой вклад в развитие образования. За активную работу по подготовке кадров в хабаровском пединституте он был удостоен почётного звания «Отличник народного просвещения РСФСР». За годы работы проректором по научной работе, зав.кафедрой химической технологии переработки нефти и газа он наладил подготовку специалистов высшей квалификации через чимкентскую и целевые аспирантуры ведущих вузов Москвы, Ленинграда, Новосибирска. Эта его работа была отмечена медалью «За доблестный труд».

Н.К. Нади́ров — крупный организатор науки. Работая директором Института химии нефти и природных солей, он добился высоких показателей в проведении научных исследований, укреплении связи науки с производством, в подготовке научных кадров, спроектировал и построил уникальный инженерно-лабораторный комплекс института.

Будучи главным ученым секретарем Президиума и членом Президиума АН КазССР, курируя вопросы координации научно-

исследовательских программ республики и подготовки высококвалифицированных ученых-специалистов, он также внес существенный вклад в развитие казахстанской науки. За этот труд он был удостоен высокой награды ССР — ордена Трудового Красного Знамени.

Н.К.Нади́ров — автор более 1000 научных статей, 30 монографий и более 300 изобретений и патентов. Под его руководством защищено более 15 докторских и 60 кандидатских диссертаций.

С именем Н.К.Нади́рова связано развитие нефтегазового комплекса в республике.

Он написал и издал несколько фундаментальных монографий в серии «Новые нефти Казахстана и их использование»: «Нефти полу-

острова Бузачи» (1979), «Нефти Мангышлака» (1981), «Технология повышения нефтеизвлечения» (1982), «Подсолевые нефти Прикаспийской впадины» (1983), «Техника и технология нефтепроводного транспорта» (1983), «Трубопроводный транспорт вязких нефтей» (1985), «Металлы в нефтях» (1985), «Использование вторичного углеводородного сырья» (1987).

Другая серия книг «Нефтебитуминозные породы» — это «Перспективы использования» (1983), «Проблемы и перспективы» (1985), «Техника и технология добычи и транспортировки» (1987) и «Достижения и перспективы» (1988).

Впервые в двухтомной его монографии «Нефть и газ Казахстана» комплексно охарактеризованы история и состояние нефтегазовой отрасли, дана характеристика нефтей и газов всех месторождений Казахстана.

Монография эта является теперь настольной книгой всех, кто имеет профессиональное отношение к проблемам нефтегазового комплекса нашей республики, а издание его фундаментального труда в пяти томах «Высоковязкие нефти и природные битумы» являются путеводной энциклопедией в деле изучения и использования перспективного углеводородного сырья. Эти работы служат и будут служить научно-информационной базой дальнейшего развития нефтегазовой промышленности страны.

Новой вехой в истории нефтяной отрасли Казахстана является выпуск научно-производственного журнала «Нефть и газ», учрежденного Министерством науки и высшего образования, Национальной академии наук и Инженерной академией РК под редакцией Н.К.Нади́рова, тогда президента Ассоциации «Барбанг» курдов РК, членом Высшего руководства национального конгресса Курдистана (Брюссель), членом общественного Совета по проведению 10-летия независимости страны.

Н.К.Нади́ров вместе со своей супругой Халимой Амо, кандидатом химических наук, вырастили трех сыновей: Бари — кандидат медицинских наук, нейрохирург,

Ариф — кандидат химических наук, Дмитрий — кандидат социологических наук.

Н.К.Нади́ров наряду с орденом Трудового Красного знамени и «Курмет», награжден медалями «Астана», «100 лет нефтяной промышленности Казахстана», ВДНХ СССР, медалями имени аль-Фараби, Ч.Валиханова, Э.Циолковского, М.Ломоносова, МД.Менделеева, «10-летию независимости Казахстана» и многочисленными почётными грамотами.

Путь этот наглядно показывает, каким огромным нравственно-духовным потенциалом обладает курдский народ, преодолевающий различные исторические невзгоды в своем неуклонном движении к новому светлему будущему вместе не только с Казахстаном, но и с исторической родиной.

С 1996 по 2003 годы Нади́р Каримович был Президентом Ассоциации «Барбанг» курдов Казахстана, в рамках деятельности которой и не только он внёс неоценимый многолетний вклад в развитие всемирной курдской диаспоры, включая укрепление общественного согласия, развитие и сохранение курдского языка и культуры, вопросы образования, возрождения и укрепления народных ценностей и традиций, организацию и проведение культурно-массовых мероприятий, а также развитие международных связей курдской диаспоры с исторической родиной.

Посещая и организовывая научно-практические конференции и культурно-массовые мероприятия курдов Казахстана, способствовал также развитию дружбы казахского и курдского народов. Как публицист, имеет немало статей и материалов, связанных с казахстанской действительностью и вопросами развития курдского этноса Казахстана.

В прошлом году Ассоциация «БАРБАНГ» курдов Казахстана провела международную конференцию, посвящённую юбилею со дня рождения академика, а 25 февраля 2022 года в городе Атырау прошли XIV международные нади́ровские научные чтения, посвященные 90-летию основоположника нефтехимической научной школы страны, академика национальной академии наук РК Нади́ра Нади́рова. Кроме того, институту химической инженерии и экологии на базе местного университета нефти и газа было присвоено имя Нади́ра Нади́рова и открылась памятная доска. 24 августа 2022 в городе Алматы состоялась годовщина со дня смерти академика и открытие мемориала на Центральном кладбище. На всех упомянутых мероприятиях в течение года гости и участники разного уровня и разных стран делились тёплыми воспоминаниями и рассказами о жизни и деятельности Нади́ра Каримовича.

Его уход стал большой утратой для политичного Казахстана общества. Его отличали открытость, человечность, искренность, благодаря которым он заслужил высочайший авторитет и уважение среди всех тех, кому довелось с ним работать и встречаться.

Настоящий пример и кумир для нескольких поколений, Нади́р Каримович продолжал неустанно уделять значительное время развитию и воспитанию молодого поколения.

Ассоциация «Барбанг» курдов Казахстана ещё раз выражает глубочайшее соболезнование семье, детям и внукам, родным и близким Нади́рова Нади́ра Каримовича. Разделяем их скорбь и печаль.

Иманды болсын, жаны жанатта болсын!

# ДИПЛОМАТ

№ 01 (513) 02-09 январь 2022-год ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

## Вадим Макаренко "Курдско-пуштунские параллели как отражение лимитрофной природы курдского и пуштунского миров"

Уважаемые читатели, предлагаем вам ознакомиться с новой работой кандидата экономических наук, старшего

коллеги, воспринимая себя как единый этнос, постоянно и отчаянно конкурируют между собой внутри, часто

и особой устойчивости этих характерных черт, но они остались неудовлетворительными. Автор видит причину возникновения первоначальной геокультуры глубоко разделенного единства, а затем и соответствующей цивилизации в гористом ландшафте и в транзитной природе регионов многовекового проживания этих народов. С одной стороны, они используют контроль над транзитными территориями как средство получения материальных ресурсов, а с другой — эти регионы формируют буферные пространства, лимитрофы, между сильными государствами (империями), которые в момент своего подъема стремятся в ущерб противнику подчинить себе это лимитрофное пространство, но в итоге из соображений собственной безопасности оказываются заинтересованы в том, чтобы эти общества сохранялись и продолжали существовать в состоянии глубокого внутреннего разделения, поскольку только в этом состоянии они выполняют свою буферную функцию... [kurdistan.ru](http://kurdistan.ru)



го научного сотрудника Центра изучения стран Ближнего и Среднего Востока Института востоковедения РАН Макаренко Вадима Владимировича "Курдско-пуштунские параллели как отражение лимитрофной природы курдского и пуштунского миров".

Она представлена в журнале "Вестник Института Востоковедения" (стр. 153) по ссылке: Курдистан и Пуштунистан представляют собой глубоко разделенные общества, состоящие из множества кланов и племен,

так, что возникают междоусобицы, но в конечном счете всегда находят общий язык, когда нужно отражать внешнее вторжение. Это качество является для этих обществ ключевым и неотъемлемым, поскольку, несмотря на смену внешних обстоятельств, они сохраняют свою внутреннюю разрозненность, которая превратилась в одно из их цивилизационных качеств и воспринимается как важнейший признак их идентичности. Было много попыток ответить на вопрос о причинах появле-

## США и Израиль отработают авиаудары по объектам в глубине территории Ирана

Шесть истребителей F-15 Центрального командования ВВС США (AFCENT, в зону ответственности входит Ближний Восток) в минувший понедельник приземлились на авиабазе "Неватим" на юге Израиля для участия в предстоящих на этой неделе совместных учениях Agile Combat Employment (ACE), о которых 4 января портал Israel Defense.

Во время развертывания в Ближневосточном регионе американские F-15 проведут учебные маневры с израильскими F-15 и F-35, а также разведывательными самолетами Gulfstream G-500/G-550.

Ожидается, что ВВС Израиля и США отработают



совместные полеты и удары по объектам в глубине территории потенциального противника. Под таким в ходе всех предыдущих учений двух стран неизменно подразумевался Иран.

Военные Израиля и США в ноябре прошлого года провели серию совместных учений, в ходе которых отрабатывались различные сценарии возникновения угроз в

регионе. Четыре истребителя пятого поколения F-35 ВВС Израиля сопровождали четыре американских истребителя-бомбардировщика F-15 в небе над еврейским государством. Во время учений американский воздушный танкер KC-135 заправил несколько израильских F-16. Кроме того, была смоделирована "дальняя оперативная миссия". [kurdistan.ru](http://kurdistan.ru)



## Премьер Ирака прошёлся по политике США при Трампе

Премьер-министр Ирака Мохаммед Шиас-Судани подверг резкой критике администрацию бывшего президента США Дональда Трампа за нанесение ударов, в результате которых погибли иранский генерал Касем Сулеймани и командующий "Аль-Хашд Аш-Шааби" Абу Махди аль-Мухандис. Об этом 6 января сообщило иракское новостное агентство INA.



Ас-Судани заявил во время выступления на церемонии, посвященной третьей годовщине убийства, что это действие предыдущей администрации США было "вопиющим посягательством на иракскую территорию и суверенитет".

Он осудил это убийство, заявив, что оно противоречит всем международным нормам и законам и является опасным актом, предупредив, что его последствия могут угрожать безопасности и стабильности во всем регионе: "Нападение на руководство, принимавшее участие в отражении террористической атаки на Ирак и регион, — это действие, которое не выражает уважения к двусторонним соглашениям".

Он напомнил о героизме двух почивших военачальников и их достижениях на полях сражений и против "самой жестокой экстремистской террористической группировки в нашей современной истории", имея в виду ИГИЛ (организация запрещена в РФ):

"Наше правительство работает над созданием прочного фундамента суверенитета Ирака, Ирака, который является независимым в своей политике, строя свои отношения на основе общих интересов". На церемонии присутствовал глава Высшего судебного совета Ирака Фаик Зейдан. Зейдан назвал убийство Сулеймани и Мухандиса "коварным и трусливым преступлением, не имеющим моральной основы". Он отметил, что судебная власть привлечет к ответственности причастных к преступлению, добавив, что суд, не колеблясь, возбудит судебный иск. Как ранее сообщало агентство EADaily, иракские судебные органы выдали ордер на арест бывшего президента США Дональда Трампа, признавшего в том, что это он отдал приказ на проведение операции по ликвидации генерала Сулеймани. [kurdistan.ru](http://kurdistan.ru)

## В Германии арестованы заподозренные в подготовке химатаки иранцы

В Германии арестовали двух мужчин из Ирана по подозрению в организации террористического акта с использованием отравляющих веществ — цианида и рицина, сообщают местные СМИ. По информации телерадиокомпании WDR, задержание 32-летнего мужчины и его предполагаемого брата произошло после обыска в ночь на воскресенье, 8 января, в жилом помещении в городе Кастроп-Рауксель (федеральная земля Северный Рейн—Вестфалия) на западе Германии. Как уточняет Bild, из-за опасности биологического и химического воздействия отравляющих веществ для полицейских на месте происшествия также находились эксперты научно-исследовательского Института имени Роберта Коха и сотрудники Федерального ведомства уголовной полиции Германии. Источники газеты сообщили, что правоохранительные органы Германии следили за иранцем в течение нескольких дней. Об угрозе подготовки теракта с использованием самодельной химической бомбы власти Германии предупредила "спецслужба дружественной страны". [kurdistan.ru](http://kurdistan.ru)

TƏSİSÇİ VƏ BAŞ REDAKTOR:  
TAHİR SÜLEYMAN  
İMTİYAZ Ü SERNİVİSAR:  
TAHİR SİLƏMAN  
УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:  
ТАХИР СУЛЕЙМАН  
Tel: +994 50 352-33-18  
+994 55 202-73-53

Xüsusi müxbir:  
Tariyel Cəlil  
Региональный корреспондент:  
Усуб Тейфур  
Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın  
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri Az1040, küçə  
S.Mehmandarov ev 25, mənzil 17  
Navnisan: Bakû Az1040, soqaq  
S.Mêhmandarov xani 25, mal-17  
Адрес: Баку Az1040, улица  
С.Мехмандаров дом 25, кв.-17

Qəzet "Diplomat" qəzetinin bilgisayar  
mərkəzində yığılıb səhifələnilib və  
"Mətbuat" mətbəəsində çap olunmuşdur.  
e-mail: hewler@mail.ru  
Şəhadətnamə: NƏŞ 005004966  
BUSB-un Sabunçu rayon filialı  
VÖEN 1800061582  
H/h 438010000  
Sifariş: 1500